

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AKSEL KROGH

**NABOER
til
Lyng
og
Marehalm**

KROGHS FORLAG - VARDE

**NABOER TIL LYNG
OG MAREHALM**

AKSEL KROGH

NABOER TIL LYNG
OG MAREHALM

KROGHS FORLAG - VARDE

1952

Tegninger:
OSKAR HARDER

Tryk:
SYDVESTJYLLANDS BOGTRYKKERI
ESBJERG

En Hyldest til den jyske Kyst

Loner jeg en Buket at binde,
smukke Blomster nok at finde
langs den jyske Kyst.
Der var mange, djærve Fædre,
som med Haa og Dyst;
men nu hoiler deres Bene
- mange ej bag Bautastene.
For de gik til andre Haave,
hvor en Bror dem kærlig faane
og tilhoisker: I for mig saa tappert stred.

Niels J. Sørensen
(Den gamle Faarehyrde)

„Det gyldnes til Høst“

DET er ikke alt Guld, der glimrer, siges der, men de Værdier, der er skabt i Vestjylland, hvor Lyng og Sand er blevet omdannet til Agerjord, viser, at gennem Nøjsomhed, Slid og Slæb er skabt noget, der er mere værd end det røde Guld, nemlig Brød til Tusinder af den opvoksende Ungdom.

Trin af spidssnude Træske i en stormomsust Egn, har sat sine dybe Spor paa de store Lyngstrækninger, der først blev omdannet til stenede Udmarker og sluttelig til kornrige Agre. Agre op og Agre ned med Studespand eller enkelte Steder med Konen som Trækkraft. Hjulspor og Skorstensrøg har før i Tiden haft noget til fælles. Sandede Hjulspor førte fremover, Hugormene laa og soled sig. Mikkel Ræv gik uantastet Tur med sine Smaa, og Hjejlen stod ved Aftenstid paa sin Tue og sendte sine Skrig ud i Ensomheden.

Der var intet, der forstyrrede Naturen, Tiden gik sin Gang urokkelig. For den tilfældige Vandrer betød Skorstensrøg langt ude i Horisonten, at der i al Fald var en menneskelig Bolig forude. De, der færdedes i Træske og Vadmelstøj paa de afsides Veje, fik Tid til at tænke og fundere over Tilværelsen og

dertil hørende Spørgsmaal. De Tænkere, der er opfostret herude i Lyngens Rige, blev Enere, heldigvis ikke Dusinmennesker, — ofte med et sejgt Udseende og hærdet Skikkelse. Tænkere, men ikke Fantaster, blev de (ogsaa en Slægtsarv, mere værd end det røde Guld).

At Konerne strikkede, naar de gik Vejen ind, var for at gøre sig nyttig, ingen Tid maatte gaa til Spilde. Langt har der været mellem Skorstenene her i Vestjylland. Paa nogle Strækninger er der det endnu, men der er ingen egentlige Afstande længere, hvad Vejlængde og Nyhedsspredning angaar. Før i Tiden sagde en Lærer i en Udmarksskole: »Naa, nu kommer æ halvvelleve Tog,« det var, naar de Børn ude fra de alleryderste Hedelod og Kjær en Regnvejrsdag i den mørke Tid kom asende gennem Hjulsporenes Pløre. Nu er der gruset Vej. Om Vinteren bliver Børnene befordret pr. Bil til Skole. Ploven var sat i Jorden, Værdierne var ved at skabes. »Kærligheds Gaang bli'r aaller for laang,« siger den aldrende Anton i Bahl (Outrup Sogn). Han gik flere Mil hver Aften for at komme over at besøge sin Kæreste paa Heden. Han fik hende og hendes Fødehjem, een af de først byggede Ejendomme i Bahl. Meget smaat var der i Begyndelsen, et Par Køer var alt, hvad der kunde skaffes Foder til. Saa kom Mergelbanen første Gang. Mergling gjorde sit til, at Egens violette Skær begyndte at faa grønne Striber. Efter en Del Aars Forløb kom Mergelbanen igen, det satte endnu mere Fart i Opdykningsarbejdet; Toppen naaededes, da Peter Poulsen udstykkede nylig afbrændt Hedejord til mange nye Ejendomme. »Vi skal alle bjerge os Føden i Landet,« var der Enighed om hos alle Hedens Folk. Nu har Antons Søn, Antonius, Ejendommen og forøger stadig Avl og

Besætning. Som med Anton og hans Kone gik det tusindvis af andre Unge, der manglede Hjem og Virkeplads.

Dalgas havde forlængst udtalt: »Hvad udad tabes, skal indad vindes,« men først, da Industriens Skorstene i Byerne begyndte at ryge, blev der Vekselvirkning; der blev flere til at spise Flæsket og Æggene. Afsætningsmulighederne forøgedes, da Centrifugerne begyndte at koge og Skorstene at ryge i de første Andelsmejerier, som Hjedding ved Ølgod og Burgaard ved Billum.

»Ork,« sagde nogle Sortseere, »hva' ska' vi smaa Husmænd med en Centrifuge, naar vi ingen Mælk har.« De fik snart andet at se. I Stedet for at man byttede lidt hjemmekærnet Smør nu og da med Købmanden inde i Købstaden, kørtes nu den ene Vognfuld Dritler med Smør til Eksportbaadene efter den anden. Handel og Vandel hører sammen, det lærte den unge Bonde i den Tid, Industrien brød frem. Nogle ældre fortsatte paa den gamle Manèr, lagde i Dragkisten, og Guldet øgedes paa dens Bund helt til Opgørelsen i 1945, saa tog Staten det meste deraf. Mange af de gamle, forslidte Hedebønder maatte af med det meste af det, de ejede, mens mange af de store Værnemagere, der tjente Millioner under Besættelsen, slap igennem Skærsilden uden at komme af med en Skilling. Man forstaar udmærket, at de, der begyndte med et Hjem paa Lyngen mellem Tyttebær, Blaabær, Pors og Revlingeris, er taknemmelige og sætter de Folk højt, der begyndte Udstykningen af Lyngheden.

Nogle kunde faa et Stykke Hede fra Fødegaarden, helt op til 9 Ejendomme kunde der blive af en almindelig Bondegaard med 2—300 Tdr. Hede til. Andre maatte begynde med et Par tomme Arbejds-

næver, uden Kapital eller Kaution, men de, der kun møder med et Par solide Næver, har ogsaa Ret til Andel i Hjem og Livsgoder. To Unge, der satte Bo, gik hver Solskinsaften Sommeren igennem op paa en lille Høj i Nærheden af deres Hjem. Der var langt til Naboerne, saa det blev til en Søndagsudflugt over til dem. Ofte fulgte Katten med. — Lyng, Lyng til alle Sider, i en Mils Omkreds. I helt stille Vejr kunde de høre en fjern lille Kirkeklokkes spæde Klang, naar Solen ringedes ned. Oppe paa Højen sang det unge Par en af Blichers vemodige Hedesange eller Mads Hansens: »Jeg er en simpel Bondemand«, mens Solen sank bag Lyngbakkerne. Blichers Sange om Heden var vristet og pint ud af hans Hjerte. En Kakkelovn er næsten det værste for en Digter at undvære. Blichers Kakkelovn blev pantet for forfalden og ikke betalt Skat, og samtidig døjede han Sult og Nød, — alt dette satte Præg paa hans Sange.

Ogsaa en mørk Aften, naar det var stille Vejr, kunde Manden tage et lille Trip op paa Højen for at se Lysene straaale ud af Hjemmets Vinduer, han syntes der hvilede en inderlig Fred over Egnen. De sidste Vers af Mads Hansens Bondesang syntes ham rigtig: »Det er Arbejdet for Hus og Hjem, det gælder at kæmpe for.« — Da de to var i tresaarsalderen, var der ikke anden Lyng end det paa Højen, og flere Børn boede i dens Nærhed, hver paa sin Ejendom.

Den lyngklædte Høj og Sangen var stadig Familiens Samlingsmærke. Hvor der er Kærlighed mellem Menneskene og Kærlighed til Jorden fra- vristes denne sine Rigdomme. Mange Hedeopdyrkere, Mænd og Kvinder, sled sig for tidligt op. En Lyngkrans smykkede deres sidste Hvilested, i Sorgen en Hilsen og Tak fra Lyngens Land. Blomstrende Lyng

sattes i en Vase ved den afdøde Ægtefælles Billede, det brugtes ogsaa til at smykke og pynte med i Kirken eller Forsamlingshuset, eller i Laden ved Bryllupper eller anden Festlighed. Pigen sendte et Par Stilke i et Brev til sin Kæreste, der sejlede paa de store Have. En ung Sømand fik en lille Lyngbuket fra sin Mor, mens han laa paa et udenlandsk Hospital, langt fra sin Hjemstavn. Der var Hjemve det første Par Dage.

Paa sin tresaaars Fødselsdag fik Adolf fra Blaa-vand en Lyngbuket fra sin Søster i det gamle Land. Adolf udvandrede som ganske ung til U.S.A. Buketten var en Hilsen fra hans Barndomsegn. Bevæget foldede han sine Hænder og kysede den lille, beskedne Lyngbuket. Taarerne strømmede ned ad hans Kinder. Hvad var de fine Blomsterkurve med Vinflasker og Cigarer mod denne lille Erindring. Smaa Kaar har der været mange Steder i Lyngens Land, ikke alle havde Held med sig.

Grethe Hedegaard Sørensen i Varde blev tidlig Enke. Hun og hendes Mand ejede først Hedegaarden paa Varde Søndermark, men Manden maatte paa Grund af Sygdom give Ejendommen fra sig. Saa flyttede de ind i en kummerlig Lejlighed i Mørkegangen (nuværende Raadhusstræde i Varde). Manden begyndte at køre rundt i Gaderne med Mælk. Det var noget nyt i Byen og ikke saa strengt et Arbejde; men Sygdommen vilde ikke slippe ham, kort efter døde han. Grethe overtog hans Bestilling. Indtægterne var smaa, selv om hun sled i det sammen med fem ukonfirmerede Børn. Da Kathrine, den største, skulde konfirmeres, sagde hendes Lærer til hende: »Jeg skal se, om jeg kan skaffe din Mor en Femkroneseddel fra den frie Hjælpekasse som Hjælp til din Konfirmation.« Blankt Afslag! Nej,

Grethe er saa ihærdig, saa hun kan ingen Hjælp faa. Det var for 60 Aar siden — ogsaa i vore Dage bliver der ofte rakked ned paa og lagt alt muligt i Vejen for ihærdige Mennesker. I ovennævnte Tid kom Indtægterne adskillige Steder ikke alene fra Landbruget, dette var ofte en Biting.

Andreas Knudsens Forældre i Spangdale tæt ved Varde Sønderplantage vævede, de fik ti Øre for hver Alen Lærred. Andreas og hans Kone overtog hendes Fødehjem i samme By, hendes Far var ogsaa Vejmand og fik 50 Kr. i Løn for et Aar. Andreas overtog ogsaa denne Plads, et stort Plus var, at Lønnen forhøjedes til 60 Kr. Han var den eneste, der ejede en Hest. Naboerne havde kun en Ko hver. Jydepotter lavedes af Naboerne Mads Pejsten og Hans Ollesen, den sidstnævnte blev slemt skoldet ved et Uheld, og da der ikke var Hjælpemidler og Sygepleje, som i vore Dage, døjede han meget.

Mads sagde om den nærliggende Lifstrup Hede: »Det er saa ringe, det er ikke værd at røre ved«. Nu ligger der en lang Række smukke og veldrevne Ejendomme paa begge Sider af Varde—Ribe Landevejen. Andreas solgte Lyng til Varde-Bagerne Stigaard, Toldbod og Poul Bager i Smedegade. Han fik 8 Stykker 8 Punds Rugbrød for et Læs leveret i Bageriet, det samme som 4 Kr.; men saa var der da Brød i Huset et Stykke Tid igen. Kørselen, 1 Mil, var iberegnet.

Paa Varde Torv holdt hver Torvedag Rækker af Vogne med Kød (1 Kalvefjerding kostede 1,25 Kr.), Tørv, Kartofler og andre Landbrugsprodukter. — Foran Frederik d. Syvende var der Grisekasser, og Byens Bogere kom og købte en Gris til Fedning, det var saa almindelig dengang at have et Fedesvin i et Rum ved Tørvehuset. Andelsbevægelsen og Salgs-

foreningen var ikke begyndt, saa Bønderne maatte selv faa afsat deres Produkter. Da Bilerne begyndte at komme paa Torvet, lød det: »Sikken en Sturhed, hva' om 100 Aar?«

Andreas nærmer sig de 80 Aar, han har for en Del Aar siden afstaaet Ejendommen til sin Søn, Niels. Tidligere var Egnen lyngbeklædt, alt er nu opdyrket.

Mange Børn maatte ud at tjene til Føden, inden de naaede den skolepligtige Alder. En forgræmmed og fattig Mor sagde til sin lille Pige: »Naar du kommer over i din Plads, bed da dit Fadervor hver Aften Kl. 8, og tænk paa din lille Mor, hun vil saa bede Vorherre holde sin Haand over sin lille Pige, der maa færdes ude blandt fremmede Folk.«

I Skolen i Varde var der omkring første Verdenskrig en »Hyrdeklasse«, beregnet for Vogterdrengene i Skolens Omraade. Faldt en af Drengene i Søvn i Timen, sagde Overlærer Olsen: »Tys, I maa ikke vække ham.« Olsen kendte Drengenes Arbejdskaar og vidste, de var meget tidlig paa Færde om Morgen. Som den gamle Faarehyrde omme paa Skallingen, der gik og filosoferede over Livet og dets Problemer, har Vogterdrengene spekuleret og overtænkt, hvad de vilde begynde med efter Konfirmationen. Noget andet var det med Thomas fra Ovnbøl Mose. Naar de øvrige Drengene legede, sad Thomas og broderede. Alle troede, han skulde være »Skræjjer«, og saa gik han hen og blev Smed. Han vogtede først Faar paa Nørholms Hede. Nogle Folk tror, Faaret er et dumt Dyr, men de, der har haft noget at gøre med det, mener det modsatte, — Vogteren kommer endda til at holde af det. Hos Læremsteren i Vesterbæk viste Thomas snart sine Evner. Kort Tid efter han var kommet i Lære, kunde han sko en Hest. — Efter Læretiden tog han, som saa mange andre, til

Nybyggerbyen Esbjerg, og kom ind ved et større Firma; han havde selv sit Værktøj med, det var det fineste, man kunde tænke sig. Hos Smeden i Vesterbæk var Thomas vant til, der blev taget et Hensyn til ham, og han havde Ret til at udtale sig. Han og en ældre Svend skulde nu udføre et eller andet Ar-

Vejen gennem Karlsmærsk Hede.

bejde. Den ældre vilde være den klogeste: »Jeg bestemmer, hvordan det skal laves, det har du ingen Forstand paa.«

Thomas protesterede. Det blev den ældre for meget og han stak Thomas en Lussing: »Saa'en Styk Dreng, komme her og spille klog overfor Voksne!« Saa var Spillet gaaende, — Thomas, der næsten var Invalid fra fjorten Aars Alderen (plaget af Leddegigt), bankede den ældre saa grundigt, at Chefen maatte tilkaldes, — ». . . om Direktøren vilde have et Par Dask med?«. — »Nej, du er straks fyret!«

Saa samlede Thomas sit Værktøj, kravlede over

Plankeværket ind til et andet Firma og fik Arbejde. Derfra blev han sendt ud at ombygge Jernbroen ved Alslev Vandmølle. En større Stilling blev tilbudt ham, men han sagde nej. Han vilde selv være Meister, — lejede en Kælder i Kongensgade og oparbejdede hurtigt en større, solid Forretning — Kunderne kom af sig selv.

Han maatte flytte fra Esbjerg, da Leddegigten forværredes, og slog sig ned i Silkeborg. I denne By var der ogsaa Brug for ham. Her begyndte han tillige at handle med Symaskiner; det var i den Tid disse særlig kom frem. Han rejste selv til København for at købe ind, men fik det overlegne Svar: »Der er ingen Symaskiner til dig,« og saa blev der endda kigget op og ned ad Thomas, paa hvis Skikkelse Gigten allerede havde sat sit Præg. Folk, der ser svagelige ud, bliver ofte affærdiget med et haanligt Blik. — »Maa a' faa 100 Maskiner, kontant Betaling.« Hvad gør Penge ikke? Saa var det straks: »Hr. Direktøren ser ikke saa rask ud, vær'sgod her er en Stol, hvad ønsker Direktøren at nyde?« Og en Bukken og Skraben i det uendelige. »Farvel,« sagde Thomas, »tak for Venligheden.« Senere gik Fabrikken, efter Thomas' Ønske, ind paa at forbedre Symaskinen, saa den blev noget bedre. Ved en bestemt Lejlighed maatte Thomas af med et større Beløb. »Skidt, a' ka' bare tjene nogle andre,« sagde han, selv om han nu var en ældre Mand, og i mange Aar havde gaaet med en Krykke og en Stok, stadig tænker han paa ny Mekanisme.

Thomas' Far hed Karl Vejmand. Til hans Ejendom i Ovnbøl Mose var der kun 8 Tønder Land, men alligevel manglede der aldrig noget i Hjemmet. Karl Vejmand handlede, og var bl. a. Hjemmeslagter. Nogle Dage før Vorbasse eller Dalager Marked drog

Karl Vejmand hjemmefra med en ikke saa kostbar Ko. Hos en af Sognets Mænd laante han Driftskapital, saa han kunde handle paa Markedet. Nogle faa Dage efter vendte han hjem med en god Ko. Blev han rykket for de laante Penge, saa gik han over til Kromanden i Horne og laante saa Beløbet kunde tilbagebetales. Rykkede Kromanden ham, laante han igen hos den første, Pengene gik frem og tilbage mellem de to Mænd. — »Hvem af os mon faar dem tilsidst,« spurgte Kromanden en Dag, da han mødte sin Medinteresserede. De behøvede ikke at sørge eller gruble; en Dag kom Karl Vejmand og sagde: »Tak for Laan og Hjælpen,« saa ingen fik Tab.

Fjedervogne og lange Gardiner var ved at blive Mode paa Landet. Et Sted syntes man, det var lovlig meget, Karl fik for at slagte, mon han ikke kunde gøre det lidt billigere? »Fjedervogne og lange Gardiner har I Raad til, men betale en fattig Mand de Par Kroner, kan I ikke,« lød hans bestemte Svar.

Violinens og Klarinettens lystige Toner har lydt over Hedestrækninger og ved Klitterne. Hverdagene var fyldt med Arbejde og Besværligheder, saa Bryllup eller Barselsgilde var en Afveksling. Før i Tiden var der mange omvandrende Spillemænd, der tillige drev Landejendom. Hans Peter Hansen i Hostrup ved Nordenskov er en af disse Spillemænd. Hans Far, Sillads Hansen, og andre af Familien spillede ogsaa, saa det var en rigtig Spillemandsfamilie. Hans Peter spillede fra sit 16. Aar i Øse, Faaborg, Ansager og Hodde og fik 5 Kr. for at have spillet en Nat, 8 Kr. for et Bryllup, samt 10 Kr. for Teltet, han kom med. Det skulde han selv køre, rejse og tage ned i samme Betaling. Den første Gang, han var ude at spille, blev han saa drivende vaad, saa han kunde mærke det i Kroppen 10 Aar efter. En Købmand i

Ansager havde »Bassel« 4 Aar i Træk, saa maatte Hans Peter spille hver Gang. Det hændte, det blev Uvejr ved Gilderne, saa maatte de unge Karle skiftes til at holde Teltets Barduner, for at det ikke skulde falde ned over Gæsterne.

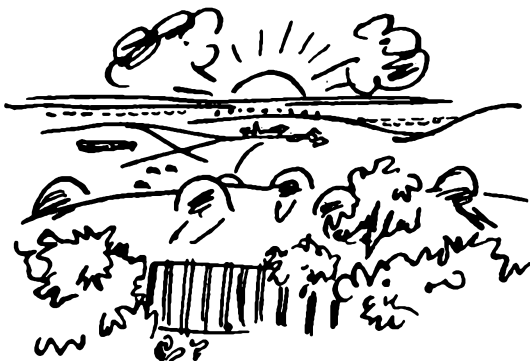
Lige før et Julegilde blev der Snefog, saa Manden, der gjorde Gildet, og hans Søn maatte hente Gæsterne i Kane. Ved et Bryllup stod Præsten udenfor Kirken og talte, hvor mange Vogne, der var i Følget, og holdt saa Ovrslag over, hvor stor Offergave, han skulde have. Ved Suppen gik to Tallerkener rundt. I den ene laa en brudt Violinstreng. »Aah, saa skal æ Spillemand ha' en Skilling, saa han kan faa en ny Streng til sin Fiol.« Den anden Tallerken var beregnet til Køkksen (Kogekonen). »Saa'en gue Suppe, hun ska' ov ha' en Skilling.« — En Spillemand skulde ved Dansen have en Punch, hver Gang en Gæst kom med Spillemandspenge, det kunde blive til noget en Nat igennem. Nogle gav 25 Øre, andre 1 Kr., som de betalte ad 4 Gange. Hans Peter og hans Kone, Jette, blev som unge interesserede i Husmands- og Afholdsbevægelsen. I mange Aar var Hans Peter Formand for Øse Sogns Husmandsforening, og Jette var Leder af Husholdningsudvalget. De drev deres Ejendom fint, den har Henry overtaget, ligesom han ogsaa fik Formandspladsen i Husmandsforeningen. Hans Forældre er flyttet op paa en mindre Ejendom tæt ved Stationsbyen Nordenskov. Violinen er forlængst i Kassen, dog kommer den frem hver Gang, der er gammel Dansemusik i Radioen. Saa stemmer den nu ikke helt unge Hans Peter sin Fiol og spiller med paa de gammelkendte Melodier, særlig Tonerne fra Vestjylland, er han glad for at høre.

En anden lille Spillemand kunde bedre have Pun-

cherne, og ogsaa drikke dem, som andre lod gaa fra sig. Naar han vandrede hjemad mod Varde, faldt han ofte i Søvn i Landevejsgrøften. Naar han vaagne op med svære Tømmermænd, glemte han at faa Bassen med, saa maatte han eller Konen ud at hente den; der var aldrig nogen, der rendte med Instrumentet.

Landposten, der før Cyklerne kom, maatte trave over Heder og Moser, han bragte Nyt med sig, der var ingen Radio og langt til Naboerne. Et Landpostbud vilde gerne til Byen og være rød Post; Ansøgningen blev afslaaet Gang paa Gang, fordi han havde for mange ukonfirmerede Børn. Først mange Aar efter, da Børnene var vel fra Haanden, naaede han at faa sit Ønske opfyldt.

»Er ett æ Dovtor?« Det bankede ved Nattetid paa Doktorens Vindue; denne fik hurtigt Tøjet paa og gik ud til den stive Vogn. Doktorstolen blev snøret fast, og saa gik det afsted ad Hjulsporene ud i Lyngens Land. En saadan Tur kunde tage mange Timer. Men der var Patienter, som Doktorerne ikke saa let kunde helbrede, men saa var der »æ kloge Kone« i Hodde, Marie Kyh (æ Kyh Kone), der var Specialist i Eksem og Hudsygdomme. Hendes Salve af lægende Urter og andet helbredende gaar der stadig højt Ry om. Ofte kom en eller anden ind i hendes Stue og sagde: »Jeg kommer fra, aah, det er sandt, jeg maa ikke sige hans (Lægens) Navn, men jeg døjer saa møj med Eksem; og han sagde, De kunde hjælpe mig.« En Dag kom en Læge kørende med et Par af sine Børn. Nu skal a fanges, tænkte Marie Kyh. Lægen maatte forklare grundigt, at der ikke laa noget bagved, saa var der intet i Vejen, og inden længe var Børnene helbredte.

*Mit Fødeland er Lyngens brune Land,
min Barndomssol har smilt paa mørke Hede.
Min spæde Fod har traadt det gule Sand,
bag sorte Høje bor min Ungdoms Glæde.*

*Skøn er for mig den blomsterløse Vang,
min brune Hede er en Edens Have;
dér hviler ogsaa mine Ben engang
blandt mine Fædres lyngbegrø'de Grave.*

St. St. Blicher.

Hedebonden begyndte med Stude og Træplov, saa kom de smaa Islændere og lette Nordbaggere og Rusere; de fik en god Behandling, og mange Steder hørte de næsten med til Familien. De har deres store Andel i, at Lyngen forsvandt i Rekordtempo. Traktoren, der nu ogsaa er velset, vil trods alt aldrig kunde slaa Klavs og Lotte ud. Et Spand Heste har reddet mangan en Bondemands Økonomi; var han i Pengetrang, omsatte han Hestene, der var i god Forderstand, og fik et Par magre i Stedet. Inden længe var de kommet godt i Huld.

Man vil spare Tid, Haandarbejdet er blevet afløst af det mekaniske. Hvorfor slide sig selv op, naar der er Hjælpemidler?

Jens Tykgaard, der bor tæt ved Fiil Sø, var een af de første i Vestjylland, der fik Traktor, efter at Sønnen, Hans, kom hjem fra et Amerikaophold. Tykgaard har opdyrket 160 Tdr. Land Hede og solgt 75 Tdr. Land Hede for 150 Kr. Ejendommen ligger Syd for Fiil Sø mellem Lyng, Plantage og kornrige Agre i en endnu lyngrig Eng. Her er baade den nye og den gamle Tid med store Lyngstrækninger og Udsigt over den lille Del af Fiil Sø, der endnu er tilbage. Tykgaards Traktor kaldes for »Bergitte«, et Navn, en lille Dreng fra Nabolaget har givet den. Nu stiger Antallet af Traktorer dagligt. Det er Historien om igen. Før i Tiden skulde Far til Waaer Marked og have Studene ombyttet med en Islænder, Nordbagger eller Russer. Børnene kunde ikke sove Nætterne forud af Spænding.

I vore Dage tæller Børnene paa Fingrene, hvor mange Dage der er til Traktoren kommer, de kan heller ikke sove om Natten. Saa kommer Sælgeren rullende med Traktoren ind paa Gaardspladsen. Naboer og deres Børn strømmer til for at se »Dyret« og høre, hvordan den skal tages. Ogsaa et dystert Minde kan fremdrages. Den kendte Husmandsfører, Jens Andersen Jensen fra Hornelund, boede paa sine ældre Dage hos Sønnen i Tolstrup paa Horsens-egnen. Den første Dag, Traktoren var i Arbejde, rev Paahængsvognen sig løs og susede ned ad en Skraaning, hvor hans lille Sønnedatter gik. Han sprang til og fik den lille Pige reddet, men blev selv paakørt og slynget henad Jorden. Efter nogen Tids Sygeleje døde han af de paadragne Kvæstelser. Jens ligger begravet paa Horne Kirkegaard i Vestjylland, i den Egn, hvor han gennem sit uselviske Arbejde var en af Banebryderne for Udstykning og Opdyrkning af Hedejord.

Hellere maa vi faa Traktorer til Landet end Kano-
ner og Jetjagere, og Ungdommen, Fremtidens Dan-
mark, der sætter Arbejdet i Højsædet, vil mane
Krudt og Kugler i Jorden og udnytte vor Tids Meka-
nik i Fredens Tjeneste.

Mange Mennesker maa ogsaa i vore Dage bjerge
sig Føden under smaa Kaar. Paa en forhenværende
Hedegaard skulde Datteren giftes; hun kørte flere
Mil for at faa blomstrende Lyng til at smykke Fest-
bordet med. »Ja, A bor i Hedehusene,« sagde en af
Gæsterne, »der maa vi ogsaa køre udensogns for at
faa en Buket samlet paa Heden.«

»A har pløjet Lykkens Ager,« tilføjer en ung Bon-
de, saadan vil »han« helst kaldes, »ka' a faa mit Ud-
komme uden at spinke eller spare, er a tilfreds.«

Livsmod og Livsglæde mærker man overalt, hvor
det gyldnes til Høst.

Ved Porten mod Vest

ERINDRING om en 5 Kroneseddel kunde der ogsaa sættes som Overskrift for at minde om den Tid, Esbjerg voksede op. Rede Penge var der faa af, en Periode var der kun en 5 Kroneseddel i hele Byen. Skulde en Forretningsmand ud at rejse, laante han Sedlen. Den gik fra Haand til Haand, stadig var den Grundlaget, men det var de barkedede Næver, der rejste Nybyggerbyen Esbjerg, Danmarks Chicago. Da Havnen skulde bygges, rygtedes det op langs hele Vestkysten: »Der er Penge at tjene og Mulighed for at faa Føden dèr.« Saa kom Folk fra Blaavand, Nymindegab, Holmsland Klit, Harboøre, Klitmøller, Vorupør samt andre Steder fra. Som Nybyggere slog de sig ned i Sandet mellem Maagerederne, Marehalmen og Lyngen. Stenhugger Snach manglede Husly til Familien og fandt paa at grave en Jordhule paa Baunehøj, bag den var der lidt Læ for den skarpe Vestenvind og den knygende Sand. Inden Familien havde Tag over Hovedet, var flere andre Nybyggere ved at grave sig ned som Naboer til Snach. — Esbjerg var kun en nøgen Knold.

Den 12. Juli 1887 kom den 10-aarige Hans Christian Andersen med sin Bedstefar og sine Forældre

til Esbjerg og fik Lejlighed i »Trappehusene«. Familien kom fra Hovvig paa Holmsland Klit, hvor baade Forældrene og Bedstefaderen hver ejede et Hus. De laa lige ned til Strandkanten. En Dæmning skulde bygges, Bedstefaderens Hus blev revet ned; for Erstatningssummen, 1500 Kr., byggede han et Hus i Esbjerg, ogsaa her lige ved Stranden. Der var ingen Naboer, kun Sand og Lyng. Inden længe laa der en Række Huse. Det blev til en Gade, der kaldtes Havgade (nu Vesterhavsgade). Hotel Spangsberg var i 1887 en Bondegaard med 14 Malkekøer, dens Marker er det nuværende Skolegade-Kvarter. Landinspektør Madsens Ejendom, »Nygaard«, laa, hvor »Kvindernes Hus« nu er opført. Ved »Nygaard« var der en lille Plantage. Længere ude kom alle Strandbygaardene med de kendte Slægter, som Peter Petersen, Spangsberg og Kre Kransen. Ved Færgevejen laa »Strandby Kro«, hvorfra der var Færgeoverfart med en fladbundet Pram over til Batteriet ved Nordby paa Fanø. I Varde og Sneum Aa og Kongeaaens Udløb var der Rusefiskeri.

12 Aar gammel var Hans Chr. Andersen med til dette Fiskeri ved Sneum Aa. Fiskerne boede i en Barak ved Aaens Bred. Som Konfirmationsgave af Moderen fik Hans Chr. et Par smaa Støvler og en Køjesæk: »Saa maa du paa Havet og tjene dit Brød, min Dreng.« Der var intet Fiskeri fra Sct. Hansdag til Mikkelsdag, den 29. September. En Fiskerdreng fik 80 Kr. paa egen Kost fra Foraaret til Sct. Hans. I den Tid, Fiskeriet laa stille, tog de unge Fiskere og Essepigerne, der ordnede Bakkerne til Fiskeriet, til Varde Marked eller til Folkemarked i Ribe, der holdtes foran »Weiss Stue,« og lejede sig hen som Tjenestefolk, bl. a. til Marskbønderne. Hans Chr. kom til at tjene i Sønder Voldum i Slesvig. Samme

Aar var der Kolera i Hamborg. Grænsen var spærret i lang Tid, saa Hans Chr. var nær ikke sluppet hjem.

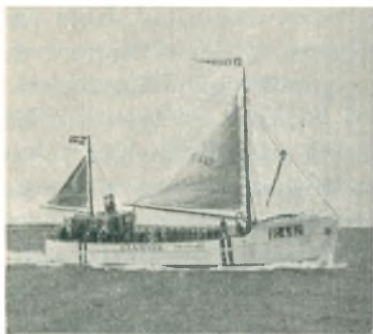
I 1887 indviededes den første Fiskerihavn med Plads til 14 Fiskerbaade og Fanøfærgen, det var et stort Fremskridt. I Esbjerg var der i 1891 tolv smaa Fiskerbaade, ingen paa over 18 Tons, samt 15 paa Fanø, 3 paa Øen Langli i Ho Bugt og 16 i Hjerting. Mange Rejser gav ikke over 10 Kr., det kunde blive en Aarsindtægt paa 1000 Kr. Hans Chr. kom med »Godthaab«, der var paa 12 Tons, den gik ud langs Horns Rev, det var Krogefiskeri; der var intet mekanisk, alt var Haandarbejde. Provianten til hele Rejsen var i en lukket Spaankurv og bestod af Brød og Pølse, en enkelt Gang var der islandsk Lamme-kød med. Fersk Kød kendtes ikke paa Vandet. Kaffen var det eneste, man var fælles om. Søren Jessens Sand var kun en lille Banke, der kaldtes Sælhunde-banken, fordi der altid laa Sælhunde og soledede sig. Vinteren i 1888 begyndte først hen i Februar Maaned, men det var den haardeste, Hans Chr. kan erindre. I April Maaned var der endnu en Isbro mellem Esbjerg og Fanø, hvor der kørtes med Hestevogn. Først hen i Maj kunde de smaa Fiskerbaade komme paa Havet. Et helt Vidunder var den Dag, Fiskerne fik en lille Motor (2 HK) i deres Kuttere. Skruen kendtes endnu ikke. Aah, hvor var det vidunderligt at saadant kunde indtræffe sig, selv om der stadig maatte Sejlføring til. En hel Omvæltning med Fiskeriet skete, da Jens Væver opfandt Snurrevoddet. I 1895 fik Hans Chr. Part i »Ejnar«, en almindelig Snurrevodskutter med Rojolle. Om Vinteren arbejdede Hans Chr. ved Kølehuset. Det gav en Ugeløn paa 18 Kr.. Fra 1899 landede Hans Chr. sin Fisk direkte i Hamborg.

I 1903 skete den helt store Udvikling, nemlig det

mekaniske Fremstød. De gamle Fiskere gned sig i Øjnene. Den 14. Marts 1904 stod Hans Chr. Havnen ud med sin egen ny Kutter: »Nordsøen«, E. 89, med 5 HK »Dan« Motor. Men først i 1914 vor Motorerne saa stærke, at Motorjollerne helt kunne undværes.

Tidligt kom Hans Chr. med i Fiskernes Organisationsarbejde. Han blev Bestyrelsesmedlem i Fiskeriforeningen, og Medstifter af Fiskernes gensidige Sygekasse og Ulykkesforening, der i Aarenes Løb har udbetalt store Beløb. En af Hans Christians Kolleger,

Esbjergensisk Fiskekutter.

Wilhelm Petersen, til daglig kaldet »Kejser Wilhelm«, skulde med til Fiskerimøde i København. — »Du kan ikke tage afsted med den gamle Hat,« sagde hans Kammerater, og saa samlede de ind til »Kejsrens nye Hat«.

Stormfloden i 1909 oplevede Hans Chr. kun det sidste af. Han var sammen med flere Kolleger til Fiskerimøde i København. Paa Hjemrejsen blev de standset i Bramminge. Togforbindelsen til Esbjerg var afbrudt. Vandmasserne havde ødelagt Jernbanebroen over Sneum Aa. Samme Dag havde der været Amtsraadmøde i Ribe, hvor Red. Sundbo

havde været tilstede. Han maatte ogsaa blive i Bramminge til næste Dag. Sundbo var i mange Aar Sekretær i Fiskeriforeningen. Han hadede alt, hvad der hed Militær. — Hele Kutterflaaden led Havari ved Stormfloden. Hans Christians Kutter maatte gennemgaa en Reparation paa 4000 Kr., et anseeligt Beløb i den Tid, som Forsikringsselskabet betalte.

I 1912 var Hans Chr. med til at starte Fiskernes Andelsforening. I 1914 laa han med sin Kutter ved Helgoland, da Verdenskrigen brød ud. Han maatte skyndsomst sejle hjem til Esbjerg, hvor ogsaa nogle tyske Sildetrawlere søgte ind. Kom Kutterne udenfor tremile Grænsen, blev de nappet af de tyske Patruljebaade og indbragt til Cuxhaven. Her maatte de blive en 6—8 Uger. En tysk Vandflyver gik en Dag ned paa det spejlblanke Hav, hvor nogle Esbjerg-Kuttere fiskede. Flyveren, en ung overlegen Flab, forhørte Skipperne om de havde set engelske Krigsskibe. »Nej,« svarede de til alle Spørgsmaal. »Har I da,« som Flaben kunde lyne, »set tyske U-Baade?« »Ja, det havde man.« Saa var alt godt.

Oppe ved Hvide Sande maatte Hans Chr. se at komme væk med sin Kutter i en Snarhed, en engelsk Flyver smed Bomber ned over en tysk U-Baad, der totalt ødelagdes.

I 1918 blev Fiskeriet næsten indstillet paa Grund af Petroleumsmangel. Enkelte Skippere brugte forskellige »Sorrugater« til Motoren, men det var ikke godt, selv om det var dyrt. I 1919 sejlede Hans Chr. op til Lysekill i Sverige og fik en stor 60—70 HK Motor i sin Kutter. Hele Udviklingen angaaende Fiskeriet har Hans Christian set, lige fra de smaa Fiskeribaade til de store moderne Kuttere med Radar og Ekkolod. Men alt det nye er kommet saa »stille, saa man næsten ikke har mærket det,«

siger Hans Chr. der nu er gaaet i Land og kan sidde hjemme i sin hyggelige Stue og faa en Passiar sammen med Løkkens Karl. Som Nabo har Hans Chr. tidligere haft Fyrskibs-Styrmand Peter Petersen, der holdt Juleaften over 25 Gange i Træk paa Horns Rev Fyrskib, Danmarks vestligste Fyrskib. Det var Peter blevet saa fortrolig med. Hans Christians Hus, der før laa ned til Stranden, ligger nu lunt i smult Vande bag den store Trafikhavn med Siloer, Fabrikker, Pakhuse og Kraner. Fra Fiskerihavnen, hvor over 500 Kuttere er hjemmehørende, høres Motorers Tøffen. Ekstratog og store Kølevogne med Fisk til Udlandet kører forbi Hans Christians Hus. Femkronesedlen fra Esbjergs Kriseaar er nu kun en meget lille Draabe i Havet. For Millioner af Kroner landes der nu Fisk. Ude paa Rheden ligger »Clupea«, det norske flydende Sildekogeri, og sender en branket Stank ind over Byen. Stanken tager man som en Selvfølge. I 1951 landedes der for Millioner af Kr. Sild. Silde-, Haj- og Tunfiskeriet har aflastet Snurrevodsfiskeriet betydeligt.

Ved en »stille Plet« ved Fourfeldt Enge er der i et Parkanlæg rejst en Granitmur i en Cirkel med Navnene paa de forulykkede Fiskere og deres Kutteres Navne siden Aarhundredskiftet samt 7 Navne fra M/S »Bjørn« (Switzers Bjerningsfartøj), der forsvandt i en Storm omkring Jammerbugten. Ingen ved, om det var ved Minesprængning ell. Forlis. Den største Katastrofe for Esbjerg Fiskeri skete under Efteraarsstormen i 1936, hvor 6 Kuttere forliste. I det Aar druknede 36 Esbjerg-Fiskere, 18 Børn blev forældreløse.

Løkkens Karl er født oppe i Løkken, han er altsaa Vendelbo, selv om han er faldet godt til i Esbjerg. Som 14-aarig kom han til Sønderho og i Skole hos

Jes Schmidt, det var en Forskole til Sømandsskolen i Nordby, hvor han kom til et halvt Aar senere. Forstanderen sagde: »Vi har 4 Jensen'er, nu kalder vi dig for »Løkkens Karl«, et Navn, der stadig har fulgt ham. Løkkens Karl fik af een eller anden Grund aldrig Eksamen. Han var fra et Smaamandshjem, tog efter Skoletiden paa Langfart efter at være blevet

*I Esbjerg
Fiskerihavn
mødes mange lune
Vestjyder.*

gift med Anne Hansine Nielsen fra Nordby. En Kammerat fik ham med til New York, hvor en Rigmand manglede Mandskab til sin Yacht. Ved Ankomsten erfarede de, at Millionæren havde solgt hele Molevitten, men ikke kunde afse et Par Kroner til et Telegram med Afbud til det nyhyrede Mandskab. Ikke i det bedste Humør gik de over Brooklyn Broen, heroppe fra fik det Øje paa et lille Dannebrogflag paa en Fragtbaad. Her fik de Hyre; deres Køjesæk blev inden Afrejsen sat ind i Skipperens Kahyt, han var bange for, at de vilde rømme.

Lige før deres Ankomst var der en større Ballade med Knivstik og Slagsmaal. En Tid senere sejlede Løkkens Karl med Etatsraad Grønns Yacht fra København. Der var 13 ombord, hvoraf de 11 udgjorde Mandskabet. I 34 Aar var Løkkens Karl ved Fanø-Esbjerg Færgen, først som Matros, derefter som Reserve-Skipper. En Tid var han udstationeret til Nykøbing Mors. En mørk Aften sejlede han rundt mellem Esbjerg og Fanø med en Nordby-Kaptajns Baare, der skulde hjem og bisættes. Lyssignalet oppe i Rindby kunde ikke ses. Løkkens Karl brugte Signalfløjten et Par Gange, dette hørte Postmesteren, der er Chef for Færgeoverfarten, og sendte en Rytter ud og rensede Glasset ved Signalet, saa gik det hele sin vante Gang. En Isvinter bar Løkkens Karl 200 Damer i Land ved Pakhusbanken, bare ikke paa een Gang!

Blaavand Radio er Fiskerens og Sømandens gode Ven. Da Tyskerne i September 1939 havde lagt Minefelter ud i Vesterhavet, kom en Esbjerg-Skipper ind i et. Situationen var uhyre kritisk, men Skipper tabte ikke Hovedet; han kaldte Blaavand Radio gennem sin Sender: »Kan I ikke sende en Flyver ud efter os?« Den vagthavende paa Radiostationen var klar over Alvoren. »Vi skal gøre alt for at hjælpe Dem.« »Aah, lad mig lige komme til at tale med min Kone.« Skipperen fik Forbindelsen. Konen fik hverken et Chok eller hysterisk Anfald, saadant kender Fiskernes Koner ikke til. Hun tog det hele roligt og forstaaende: »Du skal se at faa vor Kutter med hjem igen.« Og det gik saaledes, selv om det var nogle uhyggelige Tingester at have baade til Bagbord og Styrbord. Kutternes Radio bruges ogsaa til andet end blot at fortælle Mutter, hvor mange Fisk, man har, eller at man er for indadgaaende.

En Søfyrbøder fik i Marts Hyre med en af Eksportbaadene efter en Tids Arbejdsløshed. Den første Tur fra Esbjerg—Grimsby forløb udmærket, selv om det var anstrengende. En Mine eller tysk Undervandsbaad kunde sænke Baaden, naar det skulde være. Mandskabet sov med Klæderne paa. Ved Paa-sketid skulde han afsted igen. En Taxa, der skulde køre ham ned til Baaden, holdt udenfor Døren. »Naa, Farvel med jer,« sagde han uroligt til sin Kone og deres lille Dreng, der var sengeliggende. »Du kan da godt give os Haanden til Farvel,« svarede Konen. »Du er saa urolig, lille Mor, vi plejer da ikke at give Haand.« »Du er selv urolig, lille Far.« »Synes Du, at jeg skal blive hjemme?« Bilen tudede utaalmodigt. De saa uroligt paa hinanden. Arbejdsløshed eller Hyre med dertil hørende Faremoment? Bilen tudede igen, nu var det slut med Taalmodigheden. 3 hastige Haandtryk og Far ud af Døren. De saa ham aldrig igen. Hans Skib og andre hjemadgaaende Eksportbaade blev ved Nattetid torpederet ud for Englands Kyst af tyske U-Baade.

Fiskerlejet, det gamle Hjerting, med de store og smaa straaatækte Ejendomme, er blevet omforandret til en moderne By med et hyggeligt Præg over sig. Blomstrende Haver er der overalt. Oppe fra Vardevejèn er der et originalt Panorama over Byen, der ligger paa en Skraaning ned mod Bugten, med Graadyb Indsejlingen til Esbjerg, Øen Langli og Halvøen Skallingen i Baggrunden. Derovre Sand, herovre frodige Marker med store Landejendomme. Paa Langli græsser 70—80 Kreaturer. De lokale Købmænd og ledende Følk vilde ikke have Havnen bygget ved Hjerting, de var bange for, at den indbyrdes Konkurrence skulde blive for haard. Saa tog Esbjerg det hele. Da Fiskerbaadene endnu gik ud

fra Stranden her, var Marius Petersen Baadelavsfører, det var Bakkefiskeriet, man udnyttede. »Jamen, Marius. Du vil da ikke have vor Mand med ud i saadan et daarligt Vejr?« Marius gav det rolige Svar: »Vi finder nok en stille Plet.« Indtægterne var smaa, saa der maatte være færrest mulige Spilddage.

Var første Verdenskrig frygtelig for Søens Folk, var anden Verdenskrig et Ragnarok. En yngre Hjerdingfisker fortæller, at den Esbjerg-Kutter, han var med, sammen med nogle andre Esbjerg-Kuttere stod ud af Grimsby Havn en Dag i April 1940. Flere af Kutterne vendte om, da de gennem Radioen hørte, Tyskerne havde besat Norge, og endnu flere gik tilbage den 9. April, da Tyskerne ogsaa besatte Danmark. Efter en rolig Fart over Vesterhavet, fik man ved Slugen Øje paa de sorte, tyske Jagere. Ved Graadyb laa en tysk Forpostbaad. I Forstavnen stod en Mand med en Højttaler og dirigerede Kutterne hen til sig. Hver enkelt Kutter blev undersøgt overalt, der fandtes imidlertid intet mistænkeligt, saa alle slap ind til Esbjerg. Fiskerne skulde have Føden og sejlede ud igen. Kom de for langt ud, hvor Fisken var, blev de beskydt baade af Tyskerne og Englænderne. Hjerdingfiskerens Kutter havde en god Last, tyske Forpostbaade forfulgte den og stjal det meste af Lasten. Som en lille Trøst gav de nogle Pakker Cigaretter og 2 Flasker Brændevin. Ved et senere Bombeangreb krøb Besætningen ned i Lasten mellem Fiskene og Isen, mens Kugler og Bomber hylede ned omkring Kutteren, uden der skete større materiel Skade». Ved et senere Angreb gik en Kugle igennem ned i Lukafet, og ind i en Køje, hvor der laa en strikket Trøje. Det ulmede. Man undersøgte, hvad der var ved at gaa Ild i, og fandt

Kuglen. Fiskeren har ogsaa set en Esbjerg-Kutter blive minesprængt. Besætningen reddede sig over i en anden Kutter. Skipperen tog sin Kasket af, mens hans Kutter sugedes ned i Dybet: »Farvel, gamle Ven, a ska' aldrig glemme dig.«

En mørk Augustaften efter Krigen sidder lille Kvik og jeg nede ved Stranden. Blaavand Fyrs Lys-skær giver Bugtens spejlglatte Vande et brunrødt Skær. Situationen minder om en Aften i Troperne. Skotlands-Flyveren kommer saa lavt, at man kan se Lyset i Kabinen. Et Ægtepar fra et af Kystens mange Sommerhuse kommer til; de har tidligere haft et Husmandssted, men een af Panthaverne, en »Grosserer«, vejrede Fortjeneste og sagde sit Pant op. Ægteparret maatte, hvor nødig de end vilde, flytte ind til Byen. Som en lille Trøst fik de skrabt saa meget sammen, at der kunde opføres et lille Sommerhus. Her nyder de hver Week-end og samler Sundhed og Livsglæde. Smaafolk har ogsaa Ret til Livets Goder.

»Emily Smeedly« staar der paa et Navnebrædt fra et forulykket Skib. Dette Navnebrædt har den nu aldrende Karl Sørensen sat paa sit hyggelige og velholdte Hus i Hjerting. I een af Stuerne staar 2 Porcelæns Hunde paa Buffeten. Det er trofaste og sejglivede Dyr, der følger Generation efter Generation af Vestkystens Befolkning, der bor ved Havet. Af andet interessant i Stuen er der et Træsnit af en tremastet Skonnert for fulde Sejl. Antons Far, der hed Lambert, har udført Træsnittet. Han rejste i sine yngre Dage til New Foundland og købte i Fællesskab med en Svensker en Fiskeskonnert og drev Storfiskeri. Ude paa det aabne Hav var de to Mænd ude i en Robaad for at efterse Linerne. Med eet lagde der sig en tæt Taage over Havet. 3 Dage sejlede

Mændene rundt, inden de fandt deres Skib. Efter at have tjent en del Penge tog Lambert hjemad. I Norge købte han en Sejl-Dæksbaad af nyere Type. Den sejlede han ene Mand hjem til Hjerting, hvor baade han og Baaden vakte berettiget Opsigt. Flere Gange hentede han Baade af den Type i Norge og sejlede dem selv hjem. Senere fik han Baadene bygget her i Landet. Lambert var en Foregangsmand vedrørende Fiskeriet. Hans Navn og Virke blev kendt paa hele Vestkysten. Lillejuleaftensdag, den 23. Decbr. 1894, om Morgenen sejlede Lambert og 2 af hans Sønner, Chr. og Johannes paa 18 og 15 Aar ud fra Hjerting, rundt om Horns Rev og Nord herfor satte de Bakkerne ud. Hen under Aften rejste der sig uden forudgaaende Varsel en voldsom Storm. De øvrige Baade efterlod deres Fisketøj. Langli-Skipperen, Jeppe Christian Sørensen og hans Dreng stak hjemad over det farefulde Horns Rev og naaede lykkeligt over. En Hjerting-Baad prøvedet det samme, men blev slaaget i Stykker. Mandskabet druknede. Lambert vilde have sit Fisketøj med, — siden er der ingen, der har set ham eller hans 2 Dreng. Mørket kom pludseligt den Aften. Hjemme i Hjerting sad Lamberts Kone og Karl Juleaften og ventede paa dem. Julenadveren var paa Bordet og tørt Tøj hang til Varme ved Kakkellovnen. Anton blev sendt i Seng, Moderen blev oppe til langt ud paa Natten, hun var helt sikker paa, de vilde komme hjem den Aften. Hun maatte vente forgæves. Dog tabte hun ikke Haabet. Langs hele Kysten blev der forespurgt, om ingen havde set noget til de 3 Hjertingfiskere; det førte heller ikke til noget, ingen havde set eller hørt noget. En Pram drev ind oppe ved Agger Kanal, flere mente, det var Lamberts. Havet har aldrig givet den 50-aarige Lambert eller hans to Sønner fra sig.

De norske Galeaser kom med Træ til Købmændene og »Hollændere« kom med Kridtpiber, som var paa Mode i denne Tid og var billige at anskaffe. Op til 40 Vogne kunde der holde, de fleste læsset med Jydepotter, de øvrige med Korn. Vognene kørte ud i Vandet og hen langs Skibssiden og læssede Potter og Korn over Rælingen. Saadan blev Skibene lastet, en Del Potter gik i Vandet, senere er der, hvor Skibene lastede, fundet Potteskaar og Piberester. En ældre Jydepotte-Kone fik paa sin 90 Aars Fødselsdag en Blomsterkurv, ind imellem Blomsterne var sat smaa Potteskaar fundet ved Hjerting. Den gamle Kone var mest interesseret i Skaarene: »Man skal lære, saa længe man lever, og saa er det godt at se andres Arbejder.«

Adskillige erindrer gamle, nu afdøde, Hjertingfiskere, der satte deres Præg over Fiskerlejet. Op til 100 tyske Fiskerbaade, Blankenesere, søgte i Stormvej Ly i Skallinghul, — de købte Proviant i Hjerting.

Karl Sørensens Kone, Margrethe, er fra Myrtue ved Varde Aas Udløb. Hun er Datter af Georg Myrtue. Den første isfrie Dag et Foraar fangede han 13 Laks i sine Ruser, de indbragte 600 Kr, det var mange Penge i den Tid. Der var ogsaa mange Graagæs, — nu skal Karl være heldig, om han kan skyde en And.

Grandelaget administrerer Byjorderne, Anlægget og Gadebelysningen. En Gang om Aaret holdes der Grandestævne, hvor der vælges en Oldermænd og Bestyrelse. Grandens Historie gaar langt tilbage i Tiden. Nordvest for Byen og op til Varde Aas Udløb er der en Række Banker, der er stejle ned mod Stranden, hvor vilde Roser breder sig. Bulbjerg i Sjelborg er beplantet med Naaletræer; Esbjerg By,

der ejer Højen, har i de senere Aar plantet Eg og Bøg som Underlæ. Esbjerg By ejer nu ogsaa de freddede Hedestrækninger heromkring med den omfattende Lyngbanke »Saarbjerg« og den nærliggende Marbæk Plantage. Det var til stor Glæde for alle Naturelskere, da Esbjerg købte Arealerne, der er blevet et »Aandehul« for Tusinder af Unge og Gamle, der søger Ro og Vederkvægelse efter Arbejdsdagens Anstrengelser. Marbæk Plantage, der er paa 225 ha, var tidligere Hede. Een af Esbjergs første Sagførere, M. E. Hansen, købte Arealet og lod det tilplante i Aarene fra 1904—1910. Om Morgenen cyklede Hansen herud før Kontortid og hjalp selv til med at plante. Det blev en Tur paa ca. 30 km hen og hjem. Resultatet blev et Underværk, i Forhold til, hvad det var tidligere. I Plantagen er rejst en Mindesten for Sagføreren med følgende rammende Indskrift:

    MED RETSIND DU VIRKED FOR SAMFUND OG EGN
    KRANSED DIN STAVN MED PLANTNING OG HEGN
    TRO AT TJENE — DIT LIV GAV VÆRD
    EN HELSTØBT MAND I AL DIN FÆRD
DIN GERNING DU ØVED UDEN TANKE, UDEN LØN
    MED TAK DU MINDES SOM DANMARKS SØN.

I en Lavning i Sjelborg, omgivet af Hvidgran og Axelrøn bor een af Vestjyllands unge Kunstnere. For 25 Aar siden begyndte han at komme paa Trave-ture herud sammen med Gymnastikforeningen »Hermod«. Egnen virkede med sin uberørte Natur tiltrækkende paa ham, saa han slog sit Telt op, og senere byggede han Hus og Atelier. Hans Motiver er Egnens Ejendomme og dens Natur, der er næsten ikke det Sted eller den Plet, han ikke har malet eller tegnet. Alt vedrørende Naturen bemærker Harder, — at Egetræer vokser op, uden at der er plantet, og

at en Kronhjort har vandret langs Strandbredden, hvor Mikkel Ræv driver Strandjagt for at bjerge lidt Føde til sine smaa derhjemme i Hulen. Der er et ret godt Dyreliv, Egern og Daadyr er vel repræsenteret. Fuglelivet breder sig, selv hvor der er Sommerhuse i Nærheden, men med vidt Albuerum. Sjagger, en Fugl oppe fra Nordskandinavien, har

*De fredede Hede- og Plantagearealer
ved Marbæk Plantage.*

fundet herved og overvintret. En Flok Stillidser, der ligner Papegøjer, med røde Hoveder og gule Tegningen paa Fjerdragten, kvidrer af Fryd og Velvære, selv en Flok sovende Ugler fandt Harder i en lille Plantage. Der er stadig noget Nyt for Maleren hele Aaret igennem. Meget af Egnen ligger stadig uberrørt. Belysningen, særlig Morgen og Aften, med det bløde Lys er noget for en Kunstner og Naturven. Dér, hvor Harder bor, vilde der før hans Tid intet vokse eller gro, der er Ahl overalt paa hans Grund. Nu er der en Oase med Græsplæne og Rabatter med Stauder og Sommerens mangefarvede Blomsterflor, omgivet af Fuglebuske og Hassel. Hvor Græsset

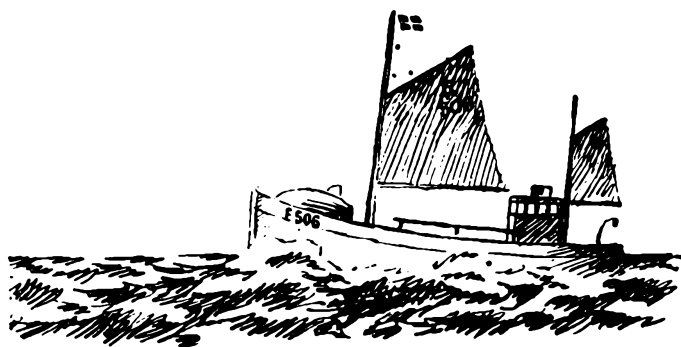
ikke vilde grøttes, satte Harder Regnorme ned, og saa det var medvirkende til at Harders Slid fik endnu et frodigere Skær over sig. I gammel Tid gravede Folk Tørv ved Stranden, naar det var Lavvande. Harder har ogsaa prøvet og fundet Tørv med Haselnødder i.

Mask Mose ligger nu ude i Bugten. Der har ogsaa været Skov, hvor der nu er Vand, en Trærod i Skovkanten minder derom. Da Ingeniør Lyngbye, der ejer Gaarden »Kløvholm«, var ved at faa en Brønd gravet, fandt man et Brunkulsleje, men Ejeren ønskede ikke sin Jord omrodet. — Harder modellerer ogsaa Lerfigurer, interesserer sig for at lave Jydepotter, det er bare Brændingen, der er det største Pøblem.

Mellem Saarbjerger, den brede Hedebanke med selvgroede Fyr hist og her, og Bugten ligger en straa-tækt Ejendom; her bor Anton i æ Kjær og Lisbeth med deres Børn. Rugen med tunge Aks vokser faa Alen fra Strandbredden. Anton er fra Købstaden, Lisbeth fra Landsbyen Kjelst oppe paa den anden Side Aaen, hvor det daværende Teglværk leverede Sten til det første Stenhus i Esbjerg. Til Antons Ejendom hører 20 Tdr. Land. De har 7 Malkekøer. I deres Have blomstrer Roser og Geoginer i alle Sommerens Farver, der er intet Præg af, at Vestenvinden her har frit Spillerum. Hverken Anton eller Lisbeth kunde tænke sig at flytte, selvom Esbjerg By købte Ejendommen ved den Tid, Byen overtog Heden og Plantagen, og Anton saa blev Bestyrer paa Ejendommen. — Bogens Forside er et Motiv herfra tegnet af Oscar Harder.

En Storby med al dens moderne Teknik og Trafik i Land og paa Bølgerne er rejst paa en tidligere barsk og ubeboet Strandbred. Det mærkes ikke her-

ude; her er Plads og Albuerum til endnu mange flere Mennesker inde fra Byerne. Selv Landboerne, som nu til Dags arbejder med den nye Teknik, synes, her er en »stille Plet«. Den Sundhed, der hentes her, er langt bedre og ædlere end den, der hentes i Medicinskabet.

Nye Hjem, hvor Lyngen stod

DET var en stor Begivenhed at komme til Varde som Kodreng for Drengene ude fra Omegnens Sogne og Landsbyer. »A har været Kodreng i Waaer,« hører man endnu flere ældre Mænd udtale; men det bliver færre, da Koholderiet i Varde By næsten er ophørt. Der er nu kun 2 Steder tilbage. De fleste af Kodrengene er kommet hjem til Mulden igen og har gjort en Indsats i landbomæssig Henseende. Andre blev Handelsfolk og arbejdede sig solide og store Forretninger op. Een, der blev noget paa et Kontor, følte sig hævet til Skyerne, naar han var paa Besøg i Varde. »God Daw, naa hvordan har du eet?« blev han anraabt af en Kone i Brogade. Manden treen majestætisk videre, uden at se til højre eller venstre. »Du ka' vel svare, naar a snakker til dig.« — »Jeg kender Dem ikke.« — »A kender nok dig, og ka, hovs, æ Kør bisset med dig.«

Saadan var det ikke med Peter Poulsen, der er født i Landsbyen Vittarp, der ligger ved Varde—Nørre Nebel Landevej, og har gjort denne By kendt vidt omkring. Ham gik det ikke »te æ Hue«, at han blev kendt som en Foregangsmand. Hele sit Liv bevarede han sit milde Barnesind og var ens overfor

alle, enten det var en fattig Dreng eller Landbrugsministeren. Peter Poulsen er født i 1876, som den ældste af Søkendenflokken. Familiens Indtægter var smaa, Faderen havde 2 Skæpper Land i Fæste, saa enhver kan regne ud, hvor meget det kunde give. For at skaffe sig større Indtægter begyndte han at smede, det var om at være om sig angaaende det økonomiske; intet kom af sig selv. Og som den ældste af Flokken maatte Peter først hjælpe til. Som sekсаarig kom han over til Magnus Werenberg i Outrup Møllegaard; her var han i 2 Somre. En Markedsdag tog Faderen Peter ved Haanden. Saa gik de ind til Varde, hvor Drengen blev lejet hen til Gæstgiver Hans Jensen, Postgaarden i Vestergade. Denne Sommer var Peter kun hjemme to Gange, selv om der kun var to smaa Mil til Vittarp. Fra Drengesaarene var han knokkelstærk, mager, sejt og enestaaende udholdende. Efter Konfirmationen tjente Peter hos en Handelsmand i Ribe, for ham hentede Peter Kvæg hos Marskbønderne. Dette var noget nyt; Peter blev vel modtaget overalt. Kvæget videregav han for Handelsmanden ved Markederne. Dette gav tidligt et Indblik i Handelen, men det var paa et andet Omraade, Navnet Peter Poulsen blev kendt og skattet. Efter Ribesaarene vendte han hjem; nu havde han været en Tur udenfor Hjemmets Dør, blev Andenkarl hos Jørgen Bych, naaede ogsaa at blive Forkarl dør. Som tyveaarig købte han sin Fars Gaard, som det efterhaanden var blevet til. Den kostede 7000 Kr. Den var faldefærdig, der var ingen Penge blevet tilovers til at istandsætte for. Det meste af Jorden var allerede i Peters Fæste. Selv om det var travle Aar for Ungersvenden, tog han i Vinteren 1898—99 paa Vestbirk Højskole og satte alt andet til Side i denne Tid. Det var ikke nok for ham

kun at slide og slæbe med Jorden. Som ung interesseret Samfundsborger vilde han gøre en Indsats for at hæve den mindre Bondestands Levekaar og arbejde for nye Hjem paa Lyngens Land. I 1910 blev han gift med Dorthea, der blev ham en god Støtte og interesseret fulgte hans Virke. Han var paapasselig. Da han i 1904 byggede sin Gaard om, fik han alt indrettet saa praktisk som muligt. Forretningsmand var han ogsaa, en god Egenskab for en Jordbruger.

Peter Poulsen.

Fremsynet, som han var, indsaa han tidligt, at store Hedestrækninger, der laa øde hen, kunde, hvis de blev opdyrket, give Egnen mange nye Hjem og Levebrød til i Hundredvis af den opvoksende Ungdom, saa Egnen ogsaa fik større Købeevne, som gav Udkomme til Forretningsfolk og Haandværkere. Interesseret cyklede Peter store Strækninger over Lyng og Kjær, for at se og overtænke, hvad der kunde blive til Lykke for Ungdommen. To Gange kom der Mergelbane gennem hans Egn; den gjorde sit til, at Jorden forbedredes. Nu køres Mergelen direkte med Lastvogn til Spredningsstedet. Peter Poulsen var med til at starte Ribe Amts Udstykningsforening, der opførte Udstykningsgaarden i Orten. Den rejstes midt i Lyngen, som er pløjet med Hestekraft.

Gaardejer Thomas Lorenzen i Frisvad var den første, der interesserede sig for Opdyrkning af Orten Hede. I 1911 udarbejdede han en Plan angaaende dens Opdyrkning, Hedestrækningen laa i Nærheden af Peter Poulsens Hjem. Lorenzen døde som ung faa Aar efter. Paa Varde Kirkegaard har hans mange Venner rejst en Mindesten paa hans Gravsted for at mindes hans store Indsats for Fred og Fremskridt.

Peter Poulsen tog een af sine Dreng, Kristian, med op paa Røgelhyw; Kristian kunde mærke paa Faderen, at det var en Hjertesag for ham, at Heden blev opdyrket og kultiveret. Landskabet var graat i graat saa langt, man kunde se. Nu er Højen ikke let at se, Orten Plantages Naaletræer skygger om den, og den store lavtliggende Orten—Randsig Hede er afløst af opdyrkede Agre og Engstrækninger. Ejendommene ligger i en Bue udenom den tidligere Hede. Lyng er der næsten ikke engang i Vejgrøfterne. Her er Udsyn. Terrænet skraaner let ned mod Midten. Det violette Skær er gaaet over i grønt. En stor Fordel er det, at der næsten aldrig bliver for tørt. I 1923 kom den første Nybygger i Gang. Den første Verdenskrig havde sinket Udstykningen, der blev foretaget af Statens Jordlovsudvalg, som Peter Poulsen samarbejdede med i Sagens Interesse. I Orten og Randsig (en Del af Vittarp) er der blevet 15 Parceller af 25 Tdr. Laud, Ejendomme i Vittarp By har faaet deres Hede under Kultur, og nye Hjem er rejst derpaa. Peter Poulsen har for egen Regning købt Hede af Elias Kjeldsens Arvinger, deres Søn og Datter i Vittarp, samt Hede i Lifstrup Syd for Varde, hvor han opførte den første Gaard. I Stiftshøje opførte han Birkekjær, og endvidere lod han Ejen-

domme bygge i Søndervig, Bahl og Rottarp Plantage.

Peter Poulsen har gjort sit til, at mange unge er kommet i Gang; han havde altid Tro paa Ungdommen; selv var han allergladest for Fremskridtene. Et stort Øjeblik for ham var, naar den første Plovfure skulde trækkes, efter at Lyngen var svedet af paa en ny Ejendom. Han sørgede altid for, at der var fast Vej til det nye Husmandssted, inden det var rejst.

Sigfred, der begyndte som Vejmand paa Frøstrup Hede, da der kun var Hjulspor til Vej, erindrer Peter Poulsen som en Mand, der vilde noget for Smaafolk. Peter fik et Par Mand i Arbejde, der skulde sætte Vej af, noget de ikke var særlig gode til, alligevel beholdt Peter Poulsen dem i Arbejde, saa længe som muligt, det var bedre, end at de gik arbejdsløse. Frøstrup Plantage med godt Lerunderlag vilde Peter Poulsen ogsaa have opdyrket; det lykkedes ikke. Der kunde plantes, hvor der var Sand, mente han, og opdyrkes overalt, hvor det egnede sig til det.

Alt nyt fattede han Interesse for, naar han kunde se, det var til Nytte og Gavn for Samfundet. Ved Stiftelsen af Andelsselskabet »Jord, Arbejde og Kapital« gav han straks Haandslag hertil og gjorde sit til, at Selskabet blev udbredt i Vestjylland. Det var ikke alle, der saa hen til Peter Poulsens banebrydende Arbejde med lige stor Velvilje. En ung Mand, der var kommet i Gang paa Heden, sagde til sin Mor: »Ka' du se det hvide derhenne?« (Det hvide var Peter Poulsens Gaard »Hækkely«). »Ja, mi Søn, har I faaet en Kirke herud paa æ Hede?«. »Nej, det er æ Mands Gaard, der staar i Spidsen for Opdyrkingen.« Dette skulde optages, som om Peter Poulsen blev rig og velstaaende for sit Virke for Opdyrk-

ningen. Det gjorde han ikke. Alle, der kom i Gang ved hans Hjælp og Indsats, samt de Mennesker, der gerne ser, det gaar fremad for deres Næste, sætter Peter Poulsens Navn og Virkelyst højt. Han mente det godt for alle Mennesker. Hvis de fik Hjem og Virke, var det bedre, end at de gik arbejdsløse inde paa Stenbroen. Indskrænkede Folk, som Mor og Søn, der ikke kunde se ud over deres egen Jord og Skel, bliver der heldigvis færre og færre af. Hellere Landejendomme end militære Øvelsespladser!

Ved at Thomas Lorenzen døde saa tidligt, mistede Peter Poulsen en interesseret, der kunde være blevet ham til megen Nytte. I Stedet kom der en Dag en fremmed Mand ud paa Orten Hede, og tog Landskabet og Terrænet i skarpt Øjesyn. Det var Rigsdagsbetjent Sønderby. Han var ikke Vestjyde; adskillige undrede sig, da han lagde Grundstenen til Heden Herregaard, »Sønder Randsig«, der ogsaa rejstes midt i Lyngen. »Ka' han monstro gennemføre dette?« Adskillige Tvivlere rystede paa Hovedet. Der var ogsaa Lysseere, der gav sig til Kende ved opmuntrende Anerkendelse, selv om de hellere havde set Arealet, ca. 300 Tdr. Land, udstykket i mindre Ejendomme. I »Sønder Randsig«s Hovedbygning Gavle er der Sten til to Husmandsbrug. Sønderby tog først selv fat. Naar han ikke var inde paa Christiansborg, hængte han i fra Morgen til Aften. Nogle Rigsdagsmænd kom paa Visit. »Jo, Manden var ude i Marken.« Det gav et Sæt i d'Herrer, da de naaede ud til Sønderby; den velsiddende Uniform med blanke Knapper var ombyttet med en gammel Vadmelsdragt og en fedtet gammel Kasket, og saa var Manden langskægget og overstænket med Jord og Koskidt. De besøgende mente vist, at Sønderby kunde nøjes med at dirigere og gaa klædt

som en Herremand, men der er Forskel paa det, der arves i Rigdom og en god Kultur, og det, der stam- pes uden Kapital op af Lyngen. Naar Sønderby var inde paa Cristiansborg, tog han Tørkost med hjem- mefra, hver Øre, der kunde spares, gik til at sætte »Sønder Randsig« i Drift.

Selv om Peter Poulsen og Sønderby ikke blev gamle Folk, naaede de at se deres Livsværk: Lyn- gen omdannet til Agermark med blomstrende Aks, der giver gode Fold og fornyet Livshaab til Beboer- ne. De to Mænd blev et Par af Kulturens stille Sol- dater, der kendte andet end Kugler til Raad.

Ved Foraarstid i 1939 med Trækfugleflugt under Himlen og Lærkens glade Trille over den førhen violette Hede, maatte de to Mænd forlade Valplad- sen og køres til Varde Amtssygehus. Hvor deres Vogne kørte forbi, indstilledes Arbejdet en Stund. Arbejdets Udøvere med Kultivering og Saaning sendte deres Tanker til de to Mænd med Haab om Bedring. De kom paa samme Sygestue med samme haabløse Sygdom. Sønderby ønskede ikke at blive opereret, kom hjem og døde samme Foraar. Han blev begravet i en Høj tæt ved »Sønder Randsig«, hvorfra der senere udstykkedes fire Husmandsbrug.

Peter Poulsen gennemgik en svær Operation, kom hjem og gik og skrantede hele Sommeren.

En Dag efter Høsten, hvor de sidste Rester af Lyngen blomstrede særlig yndefulde, sov Peter Poul- sen stille hen. Han naaede endnu en Gang at se Landet gyldnes til Høst. Der blev saa stille i mange vestjyske Landbohjem, da Dødsbudskabet naaede frem, og især i de Husmandshjem, hvor han først satte Ploven i Gang. I et lille blomsterrigt Anlæg ved Varde—Nørre Nebel Landevej, tæt ved Peter Poul- sens Hjem, har hans mange Venner rejst ham et

Minde, en Natursten, gravet op ude i Heden. Ploven, Peter Poulsens Livsmærke, er indhugget i Stenen, som bærer følgende karakteristiske Indskrift:

1876—1939

**NYE HJEM, HVOR LYNGEN STOD,
DET VAR DET MAAL, DU RYDNINGSMAND,
KÆMPED FOR MED TRO OG MOD
TIL GAVN FOR UNGDOM, FOLK OG LAND.**

udformet af den vestjyske Historiker, Lærer H. K. Kristensen, Lunde. I Kongenshus Mindepark, hvor Danmarks Hedeopdyrkere mindes, vil besøgende ogsaa finde en Sten for Peter Poulsen. Ved sit Virke var han med til at forvandle en stenet, lyngklædt Egn til kornrige Agre med gule Toppe, som Søndenvinden vugger med, »saa alle Bjælder gaar, som naar gyldne Hamre sammen slaar.«

En Husmands Liv og Virke

TIDEN løber hastigt. Aksel Jensen er nu blevet den Mand, der længst har haft Ejendom paa Varde Søndermark. Han begyndte paa en Sandknold omgivet af Hede. Som Dreng plukkede jeg mange Tyttebær deromkring, nu er her som talrige andre Steder kun de faa Lyngtotter, man ser i Vejgrøften. I 1912, da Aksel var Bestyrer paa en Ejendom tæt ved, købte han 10 Tdr. Land af sin Far. — 1 Td. Land var merglet, Resten laa hen som Hede. Om Aftenen, naar han var færdig paa Ejendommen, gik han hen og arbejdede i sin Jord. I 1916 byggede han og udførte selv alt Arbejde, undtagen Vinduer og Døre. Han blev gift med Magdalene, Datter af den kendte Husmand Marius Petersen i Lavningen, Søndermarken. De begyndte med en Ko, som Marius gav sin Datter i Medgift. Under Indflydelse af sin Svigerfar, blev Aksel stærkt interesseret i Husmandsbevægelsen. Han har holdt »Husmandshjemmet« siden 1912. Han satte Koen for Ploven, skulde det gaa haardt til, kom 2 Kvier ogsaa for. Det gik fint med at faa Heden kultiveret. Hønsene fik Plads ovenpaa Stalden. Aksel var een af de første, der begyndte med elektrisk Lys, — det var ikke alminde-

ligt den Gang i 1916—17. Engang gav Hønsene 2400 Kr. i Overskud i 3 Maaneder. Et Aar gav 70 Høns 832 Kr. i Overskud i December Maaned. Han kogte Ærter og Kartoffler til Hønsene. Overskudet anvendtes bl. a. til Maskinindkøb. En Tid fik han 49 Øre pr. Stk. for hvert Æg. Bar for 10 Kr. Foder op til Hønsene pr. Dag, kom ned med for 45 Kr. Æg! Aksels Bedstemor gik i sine yngre Dage med til Arbejdet i Mergelgraven. Spurgte nogen hende: »Er det ikke for strengt Arbejde?, svarede hun: »Nej, der er andet, der er møj værre.«

Aksel lejede Hede af Varde Kommunes Skovudvalg; de vilde ikke sælge, det var en stor Fordel for Kommunen at faa sin Hede lavet om til Agerjord, og saa vilde man endda ikke bekoste en rød Øre. Et Byraadsmedlem udtalte, at dette ikke var nogen filantropisk Forretning. Aksel opdyrkede 50 Tdr. Land Hede. Først da Peder Anton blev Udvalgets Formand, kunde han købe, men det havde været en stor økonomisk Fordel for Aksel, hvis han kunde have købt, da han begyndte at opdyrke, nu gik Fortjenesten i Kommunens Kasse. I 1924 fik Aksel og Magdalene Landholdningsselskabets Sølvbæger. Besætningen er efterhaanden kommet op paa 10—12 Malkekøer, samt tilsvarende Ungkreaturer og Svin. For at faa Plads er der flere Gange bygget til Ejendommen.

I 1942 fik Aksels Datter og hendes Mand, Evald Sørensen Jord herfra, de har selv købt mere Hede, og byggede en Statsejendom. Evald er Formand for Varde m. fl. Sognes Husmandsforening.

En Søndag cyklede jeg ud til Aksel for at høre ham fortælle om sine Interesser. »Kvik«, min daværende Grævlingehund og trofaste Følgesvend, der

senere er død, og jeg kommer som saa mange Steder lige til Eftermiddagskaffen.

»Der er intet at fortælle om,« siger Aksel, men som den fødte Idealist vil han gerne fremhæve, hvad der er til Gavn for Husmandsbevægelsen.

I 1931 var han med til at starte Andelsselskabet »Jord, Arbejde og Kapital,« og er een af dens Ledere. »Faar vi en Samfundsbank, kunde Ungdommen meget bedre begynde med Ejendom i Dag«. Vil have

Egenværdi af Pengene. En Pengeseddel er ikke Betaling, men er det, der kan faas for den. Et engelsk Parlamentsmedlem har udtalt: »I køber ikke en Jernbanebillet for Papiret, men for den Rejse, den gælder.« Galt med, at det er Pengeret, der i vort Samfund er afgørende, *Menneskeretten* burde sættes i Højsædet». Det System, vi har i Dag fører til Fattigdom, og det er meget vanskeligt for Ungdommen at komme til. Aksels Far fik 18 Rigsdaler om Aaret som Tjenestekarl, Aksel selv 400 Kr. om Aaret. I Dag faar en Tjenestekarl 4—5 Tusinde, men saa er alt, hvad der skal købes, skrækkelig kostbart.

I 1941 gik Aksel over til biodynamisk Landbrug, der gaar ud paa at fremme Naturens Mikrober og

Kræfter i Jorden, undgaa Giftstoffer, som Biodynamikerne anser for at være den største Sygdomsaarsag for Mennesker og Dyr. Efter 10 Aars Praksis er Avlen ikke gaaet tilbage, Kvaliteten er blevet bedre. Plantesygdomme og Sygdom i Besætningen er der saa godt som ikke noget af. Der er intet videre at foretage sig for Dyrlægen i Kobesætningen. Mælke-mængden er ikke gaaet ned. Kraftfoderforbruget har været mindre. I 1945: 29 Tusinde og 100 kg Mælk. I 1950 betydeligt mere.

Ovenstaaende Tal er efter Mejeriregnskab og efter Kontrol, der viser højere (11—12 Malkekøer og tilsvarende Ungkreaturer.)

Kornet er tungere. Inden han gik over til Biodynamik, gik der meget Korn, særlig Havre, ud af Tærskemaskinen, fordi det var svang og kærneløs. Det kendes ikke mere. Reaktionstallet er steget, uagtet der ikke er tilført Kalk i 35 Aar.

Frugt- og Køkkenhaven giver et godt Udbytte, Smagen er fin, Kvaliteten bedre, samt meget mere holdbar.

Sønnen Sigfred, der nu er 29 Aar, er hjemme paa Ejendommen. Han avler herlige Vindruer og Tomater. Sigfred har været paa Uldum Højskole, og han er kendt som en fin Folkedanser. Varde Søndermark har i sin Tid forandret Udseende til det bedre, det har Aksel Jensen været med til at omskabe.

Ved Somrens Mark- og Havevandring stod Aksel og Konsulent Thomassen, Grindsted, ude i Marie Laursens Køkkenhave og diskuterede. »Om 10 Aar vil Du give mig Ret angaaende det biodynamiske.« sagde Aksel. »Nej,« svarede Thomassen, »men Top, vi vædder en Øl og en Bøf!« De gav Haandslag som Vestjyder altid gør, naar en rigtig Afgørelse er truffet, og saa vil Udviklingen vise, hvem der vinder!

Mellem swott Potter og Jydepottefolk

FOR at skaffe sig Indtægter, at faa rede Penge mellem Hænderne, begyndte Vardeegnens Kvinder i længst forsvunden Tider »at gjøre swott Potter« (Jydepotter). Vardeegnen er Jydepotternes Hjemsted, særlig i Mejls, Frisvad, Thorstrup og Horne, nærmere betegnet Øster Horne Herred. Ogsaa andre Steder har der været mange, der lavede Potter. Her imellem Lyng og Revlingeris var Indtægterne meget smaa, en Udtalelse, der stadig kan henvises til for det gamle Vestjyllands Vedkommende. Og naar man saa at Andrea i Mejls kunde gøre Pottetøj, saa fik Nabokonerne ogsaa Lyst dertil. Man indrettede en Pottestue i Ejendommen. Konen blev ofte bistaet af en Datter, eller der lejedes en »Pottepige.« Primitiv var denne Husflidskunst, det var Haandarbejde. Og først og fremmest gjaldt det om at være i Besiddelse af et Par flittige Næver. Een Ting mere gjorde sig gældende, om der var Ler (Arbejds materiale) nok at tage af, enten paa selve Ejendommen eller tæt derved. Det var Pottemandens Arbejde at køre det hjem. Leret æltedes, en Portion lagdes paa et aflangt Brædt, som man havde paa Skødet. En Spand Vand og en Klud ved Siden af.

Saa formedes Potterne paa den Maade, at Leret drejedes op med venstre Haand, mens man formede med den højre. Naar Pottetøjet var formet, skulde det tørres ganske langsomt. Lige før det er helt tørt, skal det »taarnes«, nærmere forklaret formes helt færdigt. Ørerne klistres fast med Ler, og tre eller fire Ben sætte under. Potterne tørres lidt igen, saa bliver de »skravet« og »jævnet« med en Kniv eller skarp Flintesten. Saa skal det hele igen tørres lidt mere, endvidere skal det »smides«, det gøres med lidt Tællemergel oplødt i Vand, som smøres over Leret. Noget vigtigt kom derefter. Potterne skulde ogsaa »glaases«, hermed menes poleres med en Flintesten, og Streger og Kruseduller, Motiver rides paa. Ofte gik de samme Motiver igen fra Oldemor, Bedste, Mor og Datter. En københavnsk Købmand, født paa Vardeegnen kunde sige: »Naa, det er det Motiv, ja, saa er den fra Mejls, den dør maa være ovre fra Stundsigt.« (Horne Sogn). Efter Motiverne kommer »Rygningen«. Pottetøjet bliver sat ind i en »Rygeovn«, og der fyredes op med jyske Tørv. Naar de saa kommer ud, er de helt brune. Nu kom det vigtigste, de skulde brændes. Al Pottetøjet sættes sammen i en Stak ude i det frie, tildækkes med Lyngtørv, som der sættes Ild til og det hele dækkedes med Jord. Naar Pottetøjet tages ud, er det hele »swott«, og Handelen kan begynde.

Der var altid Konkurrence om »Pottepigens«. Hvad hun kunde faa i Medgift, spurgtes der ikke om — Frieren var altid interesseret i at faa oplyst, om hun var »gue te aa gjør swott Potter.«

Det blev Mandens Sag at faa Pottetøjet solgt. Var han dreven i æ Handel, betød det et stort Plus. Høj Hat paa Hovedet, kønrøgsværtede Træsko og ofte sølvknappet Vest, gav et solidt Udseende. Jo, Mutter

vidste nok, hvad der skulde til, for at Manden saa saa tiltalende ud som vel muligt. Ikke uden Grund nikkede han tilfreds. Glad satte han sig op til Potterne: »A ska' nok hows aa kjøv nove mæ hjem.«

Nogle Pottemænd fik deres Produktion afsat paa Varde Torv eller til Skippere ved Varde Skibbro, ved Janderup eller Hjerting Udskibningssteder. Andre Pottemænd kørte til Holsten, Hamborg eller Berlin. En enkelt naaede med sit Studekøretøj helt ned paa den anden Side af Staden Wien. Flere Vestjyder fra Pottemagerregnen har nede i en Gæstgivergaard i Tyrol set »swott Potter« udstillet som Prydgenstande. De Skippere, der førte Jydepotter med udenlands, gjorde gode Forretninger. Tyskland og Holland var særlig gode Aftagere. Fra Varde er der solgt mange Skibsladninger Pottetøj til Hovedstaden. Ofte kom man ud i høj Sø, men Lasten var godt »stuvet«, og da det var første Klasses Ting, gik der næsten aldrig noget itu. »Snapop« af Varde, der førtes af Skipper Jeppe Larsen, var af københavnske Forretningsfolk velkendt under Navnet: Potskibet fra Varde.« Et Fanø Skib strandede oppe ved Skagerak og blev slaaet i Stykker af Bølgerne. Lastens Indhold »swott Potter«, skyllede ind paa Strandbredden, de fleste var hele, nogle var »skruk«, kun enkelte var slaaet itu.

Pottemændene, Fanø Skipperne og Studeprangerne bragte bl. a. smukke Klædestoffer med hjem fra det sydlige Udland, dette har kunnet spores i vore prydelige og smukke Folkedragter i Vestjylland.

Det, der gav Pottemagerkonen flere søvnløse Nætter, var at se hendes Potter og Krukker sprængt i Stumper og Stykker, eller i det mindste revnet. En Uven havde set sit Snit til at komme Bygkerner i

hendes Lermasse. Fik hun fat i den skyldige, vankede der Klø, hvad vedkommende ærligt fortjente. I Frisvad, Mejls og omkring Sig Skole kan man endnu se Lergravene. I Sig var der omkring 1860 en større Proces, ikke om Leret, men om Mergelen, der var ved at blive en eftertragtet Ting til Opdyrkningsarbejdet af den golde Hede. Søren Nielsen ejede den Ejendom, Gravene var beliggende ved. Ejeren af Nørholm havde en Fæstegaard lige til den anden Side og mente, Mergelen var fælles. Ved Varde Ret vandt Søren. Sagen gik for Overretten i Viborg. Der spadserede Søren op fra Sig. I Overretten afgav han Forklaring og vandt Sagen. Sørens to Sønner drev en Fæsteejendom i Tastrup, de hørte under Nørholm. Ved Afviklingen af disse Fæsteejendomme maatte deres Far betale dyrt, fordi han vovede at trodse Herremanden. Stenene til Avlsgaarden paa Nørholm er lavet ved »Teglladen« og »Abrahams Dam« i Stundsig. Ikke saa langt derfra er der en Ejendom, der kaldes »Paradis«. Stenene til Nørholms Hovedbygning er fra Lunderup Teglværk, der ogsaa hørte under Godset. Mergel blev Stenene lavet af, de var gule. I Varde blev Raadhuset og Baneaarden opført af Lunderup Sten. Ved Teglværket var der ogsaa et Pottemageri. Omsætningen var stor. Folk kom kørende langvejs fra efter Rødlersfæde til at sætte Mælk op i, det var før Mejerierne begyndte. Endvidere lavedes der Kaffekopper, smaa Tallerkener, »Basselpotter,« Æbleskivepander, Thepotter til Hyldeblomst The, samt store Grødfæde. Hele Familien spiste Grød af eet Fad, og saa var Opvasken ikke saa omfattende. Man kendte ikke til, at der skulde en Kuvert til hver enkelt. Paa en Ejendom forlangte Madmor, at Daglejeren skulde sidde »ved æ Sønderside« af Grødfadet.

Teilmann var Forpagter af »Armvanggaard«, han førte ogsaa Opsyn med Teglværket. Hver Formiddag kom han spadserende med en Gren eller Raffe i Haanden, stak en Foraarsdag en lang Gren i Jorden, den groede og blev til et højt, smukt Træ.

Mange vil erindre Maren Pottemager i Galtho, østen for Stationsbyen Tistrup. Hendes lange, hvide Hus laa oppe paa Bakken; nu er det revet ned. Alle-rede som Pige gik hun med ud og opdyrkede Hede. En ranglet Skikkelse med et Par solide Arbejdsnæ-ver. Hendes Mand var svagelig. Saa begyndte Maren at lave Rødlerspotter. Manden kørte til »Waaer Mar-ke« med Pottetøjet, og købte Kaffepunche for Pen-gene. »Naa, saa de trovr do, bette Kaael, de sker kun jen Gaang!« var det hele, Maren sagde. Saa fik hun fat i Valdemar Pottemagersvend, ham maatte Man-den hjælpe, og saa kørte Maren ud. Een af hendes Drengene var med. Maren handlede ikke alene med private, solgte ogsaa til Købmændene og de nystar-tiede Brugsforeninger. Vellidt, godt skaaret for Tun-gebaandet og i godt Handelshumør var Maren, enten det var Morgen eller Aften, det gav en stor Kunde-kreds. Alt tegnede sig udmærket for Maren og alle vestjyske Husflidsfolk, indtil den hastigt opstaaede Fabriksindustri med den moderne Teknik ogsaa hurtigt naaede ud med sine Varer til Lyngen og Ma-rehalmens Land. Komfuret afløste det aabne Ildsted, der skulde Jerngryder til, Jydepotterne taalte ikke den stærke Varme. Unge Folk, der skulde sætte Bo, saa de nye Ting i Byen; »Dem skal vi ogsaa ha'«. — Deres Slægtinge kom paa Besøg: »Se, hvad vi har her!« »Hvad har I? Det skal vi ogsaa ha'!«

Hos Høkerne forlangtes, at det brune Sukker (Kandis), skulde være af det hvide (sk. Melis) — et Udslag af det nye. Folk forlangte Fabriksvarer, disse

var mere fikse, men ikke mere holdbare. Det blev efterhaanden surt at faa sit Levebrød gennem Husflidsarbejde. Omkring Aarhundredskiftet ophørte Marens Pottemageri. Hun var een af dem, der holdt længst ud, de fleste af de øvrige Pottemagere havde lagt Husflidsarbejdet paa Hylden.

En Slægting til Maren har oparbejdet en Lervarefabrik i Vejle. Paa den nærliggende Galtho-gaard kom Maren hver Dag. Kun Juleaften maatte Fru Levine selv hente Maren. Da der var Mergel-leje i Galtho, lejede Maren et Værelse ud til et Par Arbejdere. Et Par Lønningsaftener sad de for længe over Øllet i Kantinen. »Nu maa a hvis til at passe o jer Skillinger, bette Kaael,« sagde Maren, og satte sig ovenpaa Pengekassen. Der blev en god Slump Penge til hver af Arbejderne, da de rejste hjem til Kone og Børn. Naar Vognen med Mælkejunger til Mejeriet kom forbi hendes Hus, var hun altid ude at faa en Hold Snak med Kusken og havde en Bid Brød eller Sukker med til Hestene. En Formiddag i Vinteren 1929 med Snestorm og glat Føre vilde Ma-ren strø Askeskuffen ud over Vejen, for at Hestene ikke skulde glide. Hun faldt og brækkede det ene Laarben, hjælpeløs maatte hun blive liggende, snart dækkede Sneen hende. Det var et Herrens Vejr. Nogle Timer senere kom Mælkevognen tilbage fra Mejeriet. Hestene asede for at komme igennem Sne-driverne. Ved Marens Hus standsede de brat op. Kusken gav et Ryk i Tømmen: »Ka' I saa komme fremad, i saa'en Vejr kan I ett forlange gamle Ma-ren ud.« De 2 store solide Dyr stod op ad en Mur. »Den bette Snedrive ka' I da savtens klare. — Fremad!« Hverken det gode eller onde kunde faa Vognen i Stub. »Ska' a om og hjælp jer over?« Ham om foran dem, rykkede i dem. »Kom saa«. Heller

ikk det hjalp. Uvilkaarligt rørte Kuskens ene Støvle ved noget fast. Hvad var det? Et Menneske i Sne-driven! Jamen, det var jo gamle Maren. Hurtigt fik han hende over Skulderen. Hestene saa efter hende. Et Øjeblik efter var hun bragt til Sengs. Gennem de

Hans Fole.

høje Snedriver, over islagte Grøfter og Hegnstraad, sprang Kusken ned til Galthogaard: »I maa stræve at komme, Maren laa ude i Sneen.« Ambulancen fra Varde tilkaldtes og naaede frem efter en besværlig Kørsel. Marens Søn, Jens, var med. Turen tilbage til Varde var ligesaa slem. De højeste Driver maatte kastes til Side. imens dette skete, var Vognen flere Gange ved at knytte til. Sund og stærk var den gamle Pottemagerkone, det reddede hendes Liv. Snart blev hun Ven med alle paa Amtssygehuset. Overlægen talte til hende, som hun var en ung Pige og fik kvikke Svar igen. Ved Paasketid var hun oven Senge og befandt sig vel. »Nu vil a hjem,« meldte hun til Overlægen. Denne tvivlede. »Jamen a ka da go uden Kjæp!« Maren smed den Stok, hun støttede

sig til, og stavrede over Gulvet. Helt godt var det ikke, selv om hun gjorde sig alle Anstrengelser.

Den første Maj kom hendes Søn med en Bil: »Nu ska' a skifte Plads,« udtalte den gamle fornøjet. Saa kom hun ned til sin Datter Marie i Esbjerg, hvor hun altid var glad og tilfreds. Her døde hun i Efteraaret 1932, 86 Aar gammel.

Een af Landets ældste Pottehandlere er den 85-aarige Hans Petersen, kaldet Hans Fole, paa Gaarden »Foldager« i Thorstrup Sogn. Hans Far, Pe Fole, tjente store Penge ved at køre med Potter og tørret Fisk. Hans Fole begyndte Handelen som 16-aarig, men skulde have Vintersæden i Jorden forinden. Kaalroer var der den Gang ingen at tage op paa Ejendommen. Handelen begyndte hvert Aar paa Sommermarkedet i Vejen. Paa Østkysten solgte han foruden Pottetøj en Masse tørret Fisk, undtagen paa Koldingegnen. Bønderne dør kaldtes de kalkunske Bønder, de var saa opbrusende; dem kunde Hans Fole ikke med. Potterne købtes hos en Kone i Øse, gift med Thames Swotthyw, ogsaa fra en Ejendom i Lærkeholt købte han. Fisken købtes af Købmand H. P. Hansen i Blaavand, samt en Del i Hjerding. Helt op til Hee, Vemb og Holmsland Klit kom Hans Fole og blev vel modtaget overalt. De største Jydepotter solgtes for 1 Kr. pr. Stk. Holdt op med at handle, da han blev gift. Som Dreng var han med paa Hedeopdyrkning ved Varde-Skjern Banen, der var under Anlægning. Det første Lokomotiv med et Par Vogne med Arbejdsmaterialer, der kørte paa Strækningen, kom forbi, det var en stor Sensation. Hans Fole var den første i Sognet, der blev uddannet som Delingfører paa Askov, og en Vinter senere var han paa Ry Højskole. I mange Aar var han Gymnastiklærer for Thorstrup Sogns mandlige Ungdom.

For en Del Aar siden overtog Svigersønnen, Alfred Jørgensen, og Datteren, Dagmar, Gaarden. Hvis een af deres Drengte har Tandpine, fortæller Alfred om Fiil Sø, hvor hans Barndomshjem laa tæt ved. Det interesserer, og saa glemmes Tandsmerterne. En

*Kustode Petersen
med Danmarks største Jydepotte.*

større Jydepotte sættes hver Juleaften paa Bordet dekoreret med Gran.

Saakaldte »Kunsthandlere« rejste i min Barndom rundt og opkøbte Jydepotter, Kakler (Vægfliser) samt andet fra gammel Tid. Flere af dem beluksede Folk. »Hva', skidt, det har jo ingen Interesse mere for jer,« sagde de, og fik ofte værdifulde Ting for en Slik. Nu er »swott Potterne«, som saa megen anden Husflidskunst, kommet til Hæder og Værdighed igen. Fra nær og fjern kommer der interesserede for at se Danmarks største Jydepottesamling paa Varde Museum, Midtpunktet for Hjemstavnskultur og Husflidskunst i Vestjylland. Man har Danmarks største

Jydepotte, den har været brugt som Suppegryde, og kan tage 35 Potter (Liter) Suppe. Kunstmaler Lyngbo, Henneby, har malet en interessant Frise over Standen, forestillende Jydepottefabrikation og sluttende med Motivet: »Da Jydepottemanden læssede sine Potter om Bord paa et Skib i Hjerting.«

Nu er der kun en enkelt Jydepottekone, der endnu laver swott Potter. Det er Maren Hansen (Potte-Maren fra Vejrup. For et Aars Tid siden flyttede hun til Fredericia, men fortsætter med Husflidsarbejdet. Den sidste, der lavede Potter i Vardes Opland var Bodil Lorentzen, født Haahr. Hun var født i Skonager i 1849 og døde i Varde i 1910.

Vardeegnens Pottekoner omsatte deres Fortjeneste i mangt og meget, der kom Hjemmet og Ejendommen til Gode. Adskillige Landejendomme kom godt i Drift, særlig efter at Fabrikationen var lagt ned, der var Penge til at arbejde med. Varde Bys Handels- og Haandværkerstand har haft stor økonomisk Fordel deraf. Er der een eller anden, der tænker paa at give Byen en Gave, lad det da blive en Statue af en Jydepottekone. Denne kunde opstilles ved Viadukten paa Hjørnet af Storegade og Torvegade, tæt ved Udskibningsstedet. I en forjaget Tid, her ved Vestjyllands mest trafikerede Sted, vilde Jydepottekonen være et Minde om hendes flittige Arbejdshænder og Indsats for at skaffe Lyngens Folk bedre økonomiske Kaar, samt minde om, at de, der kørte Stude, ogsaa er kommet med.

Omkring den gamle Vej

VED Mejls nord for Varde er der et Stykke af den gamle Studevej bevaret. Den gaar lidt vestligere end Hovedvej 11. Det gamle Stykke er bevaret fra Stundsigt ved Horne ind til Varde Nørremark. Naar Studedrifterne kom til den gamle Sækbæk Kro (nu Sækbækgaard), holdt de Hvil til næste Morgen. Paa den modsatte Side af Vejen var der en Fold omgivet af et Dige. Her blev Studene drevet ind og Kromanden solgte et Læs Hø til Driverne, men Studene var saa udasede, at de intet kunde æde. Næste Morgen blev Studene drevet videre ad Husum til. Kromanden gik saa ud og samlede Høet — det kunde sælges igen til den næste Studedriver, der indfandt sig. Saadan et Læs gav Fortjeneste adskillige Gange. I Sækbæk Kro var der i fordums Dage Tingsted; Retten sattes i Kroen.

»Tea« er Nabo til Sækbækgaard, hun er 86 Aar. For godt 50 Aar siden kom hun og hendes Mand, Søren Garner hertil, han døde for 18 Aar siden. I deres Ungdom boede de paa »Højgaard« i Hulvig under Godset »Nørholm«, hvor Sørens Far var Gartner. Da Gartneren døde, ophørte Forpagtningen 2 Aar efter. Jorden skulde ifølge Aftale beplan-

tes. De unge kom over til Hoven, hvor der var rigelig med Sand, men lidt med Vand. Det var de kede af og købte i stedet den gamle Ejendom i Sækbæk. Her var heller ikke saa meget som et Par Træer. Tea og Søren satte Læbælter af Gran og anlagde en Prydhave foran Stuehuset og en Køkken- og Frugthave ved Siden af den forhen Studefold. Inden ret

Tea mellem Blomsterne.

mange Aar var gaaet begyndte Egnens Husmandsforeninger at aflægge Besøg; større og mere velholdte Haver var der ikke saa mange Steder den Gang. Datteren, Astrid, og Svigersønnen, Magnus Præst, har for en Del Aar siden overtaget Ejendommen. Tea har indtil for nylig passet baade Prydhaven med det store og enestaaende Staudeparti og Husholdningshaven. Hendes Søn, Marinus, var først Gartner i Brande, saa skaffede hans Kammerat, Havearkitekt Th. Sørensen, ham over i den internationale Højskoles Have ved Helsingør, og derfra til Humleovre Æblehave ved Kværkeby. En

anden Søn er Dr. mag. Frode Sørensen, Landbohøjskolen. Han har haft adskillige islandske Græsarter (som Stauder) med hjem til sin Mors Have. Frode, der har studeret Floraen paa Island og Grønland, har overvintret i sidstnævnte Land. Tea har mange Præmier for en smuk Have og er Æresmedlem af Horne Husmandsforening. Navnet Præst har fulgt Magnus' Slægt i flere Led. Ved et Selskab sagde Magnus til en kendt Præst: »Ja, vi er jo Kolleger.« »Nej, virkelig, jeg mente ellers jeg kendte alle Præster her i Amtet.« »Jeg er Pastor Magnus Jensen fra Sækbæk.«

Magnus' Søn, Erling, læste Avisen allerede som 2½-aarig. 6 Aar gammel kunde han de latinske Navne paa alle vilde Blomster- og Græsarter.

Lidt mod Øst oppe paa en Banke ligger Gaarden »Trasborg« med Vindrose (Vindmølle) oppe over Stuehuset. Ejendommen kan ses vidtomkring og er den eneste paa Egnen, der har Vindrose endnu. Trasborg har tidligere været Fæstegaard under Nørholm. I det første Skøde fra det Sekstende Aarhundrede, staar der: »Trasborg, et øde Bo for intet at agte.« Nu er der 60 Td. Land til Ejendommen og 35 Malkekøer. I Haven staar et af Landets største Æbletræer, et Varde-Æble (Bramley Seedling). Træet nedstammer fra Sadelmager Jensens Træ i Storegade i Varde. (Jensens Bramley Seedling var det største Æbletræ i Danmark, eet Aar gav det 1400 kg fine Æbler. Træet styrtede om i en Efteraarsstorm for 3 Aar siden). Peter Nielsen, kaldet Pe Hjuler, overtog Trasborg i 1852, er født paa den nu nedlagte »Midtgaard« i Mejls. Det første Sted, Pe Hjuler blev Hjorddreng, var paa Hovedgaarden »Lunderup«, der hørte under Nørholm. Naar Solen var ved at gaa ned i Horisonten, og Dagens Ar-

bejde var ved at være Slut, blev Pe Hjuler og 2 andre Hjorddrengene i hver sin Retning sendt ud til Landsbyerne Skonager, Næsbjerg, Mejls eller Frisvad med Besked til Hovbønderne, at de skulde stille paa Lunderup næste Morgen, selv om deres eget Hø var tjenlig til at køres ind. De 3 Hjorddrengene var slemt lusede. Disse var nogle Kammerater saa store som Avnkærner. Naar Pe Hjuler var hjemme hos Forældrene, rystede Moderen hans Skjorte over det aabne Ildsted, saa knækkede Lusene lystigt. Pe Hjuler smed en Dag sine »Stunthoser«, der var fyldt med Lus om bag en stor Sten ved Indkørslen til Lunderup, den Dag bed de ubudne Gæster saa fælt. Det hjalp intet, at hans Mor rensede ham, naar de 2 andre Hjorddrengene var ligeglade med, hvormange »Avnkjærner« de havde indlogeret. Stunthoser er Sokker uden Taa eller Hæl, og man gik med dem uden Fodtøj. Som voksen tænkte Pe Hjuler flere Gange paa at vilde over og se, om Hoserne laa der endnu, og paa den ringe Pleje og Omsorg, Datidens Hjorddrengene ofte var udsat for.

Hedelyng var der nok af, da Pe Hjuler i 1852 overtog Trasborg. Der var kun 2 Køer, de græssede i Ovnbøl Mose. Til Tider var der kun Mælk til Aftægtsfolkene. Kontrakten med dem skulde først opfyldes. Aftægtsmanden var gammel, derimod var hans Kone ret ung, hun fik som Enke Aftægt i 49 Aar. Teas Mand og Pe Hjuler kørte om til Fiil Sø efter Hø. De sov i Laden i Kirkeby Kro sammen med alle de øvrige Sletkarle, der ogsaa slog Hø i de vidtstrakte Enge omkring Søen. En Morgen vækkede Pe Hjuler alle Sletkarlene ved at trampe hen over deres Bryster; de fløj hylende op ved at blive vækket paa saadan en Maade.

Jakob Hansen i Stauskjær og Pe Hjuler hentede engang Hø i Fællesskab ved Fiil Sø. De rev Hø sammen den ganske Dag. Sent om Aftenen lagde de sig til at sove i en Høstak og tøjrede Studene, der var almindelige som Trækkraft overalt i Vestjylland. Næste Morgen var Studene væk. Den ene af dem havde heldigvis et Jerntøjr, som slæbte efter den. Paa den Maade kunde de spore Dyrene Mil efter Mil. Ved et Vejkryds var Studene drejet forkert, og her fandt man dem staaende — de holdt sikkert Raadslagning, om det var den rette Vej til Hjemmet, som de længtes efter. Saa maatte de med den meget lange Vej tilbage til Søen. Der var kun en halv Mil hjem, men ingen af Mændene tænkte paa at gaa hjem og hvile sig. Hø maatte der stadig slæbes fra Fiil Sø, selv om Vejen var lang og trang. Engene ved Søen var et stort Plus for Egnens Landmænd, der var ingen, der havde Kløvermark ved Ejendommen. Paa Vejen over »Kløvbanken« ved Kirkeby Kro rejste Pe Hjuler sig en Dag op i sit Hølæs, slog ud med Armene og gav et Brøl fra sig. Studene for henad Vejen forbi 40 Vogne med Hø, hvoraf der var flere med Hestespand, det var noget nyt, Folk troede Pe Hjuler var blevet »towlig,« men det var nu hans private Maade at faa Studene i Gang paa.

»Du er vel nok interesseret i dine Bøger,« sagde Pe Hjuler en Aftenstund til sin Søn, Niels. »Ja, Far, a vilde saa gerne være Degn.« — »Havde a bare Penge, skulde du nok faa Lov til at studere.« — Pe Hjuler spekulerede frem og tilbage. Kunde han undvære en Ko eller en af de Heste, der nu var paa Ejendommen, saa Drengen kunde faa sit højeste Ønske opfyldt. Men det var ikke saa ligetil at tage Penge fra til noget ekstra, der ikke vedrørte Be-

driften, samtidig med at Trasborg skulde forandres fra en Hedeejendom til en Ejendom hvor al Jord var under Kultur, uden Driftskapital bare med sin egen personlige Indsats. Drengen saa stadig spørgende paa sin Far. Pe Hjuler følte det. En

Trasborg.

Dag, han gik bag Ploven, kom Kammerherren paa Nørholm og hans Datter ridende forbi. De var paa Vej hen til Pe Lauridsen i Stundsigt, der var en Mand med gode Kundskaber og sad i Sogneraadet sammen med Kammerherren. Et Lys tændtes for Pe Hjuler. »A gør det for Drengens Skyld,« hviskede han stille og saa ned af sig selv. Næste Dag forbavsede han Familien og Naboerne ved at trække i Kisteklæderne og gaa ad Nørholm til. »Du maa hjælpe mig, Kammerherre,« sagde han til denne uden Spor af Omsvøb, »min Søn vil være Degn.« Kammerherren var forstaaende og lovede at støtte Drengens Uddannelse økonomisk. Glad

vendte Pe Hjuler hjem og overbragte Drengen den store og uventede Nyhed. »A skal aldrig gøre noget, der ett er ret, eller noget, I kan blive kede af,« sagde denne bevæget. Niels blev senere kendt som Skoleinspektør Trاسبorg i Kolding.

»Midtgaard« i Mejls var en gammel Slægtsgaard. Dens sidste Ejer var Elias Thomsen, efter hans Død blev Gaarden sløjfet og Jorden solgt. I 1848 kom der en Aften en ridende Kurér inde fra Herredsfogden i Varde, at de unge Mejls-Karle straks skulde give Møde med Hjøller eller Forke. Landet skulde forsvares, da man ventede Tugthusfangerne fra Rendsborg, der havde gjort Oprør og drog plyndrende op gennem Jylland. Det viste sig at være en Løgn, som Tyskerne sendte ud for at forskrække Danskerne og gøre dem møre, inden den tyske Hærs Indmarch i Danmark samme Aar. Under Krigen i 1864 blev Pe Hjuler lejet af Mejls-Gaardmændene til at køre Jijt. Tyskerne forlangte eet eller flere Spand Heste med Vogne i hvert Sogn, og saa lejede Gaardmændene, der skulde betale, Pe Hjuler til at køre. Han kørte ud fra Staldgaarden paa Koldinghus, men der var ofte noget i Vejen »mæ æ Vuen«.

Paa Trاسبorg er der brændt »swott Potter«, det var Aftægtskonen, der tog sig heraf. Pe Hjuler kørte til Udslibningsstedet Hjerting med Potterne. Turen foretoges med Stude og kunde gøres paa een Dag. I August 1952 var det 100 Aar siden Pe Hjuler flyttede ind paa Trاسبorg, hans Søn, Mads, ejer nu Gaarden. Før i Tiden var Ovnbøl Mose omgivet af Lyng, nu er der her paa Egnen kun de faa Lyngtotter, der ses i Mosen mellem gamle udgravede Klynegrave.

Landsbyen Mejls, der er præget af den sydfyn-

ske Natur, ligger lunt og godt mellem Bakkerne. Her findes adskillige gamle Slægtsgaarde. Nu af-døde Doktor Perch er ogsaa født paa »Midtgaard«. Han praktiserede i en lang Aarrække i Stationsbyen Tistrup. Naar han gik ind til en Patient, saa han ikke til nogen af Siderne. Bagefter, naar Patientten var puttet ned under Dynen igen, snakkede Doktoren med alle, lige fra gamle Bedstefar til den lille i Vuggen. Spurgte nogen til een af hans Patienter, lød Svaret kort og godt: »Kender De hende, saa tag og besøg hende.« Perch var en Naturven og Forfatter, har bl. a. skrevet »Gennem Lo og Afgrøde,« en Bog, der skildrer Naturen paa Værnet og Tipperne, den sydvestligste Del af Ringkøbing Fjord. Dag og Nat, i Sne eller Regn færdedes Dr. Perch paa Landevejen, til eller fra sine Patienter. Han vil blive erindret som en pligtopfyldende og omsorgsfuld Mand.

Ved Trasborg er der en Høj, der kaldes »Else Slots Hyw.« I den har en lang Mand haft en Hule som Bolig. Han kunde ikke faa Plads til Fødderne i Sengen, saa satte han en større swott Potte Gryde ind i Hulens Væg til at have Fødderne i. Ved Højen camperede de Mænd, der drev til Egernførde med Kokkyllinger og Gæs. Der var ikke Raad til at indlogere sig paa Kroen. Det gik fint med at faa Kokkyllingerne frem ad Vejen. En Mand gik forrest, og strøede lidt Byggryn, saa fulgte alle Kyllingerne efter. Et Par unge Mænd var med som Hjælpere, de skulde sørge for at holde Flokken samlet. Umuligt, vil mange sige, ja, i vore Dage kom de ikke mange Trin, inden Flokken var spredt.

I. C. Christensen, den første Bonde, der blev Statsminister, var i et af sine Drengaar Hjorddreng hos Jens Hedegaard i Stundsig, ikke ret langt fra den

gamle Vej .I. C. vilde helst læse. Naar han en enkelt Gang gik ad den gamle Vej hjemad fra Varde med en lille Bog i Haanden, var Humøret og Livsglæden højt oppe. Var Vejret særlig fint og indbydende, satte han sig paa Else Slots Hyw. Om der var en Hugorm i Nærheden, ænsede I. C. ikke. Saa sad han med sin Bog og saa ud over Lyngen over til Thorstrup Kirke, mens Lærker og Viber sang, det satte hans Livsglæde en Tak højere op. »Nu har Jens Christian faaet en ny Bog,« sagde hans Madmor til Nabokonen, »det kan vi mærke paa ham, saa snart han er inde af Porten.«

Fra den gamle Vej har der gaaet en Hovvej sønden om Ovnbøl Mose over ad Herregaarden Nørholm, forbi Rasmus Bondesens Ejendom. Vejen er forlængst nedlagt. Den var i Forbindelse med »æ gammel Præstevej«, der fører til Thorstrup Kirke fra Niels Rasmussens Mark. Paa sin Ladeport skrev Rasmus Bondesen: i 1893 17½ Traver Rug, 1894 22 Traver Rug, nu er der langt over 300. Den ældste Søn, Hans Rasmussen, har forlængst overtaget Gaarden, Broderen, Niels, har faaet Jord herfra til sin Ejendom.

Thomas S. Thomsen købte i 1895 Ejendommen af Chr. Søndersig, som havde 72 Gangdage i Hoveri til Lunderup, men der var ingen Spandedage (med Heste). Naar Chr. Søndersig gravede Tørv paa Akkord i Lunderup Hede, kunde han tage to Gangdage paa een Dag.

Paa Arne Juuelsgaard Mark er der en Jættestue, den eneste her i Vestjylland. Jættestuen blev fundet først i dette Aarhundrede af Gaardens Ejer, Heinrich Frederik Lorenzen. Han vilde køre nogle Læs Muld et andet Sted hen, stødte paa en større Sten, undersøgte, hvad det var for noget og tilkaldte sag-

kyndige Folk. I Fællesskab med dem blev Jættestuen udgravet, og der blev fundet Rødlers Urner med Tegn. I enkelte Urner var der Aske. Paa Ejendommens Mark har der været 5 Gravhøje, heri er der ogsaa fundet Urner, de stod i Jorden med en flad Sten ovenpaa. I en Urne laa der en Bronzering. Adskillige af Egnens lyngklædte Gravhøje er fre-

Mikkel leger med Familien.

det. Urnerne fra Jættestuen og de udgravede Kæmpehøje opbevares paa Varde Museum og Nationalmuseet. Adskillige af Egnens Beboere er utilfredse med Varde Museums Bestyrelse for manglende Aktivitet. Lorenzens Dattersøn, Hans Rasmussen, der har Ejendommen »Nørrelund«, kom en Formiddag i April ind i Køkkenet til sin Kone med en lille Ræveunge i den ene Jakkelomme. »Den maa ha' noget Mælk,« sagde Konen, men den lille Fyr forstod endnu ikke at labbe i sig. Saa fik den en Sutteflaske med Mælk, det forstod den. Ved Nattetid, da Lyset blev slukket, kom Rævemor og kaldte paa sin lille Unge: »Kan du saa komme med hjem!« Flere Nætter gik hun rundt om Ejendommen, hun kunde ikke

glemme den lille. »Lille Mikkel« voksede op med en glubende Appetit. Alt aad den, undtagen Rugbrød. Enten stod den bundet i Laden, hvor den borede sig langt ind i Halmen, eller ogsaa var den ude paa Gaardspladsen. Rutebilen standsede op for at Passagererne kunde se den usædvanlige Lænkehund. I Solskinsvejrs var Mikkel paa Havens Græsplæne, naar en Broder til Hans lagde sig ned paa Græsplænen gik Mikkel hen og tog Kasketten. Naturen og Instinktet laa Mikkel i Blodet. Engang imellem blev den sluppet løs. Fik den saa fat i en Høne, lagde Mikkel sig om paa den anden Side og slængte Byttet hen ad Ryggen. Saa gik det over Stok og Sten, indtil Hans kaldte »Mikkel«, saa kom den og sprang op ad ham, som det var en Hund. Hønen var noget chockeret efter saadan en Tur, men tog ellers ingen Skade. Den Dag, der var September Marked i Varde, gik det galt. Mikkel gik løs inde i Stalden og saa sin »Husbond« var ved at røgte. Tjenestedrengen vilde have lidt Sjøv med »den røde« og gav et skarpt Pift samt et Tramp i Stenbroen. Mikkel blev saa konfus, at den for ind mellem Køerne. En Ko blev ogsaa forskrækket, slog ud med Bagbenene og gav Mikkel saa grundigt et Spark, at den styrtede død om. Hans gav Drengen en knaldende Lussing. Den eneste af den Slags, han nogensinde har stukket ud. Men Mikkel blev savnet længe efter.

Mads Sands Oldefar var Vandrelærer i Mejls — Skolen var ikke bygget endnu. Der, hvor Vandrelæreren underviste, fik han sin Middagsmad. Næsten hver Dag fik han Sødsuppe og Pandekager; de vilde glæde ham med noget ekstra godt. I 1921 fik Vandrelæreren det kgl. Landhusholdningsselskabs Sølvbæger for Flid og Stræbsomhed. Det var det 5. Bæger, Selskabet uddelte, og som gik til Vestjylland, til en

Vandrelærer og Bondemand. »Hva ska ett dow blyv te,« sagde Folk om Mads Sands Bedstemor. Hun var fra Janderup og kunde som »udensogns« ikke lave Jydepotter. Alle Bekymringer kunde have været sparet. En Dag kørte hendes Mand ad Fyn til med et svingende Læs Potter. Paa Fyn købte han et Læs Træsko, som han solgte langs Vejen hjemad. Mange Gange kørte han ad Fyn til. Mejls' Jydepottens Kundekreds var stor derovre, og de fynske Træsko syntes Jyderne godt om. Det gav Arbejde og Fortjeneste paa begge Sider af Lillebælt. At lave Jydepotter gik paa mange Ejendomme forud for Landvæsenet. En Mand nede i Mejls By gik ude i sin Agermark, Straaene kunde lige naa at slaa ham om Anklerne. Han tog et Straa, rakte det op mod Himlen og udtalte med stærkt misbilligende Røst: »Ka do virkelig være de bekjend, Worherre.« Naar der var dyrket i en Ager nogle Aar, laa den derefter Brak en Tid for at »hvile«. Mergel var der nok af i Jorden, men ingen vidste det kunde udnyttes. Ved en hel Fejltagelse blev der kørt Mergel ud paa en Ager. Resultatet var, at Kornet voksede saa højt, at den utilfredse Mand næsten ikke kunde se over det. »Hva er da dette, nu maa a spilme stikke Worherre en Undskyldning.«

Mads Sands Bedstefar begyndte at plante i et Stykke raa Hede i 1886. Denne Plantning er fortsat. I 1933 paa de samv. Plantningsforeningers Aarsmøde i Æbeltoft fik Mads Sand overrakt Organisationens Sølvbæger som en Erkendelse for den Plantning han havde videreført. Mads Sands Plantage er paa 40 Tdr. Land. En lille Sø mangler heller ikke inde mellem Træerne. En Tid var der et Par Svaner, der holdt til der. Søen er en »Arm« af et tidligere Mergelleje. Mads stemte op for Vandet, saa

blev det til en Sø. Der er gaaet Rodsvamp i Rødgranerne, der ikke vedblivende synes om Klimaet saa tæt ved Vesterhavet. Som Underlæ er der plantet Løvtræer. Disse vil i Fremtiden komme til at være de dominerende i Plantagen, fordi de fleste store smukke Graner fik deres Banesaar under Sne-Orkanen i Vinteren 1952. I 1891 brændte »Hinnebjerg« (Mads Sands Ejendom, før Jordudskiftningen laa den nede i Mejls By). Den gamle Pottevogn, der var gemt op paa Loftet, gik ogsaa op i Luer. Den var lang og med udstaaende Hjul for at der kunde stables saa mange Potter paa Ladet som vel muligt. Potterne var omsvøbt med Lyng. Interesserede kan endnu se flere »Jydepotte«-Lergrave paa Brødrene Larsens Mark i Mejls By.

Det sidste Stykke af den gamle Vej over Varde Nørremark er sløjft, men flere Steder kan man se, at der har gaaet Hjulspor. Ved Siden af denne Strækning ligger den historiske Banke: »Stejlbjerg«. I vore Dage siger man »Stilbjerg«. Varde Bys Rettersted var tæt herved. Den sidste, der blev halshugget, var Morten Skomager fra »Aalsting« i Varde. »Aalsting« har faaet Navneforandring til Grydergade, for at minde om Jydepotterne. En Gren af Varde Aa gik herop. Folk kunde stikke Aal lige udenfor Døren, deraf Navnet »Aalsting«. Om Formiddagen den 14. Juli 1821 opstod der i Vardes nordlige Del en voldsom og meget omfattende Brand. De fleste af Husene var straatækte. Da Branden var ved at være neddæmpet, opstod der Ild i Morten Skomagers Hus. Ilden greb om sig, og Husene i 4 Gader nedbrændte. En voldsom Brandkatastrofe, større end den om Formiddagen. 66 Gaarde og Huse nedbrændte, det vil sige at næsten hele den nordlige Del af Byen var gaaet op i Luer. Morten Skomager til-

stod sig skyldig i den sidste Del af Brandkatastrofen fordi han gerne vilde have en lille Assurance-sum udbetalt for sit lille, straatækte Hus. Han havde haardt Brug for Penge.

Morten blev dømt til at bøde med Livet. Den 9. Februar 1822, mens en ny Dag var ved at oprinde, blev han halshugget ved Stejlbjerg. Skarpretteren svingede Mortens Hoved i en Bue om sig, saa alle de tilstedeværende kunde se det. Alle Grundejere stod efter Ordre Vagt udenom Retterstedet, hver med en Stok i Haanden. Byens og Landsognets Konfirmander havde ogsaa faaet strenge Ordre til at møde og overvære Henrettelsen. Mortens afsjælede Legeme blev gravet ned ved Retterstedet. Den følgende Nat gravede nogle af Mortens Venner hans Lig op. I Natens stille Timer førte de det ind paa Kirkegaarden og begravede Morten indenfor Kirkegaardsdiget. I 1852 blev Diget sløjfet, og en Mur med Sten fra Lunderup Teglværk blev rejst. Flere ældre Folk i Varde kan erindre Lene Thorbøl, der boede i Hospitalet i Vestergade; hun var blandt Konfirmanderne, der overværede Halshugningen af Morten Skomager. I mange Aar efter laa Mortens første Grav med Lyng omkring, som om han lige var taget op, ingen tænkte paa at dække det. Sammen med Lyngen er der forsvundet mange Minder. Nogle Steder er en Mindesten paa sin Plads, andre Steder er det det bedste, at kun selve Jorden er et Minde.

Genboer til Varde Marked

PEDER DAMKJÆR tager ofte Spadserestokken i Haanden og gaar en Tur ud af Landevejen. Ikke alene for at se, men ogsaa for at faa en Sludder med een eller anden Bekendt. Og han er fornøjelig at tale med, bl. a. kan han fra sin Barndom huske Varde Marked, d. v. s. for 60—70 Aar siden. Damkjær bor paa Nørrevold, han er een af de faa, der endnu har Koholderi indenfor Bygrænsen. Som Genbo til Markedspladsen har han set Markederne paa den Tid, man kom trækkende med Dyrene. Nu ruller Lastbilerne. Hvor mange Millioner Dyr han har set, kan ikke siges, men det er blevet et anseeligt Antal.

Hans Far var i mange Aar Staldkarl paa »Damkjærs Hotel«, men vilde have sin egen Forretning, købte Ejendommen ved Nørrevold og begyndte med Befordring af Passagerer til Badestederne.

Saa snart Peder Damkjær var konfirmeret, fik han Lov at være Kusk. Kroerne i Blaavand og Nymindegab var allerede godt kendte af Badegæster og Jægere. I Ferietiden var der meget at bestille. Peder kunde lige komme hjem fra Blaavand, 7 Timer Tur Retur, skifte Heste, saa afsted igen. Moderen blev noget betænkelig: »Den sølle Knægt faar da

næsten ingen Søvn.« — »Det faar han bie med«, svarede Faderen, »i den Tid, der er Penge at tjene, maa vi arbejde.« I Nymindegab sagde en svært dekoreret Herre: »Ved De altid, hvem De kører med?« — »Nej, men ham i Gaar var Arkitekt Bork.« — »Saa ham i Forgaars?« — »Ham kendte jeg ikke.« — »Det var Arkitekt Nyrop, der lige er blevet færdig med Københavns nye Raadhus.« — »Den lille almindelige Mand,« for det ud af Peder. »Ja, herude ved Stranden ser vi alle lige ud.« Peder saa paa Manden; hvorfor mon han saa ikke har taget alle sine Ordener af!

Ude i Gaarden hang en Brandspand mærket »Nr. 2«, det betød, at Peders Far skulde stille ved Sprøjte »Nr. 2«, naar der var Brand. Nytaarsaften bagte Fru Kaas Æbleskiver til det halve af Byen. En ny Borgmester gik ind i Salen og købte en Genstand, det kølnede det hele, de lange Næser trak Følehornene til sig, Stemningen var totalt ødelagt. Byens fineste Borgere hjalp Drengene op i Gadelygterne, og saa var det Nat. Overalt i Gaderne var der Blus. 2 Gendarmer slæbte af med en Mand. 2 civile Mænd sneg sig bag om dem, langede hver et Tøndebaand om Halsen paa Gendarmerne, saa de faldt om i Sneen. Den anholdte forsvandt ind ad en Port. Der turde Gendarmerne ikke følge efter, de var bange for Tærsk. Om Sommeren marcherede Borgervæbningen i Lunden. Trit, trit, trit. Alle fulde paa Hjemvejen! Bagest gik Brandmajoren støttet af 2 Væbnere.

Foraarsmarked holdtes i April, Efteraarsmarked i Oktober, disse var Aarets største Markeder. Første Dag for de ældre, anden Dag for de unge. Mange af dem fik en Kæreste. Kagekonerne solgte Chokoladekager med Hjerter og Vers, det hele var fyldt med Støv. Paa Markedspladsen var der 70—80 Drikke-

telte. Der fyredes med Tørv. Hele Pladsen laa i et Taageslør. Professor Labri, der kaldte sig Verdens største Humbugsmager, tryllede Dalere ud af Folks Næser, Æg af Bagdelene, Folk jublede. Det var den bedste Reklame. »Der maa vi ogsaa ind.« Det hele varede kun faa Minutter. Labri var meget god-

Varde Marked.

gørende, hjalp ofte trængende Kolleger, saa han til sidst selv blev en fattig Mand. Udeblev han fra et Marked, savnede alle de øvrige Gøglere ham, ingen andre kunde sætte Stemning over Pladsen som han. Frugthandler Bech raabte efter Folk til Kraftprøve, de stærkeste Karle og Slagtere var de bedste til dette. En Værtshusholder, kaldet Peter Doktor, kørte med en Hest og en Tyr for sin Vogn. Der var kun 2 Politibetjente og Natvægtere i Byen, nemlig Peter Griffel og Julius Viskelæder, der ogsaa var Værtshusholder. Fra 1885—95 var der 4 beredne Gendarmere i Varde. Ved et Efteraarsmarked lige efter Slaget oppe paa Brønderslev Marked holdt Gendarmene og Brandsprøjterne parat til at gribe ind, det var be-

gyndt at ulme, Gendarmerne skulde have Tærsk. En Rebslager fik Brandkorpset til at nægte at deltage i Aktionen, og saa forsvandt Gendarmerne. Disse, der ikke var velsete, boede først paa Gellerupvej 8 og senere i Frimurergaarden.

Store Værdier er omsat paa Markedspladsen. En gammel »Buend« vilde ikke have Sedler, men »ren og skær Daalere.« Saaen noven haaed hans Far aaltid mæ hjem fra Husum av.

Som Dreng og Ung maatte Peder Damkjær mase sig ud af sin Port. Folk og Dyr stod som Sild i en Tønde ude paa Gaden. Som 6-aarig var han første Gang Trækker, det var et Føl, der skulde ud i Nørholms Avlsgaard. Af lokale Handelsmænd var der bl. a. Hans Toft, Chr. Thomsen, den største og ældste Hestehandler, samt Niels Lykke Sørensen, der først boede i Sønder Bork; under første Verdenskrig havde han en Millionomsætning og solgte Kreaturer til England. En Lommebog var hele hans Bogføring. Russiske Heste købte Folk af »Russerkongen« i Kolding og af Severin Knudsen Hansen, Ørnelund, kaldet Braaendgaard i Darum, han købte de russiske Heste i Jødestaldene i Hamborg. Severin vandt 200 Kr. ved et Væddemaal en Markedsdag ved at ride en vild Hest gennem Gaderne. Det var godt klarret af en Mand paa 50 Aar. Peder Damkjærs Svigerfar, hedder Chr. Søndergaard, fik nogle Russere; de kom lige fra Banegaarden, var meget magre og vilde rende. Søndergaard, der den Gang boede i Frisvad, maatte ofte hente dem ovre »ved æ swott Kro«. Senere kom »Søren o æ Torrer« til som Hestehandler, ham ringede Folk til: »Ka do ett ta et Par Heest ud te wos, Søren!« Saa vidste man, alt var i Orden. — Sørens Far, Gæstgiver Daniel Christensen i Brogade, populært kaldet »Daniel i Løvekulen«,

kom en Markedsdag kørende i sin Landauer, forspændt et Par lette Galitzere. »Hwa koster de!« blev der spurgt. »800 Kroner«. — »A vil gi dig 400.« — »Saa fek do dem.« Ikke altid gik Handelen lige saa let. De Haandslag, der er givet paa Waaer Marked, er utallige, ofte har der kun været en »Daaler« imellem de handlende, alligevel blev man ikke enige. Jyderne forstaar at handle. »Det er der ikke andre, der forstaar at gøre efter!« sagde en fynsk Handelsmand, der selv var dreven heri. Fynboerne kunde han ta', Jyderne var ham for overlegne.

Før Lastbilerne begyndte, sendtes der hver Markedsdag ca. 300 Vognladninger Dyr fra Varde Station, en enkelte Markedsdag endda 362.

Ved de Krammarkeder, der holdtes paa Torvet, falbød Handlende og Haandværkere deres Varer kort Tid inden Jul var der Julemarked. Fru Grosse-rer Palludan Lasson har ofte staaet i sin Fars Bod og blev kendt med mange Folk fra Oplandet. Chr. Søndergaard, der nu er 87 Aar, var Gardist i 1886 og har staaet i Forgemakket paa Amalienborg. Kristian den Niende var en meget stram Herre og hilste altid flot paa Gardisterne; men saa han nogen komme ud af Fodslag, vankede der.

Da Søndergaard kom hjem fra Tjenesten, blev han Avlskarl og Kusk i Købmand I. W. Palludans store Købmandsgaard i Vestergade. Dèr, hvor Staalværket nu ligger, var der Mark. Tit var der 40 Vogne fra Oplandet i Gaarden. Helt omme fra Fiil Sø og Blaavand kom der Kunder. Palludan begyndte ogsaa at handle en gros. Landhøkerne kom selv efter Varerne. Købmand Hansen i Ho fik de største Brændvinsfade paa 1200 Potter, der skulde 3 Mand til at faa dem paa Vognen. En Karl, der hed Hans Jørgensen tog en 200 Punds Sæk fra Gulvet op paa Nak-

ken og bar den ud i Vognen. I Købmandsgaarden blev Søndergaard kendt med Stine, hendes Bestilling var at skænke Kaffe i Bondestuen. I sine yngre Dage skænkede Fru Palludan selv Kaffe. Stine og Søndergaard var ofte i Teatret. Naar det ene Sel-

Chr. Søndergaard og Peder Damkjær.

skab rejste, kom det andet. Der var mere Standsforskell den Gang, Tjenestefolkene maatte sidde paa Balkonen. »De smaa Landstrygere« og »Studeprangeren« havde det største Publikum.

Købmand Possel i Oksbøl døde tidligt, saa tog Palludan hans Søn i Huset og satte ham i Realskolen. Han syntes ikke om Handelen, men vilde til Søs. Kom saa med »Georg Stage« og avancerede til Kaptajn. I alle Ferierne besøgte han den gamle Købmandsgaard.

Da Søndergaard og Stine blev gift, fik hendes Søster, Ane, og hendes Kæreste, Chr. Christiansen, de-

res Pladser. Ogsaa de blev Mand og Kone. Christian-
sen var ansat i Købmandsgaarden i 50 Aar. Var der
en Karl, der gerne vilde giftes, saa behøvede han
bare at tage en Plads i Varde. Dèr tjente Piger fra
hele Vestjylland, enten i een af de store Købmands-
gaarde, som der var mange af, eller hos een af Gæst-
giverne, som der var endnu flere af; saa han kunde
nok finde sig en Kæreste.

Efter at have boet i Ølgod i 8 Aar flyttede Sønder-
gaard og Stine til Frisvad, hvor de overtog hendes
Fødehjem fra 1906. Herfra — før Beplantningen,
kunde man tælle 16 Kirketaarne. Paa Ejendommen
gravedes Mergel, noget af det første, der indeholdt
36 Procent Kalk.

I 1949 flyttede Ægteparret ind paa Nørrevold. —
Søndergaards ranke og stoute Skikkelse ses stadig
i Gaderne eller ved hans Kones Gravsted. Stine døde
i Foraaret.

»Hvad synes du bedst om,« spørger jeg Chr. Søn-
dergaard, »den gamle eller den ny Tid?« — »«A er
glad og taknemlig for at A fik Lov at opleve dem
begge,« svarer han, der lige har faaet et nyt Sæt Tøj,
fordi han er »vejst (vokset) fra de øvrige Sæt han
ejer.

En vestjysk Handelsmand

MIT LIV er ikke en Skildring, men en Roman, siger Kreaturkommissionær og Marskandiser Chr. Gravild i Esbjerg. Han er ikke alene den fødte Handelsmand, men tillige en Personlighed, der kan se og føle, hvad der brydes i et Menneske. En stor Roman kunde der skrives om den lille Husmandsdreng, der voksede op og blev en af Vestjyllands Prangere.

Gravild er født i Hejnsvig ved Grindsted, hvor Faderen ejede et Husmandssted og kørte med Stude. Tidligt begyndte Drengen at handle med »Bovseknapper«, Penalhuse, Blyanter og Lommeknive. I Skolen læste de øvrige Elever højt. Gravild fik bare en Bog at kigge i. Der skiftedes Lærer flere Gange. Læreren sagde til sin Efterfølger: »Chr. Gravild han er ikke noget.« Saa fik han bare Lov at sidde og kigge Billeder. Først som attenaarig lærte han sig selv at læse indenad. Som fjortenaarig var han ovre paa Lundgaard Hede og plukke Tyttebær; imens han vandrede om, saa han noget bevæge sig i Lyn-gen. Mon det er en Hugorm, tænkte han. Det var det ikke. Ormen var ca. 1 Meter lang. Gravild vilde slaa Krabaten ihjel, men Utysket saa paa ham, greb hans

Blik og ligesom hypnotiserede ham. Denne Hændelse fortalte Gravild ikke til et Menneske, først efter et Par Aars Forløb kom han i Snak med Faderen derom. »Det skulde du bare have fortalt mig.« »Jamen A troede I vilde grine af mig.« Faderen saa betænksom ud. »Ogsaa jeg var bange for at fortælle om Krabaten.« Snakken gik paa Egnen: »Hvad er det, Gravilds har set?« Det oplystes, at en Mand, der boede længere vesterpaa, ogsaa havde set Ormen. En Videnskabsmand formodede det maatte være en Slangeart, der forlængst mentes uddød her i Landet. Senere har Gravild flere Gange været i Zoologisk Have for at se, om Slangerne kunde binde hans Øjne. Det kunde de ikke.

Som femtenaarig fik Gravild Plads hos Laurids Andersen i Morsbøl. Her blev han behandlet som et normalt Menneske. En Markedsdag i Grindsted solgte Gravild en Ko for sin Husbond, fik en god Pris for den og høstede Ros derfor. Dette gav Lyst til Handelen. Mens han var Røgter paa »Elkjærholm«, hvorfra han kom til »Vandungaard« paa Vejenegnen, øgedes hans Interesse for at blive Handelsmand.

Gravild, der er en Tvilling, var i sin Barndom noget tilbage af sig, det var Grunden til, at han blev kasseret paa Session.

Nu skulle det være Handel og ikke andet. Gravild bosatte sig hos Povl Nikolajsen i Hovborg Kro. Der var 9 Børn. Povl og hans Kone var som Forældre for Tjenestefolkene og Gæsterne. Gravild købte Kromandens Kvæg for at handle med. En Morgen overtog han en Kvie og betalte kontant. 14 Dage efter vilde Gravild betale den igen: »A haaer da faaet mi Skillinger jen Gaang,« lød det fra Povl, han havde andet mellem Hænderne den Dag tilsyneladende.

14 Dage mere gik, saa var Povl der: »Hvordan var det, Gravild, fik A mi' Penge for den Kvie?« Gravild for sammen: »Saa skal du minsandten ogsaa ha' dem nu.« Povl gik helt hen til ham: »Du skulde have nogle gode Lussinger, nu er det tredie Gang, Du gi-

Chr. Gravild.

ver mig Pengene.« En Tid efter kom Povl: »Her er din Tegnebog, A fandt den i Lillestuen, ka' du saa pas bejer o den!« og klaskede Gravild om Kinderne med den »velnærede brune«.

I Hovborg og Egnen deromkring købte Gravild Lam op, som han drev til Kolding og solgte til en Eksportør. Fik en Dag 1100 Kr. udbetalt, vekslede dem i en Bank med ene Tikronesedler, de fyldte saa godt i Tegnebogen. Træt af den lange Vandretur til Kolding satte han sig veltilpas i Toget, slumrede let ind, glemte at stige ud i Lunderskov og havnede i Vamdrup. Naa ja, saa maatte han jo vente paa en Forbindelse Syd fra, satte sig paa en af Perronens Bænke og kom i Snak med en Vagabond. Pludselig dukkede Politiet op og sikrede sig den »rejsende«,

samtidig saa Lovens Haandhæver nøje og undersøgende paa Gravilds meget daglige Udseende: »Hvad bestiller De, har De Papirer paa Dem?« kom det overlegent. »Nej, om Sommeren bruger A baaer en Tot Græs.« — »Hvad var det, De bestilte?« — »A handler.« — »Er det med Prospektkort? — Har De Penge paa Dem?« Sindigt og roligt trak Gravild Tegnebogen op af Inderlommen. »Vær's go.« Politibetjenten undersøgte Tegnebogen med Indhold. »Hvad er det, De handler med?« — »A handler med Lam!« — »Det maa vi have nærmere undersøgt.« — Gennem Modtageren i Kolding var det hele klaret i Løbet af faa Minutter, og Gravild forlod Vamdrup en Oplevelse rigere.

I vore Dage er der mærkeligt nok Befolkningskredse i Byerne, der ser ned paa arbejdsklædte Mennesker, ikke alle kan gaa blankpudset hver Dag, hvorfor saa betragte dem som daarlige Personer eller mistænkeliggøre dem? Skal det være saaledes, at fint klædte Bedragere og Humbugsmagere med Spyfluer eller Edderkoppespind i Hovedet først skal undersøges, naar de har lavet det saa broget, som tænkes kan. Hatten af for de arbejdsklædte — saa de stadig viser deres Arbejdslyst.

I Krigsaarene 1914—18 kom Gravild jævnlig paa Københavns Kvægtorv med 50 Stude hver Gang. En Middag kom han ind paa en Restaurant og bad høfligt om noget at spise, men Tjeneren glemte at svare, han vimsede i Stedet med Champagneflasker om nogle af Krigstidens Sjakaler. Gravild kaldte paa Inspektøren, denne hilste høfligt, beklagede, men Tjeneren var sikkert urolig for, at han ingen Penge fik. »Aah, er det baaer det!« Gravild tog et Par Sedler op af Pungen, »saa skal han ha' sine Penge forud, ogsaa Drikkepenge.« Med et venligt Smil og Bukken

blev den vestjyske Handelsmand fulgt til Dørs. Det var et Held, han ikke vilde have Træsko eller sort Krave paa, saa var der vel ikke blevet serveret for ham. — Gaardhandel og Tørvefabrikation blev Gravild ogsaa interesseret i. En Formiddag gik han fra Tørvemosen efter at have talt med sin Formand angaaende forskellige Leveringer og naaede lige at komme med Toget til Gesten. Lige om Hjørnet ved Stationspladsen holdt et Køretøj. »Hva koster den dér?« Gravild satte en Finger paa den ene Hest' Mule. Manden, der sad paa Vognen værdigede ham ikke et Blik. Saa gik Gravild ud ad Landevejen og købte den Gaard, han havde udset sig. Om Aftenen traf Manden med Køretøjet og Sælgeren sammen. »Ka' du tænke dig, der var en Tørvebisse oppe ved Stationen, han vilde købe min ene Hest. « — »Hvordan saa han ud?« »Han havde Hul paa Bukseenden.« Saa er det ham, der har købt min Gaard i Dag.«

Gravild rejste videre og tog ind paa et Hotel. Personalet kiggede paa ham, Hul paa Bukseenden og Skosaalerne var løse. Sendte Bud til en Skrædder om at komme med et Sæt Tøj, men af Sko var der kun eet Par i hele Byen (Krigsaarene 1914—18), og det var kun et Par Morgensko til 2,50 Kr., en gul og »swott«, begge til højre Fod.

En Morgen kom Gravild ind paa Esbjerg Station, og forlangte en Billet. »Til hvilken By?« spurgte Assistenten. »De trøved A da, du ku tænke dig, A ska te Waaer.« »A troved, Du sku møj længer væk« svarede Biletmanden med et lunt, jysk Smil.

En Markedsdag kom Gravild til at diskutere om Vægt med et Par tykke Handelsmænd. »A ka ov takserer jer Vægt.« Efter Takseringen maatte de 2 tykke eftervejes. Det ravede kun 5 Pund paa den ene og 2 Pund paa den anden. »Ja, det er jo ov Pøsekøer A

er skrappest te at taksere.« De to tykke trak sig skyndsomst tilbage i Baggrunden.

Et Træk fra Gravilds »første Tid« som Handelsmand maa ikke glemmes. Lige før et Marked kom han til at spille Kort i Hovborg Kro og tabte alle sine Penge. Saa maatte han over til Niels Nørreborg for at laane Kontanter. Niels var en troende Mand. Gravild vilde ikke lyve og snakkede rent ud af Posen. Niels saa paa ham: »Ka' du ett la det slem Kortspil være, hvor mange Penge drejer det sig om?« — »A vilde gjern laane 4 Tusinde.« Niels trak Tegnebogen frem, »Saa mange Penge har A ett o mig. Du ka faa dem A har og resten o en Veksel. Gaa for en Sikkerheds Skyld over te mi Brovr, Pej, og bed ham ogsaa skrive paa æ Veksel, saa ska du sie, det ordner sig.«

Handelen gik videre. En Del Aar efter lejede Gravild et Ekstratog fra Eg ved Grindsted med 129 Kreaturer til Varde Marked. Hen paa Formiddagen spurgte en Bekendt: »Naa, hvodden gaar eet mæ æ Handel?« — »Jow, A haaer lige solgt 101.«

Tiden gik. Ved en Opgørelse viste det sig, at Gravild var Ejer af en halv Million. Saa kom Krisen. Gravild tabte Penge paa Andenpanter. Han fik Kærestesorger. Hunden »Freja« døde. Alt dette slog nedad. Sygdom satte ind. En ny Opgørelse viste, at der nu var en Gæld paa 25 Tusinde. Det var galt. Saa tog Gravild en »Uldpose« frem og begyndte som Uldhandler. Det gav ikke ret meget, ofte spillede han Skak i Stedet for at handle, men fik saa meget skrabt sammen, at han kunde købe Kreaturer op igen. Inden for en kort Tidsperiode var hele Gælden betalt. Satte i 1932 sin Kæreste Stævne paa Varde Marked, og de blev enige om at gifte sig. Gravild var Kommissionær ved Kreaturstaldene i Esbjerg,

saa Parret bosatte sig i denne By. Samtidig begyndte de en Marskandiserforretning i Skolegade. Forretningen er blevet Landets største med brugt Tøj. Hos Konerne paa Landet skulde han huske at sige Du, til Købstadkonerne De. Desuden har Gravild en Landejendom i Tobøl ved Guldager, den drives af en Bestyrer. Der er bl. a. 2½ Td. Land med Frugtræer.

Gravild har medvirket ved Salg af 200 Landejendomme til en samlet Værdi af adskillige Millioner. Han hører til den Type Vestjyder, der aldrig giver op, heller ikke i Skak, hvor han spiller flere Partier samtidig.

Engang kørte han rundt i en gammel Ford og kom en Dag ind i en Ejendom. »Har I noget at handle med i Dav?« — »Nej«. — »Saa maa I ha Farvel.« Ford'en havde han ikke standset, den løb han bagefter, sprang op og kørte videre frem.

Den lille Husmandsdreng, som ingen mente blev til noget, blev een af Vestjyllands største Handelsmænd. Han lærte aldrig at læse, mente en Lærer. Jo, men først at handle.

En hjemlig Skattesøger

DET SALTE FLÆSK og Kartofflerne var sat til Livs, og saa var en lille Middagslur rar. Ikke et Mennesker var i den lille Bys snævre Gader. Af og til kom en Ko bissende hjemad med Halen i Vejret. Solen sendte sine allervarmeste Straaler ned over skæve Huse og toppede Brosten. Mange af Byens Borgere holdt Malkekøer, selv Manufakturhandlerne — flere af dem havde over 10. En Købmand i Vestergade malkede sine Køer, naar Staldkarlen ikke var hjemme.

En Undtagelse i Stilheden var nede ved Skibbroen — her lastede et Par Fanølægtere Tørv. Ingen andre tænkte paa Vinterbrændsel i saadan en Varme. Den ene Skipper havde sin Puddelhund, der hed Nigge, ombord, den stod henne i Forstavnen og gav Hals. »Ka du saa holde Kjæft, Hund.« Skipperen tog en Stump Tørv og kastede efter den. Han var i skarp Diskussion med een af Tørveleverandørerne angaaende Kvaliteten. »Du maa jo huske, mi gue Kaael, Fanø er ingen Guldgraverland; vi har kun Sand.« — »Saa staar I ogsaa aa en solid Bund,« riposterede Leverandøren. — »Hva gjør vi?« — »Jov, I ka da ett synk i te Halsen.« — »Nej, men vi ska ejsen pas oe, ander ett dykker vos.«

En Ko kom bissende over Sønderbro; det gungrede i de ikke særlig solide Træfjelle. Nigge for efter den: »Hov, Nigge, nu ska Du ett rømme, vi ska sejl hjem i Avten«, raabte dens Ejermænd. Nigge hørte hverken om Afsejling eller Rømning, her var en lille Afveksling i det ensartede Liv ombord paa et Nordby-Skib.

Koen fortsatte op mod Sønderport og Skovbogade og drejede ind i Brogade. Folkene dør havde Græsning og Mark paa Søndermarken. Skipperen smed Træskoene og løb i de bare Fødder. Nigge maatte for alt i Verden ikke staa jen og alene ved Bolværket. Da han naaede ind i Brogade, var en lille skidden Knægt ved at slæbe af med Hunden. »Hvor ska Du hen med mi Hund?« — Skipperen pustede efter det hurtige Løb. »Den ska baaer ind te Muur og ha en Kommenskingle.« — »Trovr du, A gir Kringler til æ Hunde,« lød en skarp Kvindestemme. »Jov, Muur, baaer en bette jen«, klynkede Knægten, »det er te Molly nede fra æ Fanø-Skif, — det var den, der flængede mi Bovser.« — »Og den Køter vil du give Kringler. Faa du hellere den væk.« Knægten blev ved med at plage, saa endelig kom en Kringle flyvende ud af Døren. Haps, sagde Nigge, det var bedre end at sætte Tænderne i Lorens' hjemmelavede Vadmelsbukser. »Tak for Kagen, bette Lorens, nu ka det være Nigge er dig venligt stemt, naar du kommer ned te di Baad.« Nigge og dens Ejermænd forlod hurtigt Gaden. Nigge fik en venlig Formaning: »Hva trovr du vor Muer vild sej, om A løb ind te Nordby uden dig.«

Lorens fik Øje paa en Jernplade, der stod uden for Genboen Smed Gejlers Port! Den maatte han prøve at hamre paa. Gejler laa inde paa Sofaen og sov, Døren stod aaben. — Omsider vækkedes han

og kom farende ud. »Hva er ett dig, din Styk Knæjt, der laver saeen Spektakkel, forsvind over te jer sjel.« Naar Smeden blev vækket for tidligt af sin Middagssøvn, var han ikke let at komme nær. Lorens kiggede ham lige op i Ansigtet. »Det er baaer Jern det her, mi Far har en Magnet.« Gejler spid-

Lorens som voksen.

sede Øren. »Hvad bruger han saeen jen te?« — »Den ska trække Dalere og Guld op af Aaen. — A sejer, den ska træk Guld op af Varde Aa.« Lorens udtalte de sidste Ord paa en særdeles akkurat Maade. Gejler lo, saa Taarerne randt ned ad hans sværtede Kinder. Det blev Lorens for meget: »Muer, Muer!« Madam Thuen kom styrtende ud. »Jøsses dov, Du gjorde mig saa forskrækket.« — »Æ Smed griner a Fars Magnet.« — »Naa, gør han det.« Madammen gik frem som til Angreb. Smeden, der ellers var med i Borgervæbning og Brandkorps, trak sig stille bagud. Hvordan det hele kunde have udviklet sig, er ikke let at sige. Smeden var altid mest rapkæftet paa egen Grund. Med eet stak Guldsmed Thuen sit venlige og omgængelige Ansigt ud af For-

stuedøren: »Hvad er der saa i æ Vej mæ æ Knæjt.« Gejler tog Gaden i et Par Spring over til Thuens Trappesten. »Lorens sejer, Du er ved at lave en Apparat, ska vi ett slaa halv Skade om den?« — »Nej, vi ska ett,« Thuen smilte, »den ska jo først prøves, om den i det hele tavet duer.« — »Saaen rig Guldsmed, du blywer ett nem at komme nær!« Kunde Smeden ikke komme frem paa den ene Maade, prøvede han en anden. Dette kendte Thuen: »Lad Apparatet først komme i Brug.« — »Ja, det er som' rigtig, men husk nu paa mig!« Denne Bemærkning overhørte Thuen. »Du maa ett snak om det til nogen i hele Byen, Gejler.« — »Nej, det forstaar A saa godt, hvorfor skulde Folk ha det at rende med.«

Smeden spekulerede, saadan en Nyhed var ikke let at holde ved sig selv, saa smuttede han ind i et af Gadens mange Værtshuse og fik en Punsch. Værtshusholderen, der ogsaa var Natvægter, var en forhenværende Bondemand, saa han ikke ret kunde regnes til Byens indfødte — han fik Nyheden. — Værtshusholderen lyttede eftertænksomt: »Der maa A skam ind i Nat, naar han sidder og arbejder mæ æ Apparat.«

Forlængst havde Kukuret meldt 12 Midnat. Tællepraasen osede. Thuen arbejdede som saa ofte med Apparatet. Haarde Slag lød paa en af Ruderne. — »Hva, hvem er det?« En Kuldegysning gik gennem Thuens Legeme. »Kan A købe en Forlovelsesring?« lød en gemytlig Stemme udenfor. »Det kan du lige være vis o.« Slaaen blev taget fra Døren, og indtraadte Værtshusholdervægteren. »Ska A sej Godavten eller Godmorgen?« — »Naa det er dig, hva' vil saaen gammel jen mæ Kone og Børn mæ en Ring?«

Vægteren lo: »A ska ingen Ring ha, ser Du Thuen

— alle Nyheder gaar i Ring her i Byen, den Nyhed, der fortælles hernede i Brogade, gaar op nordpaa og kommer den anden Vej tilbage ned te vos.« — »Ja, ku Nyheden saa bare komme tilbage i samme gyldne Skær og ett plettet eller tilsmurt mæ Fjedd,« indskød Thuen. »Ja, men Thuen, A fortæller kun som sandt er,« fløj det ud af Vægteren. — »Bare du sagde det samme alle Steder, saa var det gue, og saa kommer du endvidere og forstyrrer jen i sit Arbejde.« — »A var bange for, at der var Tyve eller Ildløs herinde.« Vægteren strøg med en Finger over en Vinduesrude, der ikke var pudset fornylig, og Stengulvet var sort som Kul — Spindelvæv og Skidt i Massevis. Her var ikke gjort rent i mange Aar. Men Guldsmedsagerne skinnede som Klenodier. Herfra udgik kun de fineste Arbejder, der overalt nød det største Ry.

»Ja, der er jo Marked paa Torsdag, og hvad var Byen uden Markeder?« — »Nej, saa vilde det se skidt ud for æ Værtshusholdere.« — »Naa ja, Thuen, ligesaa med jer. Har du forresten travlt med Guldsagerne.« — »Ja, man skal jo bjerge sig Føden.«

Vægteren slog i Bordet, men trak hurtigt Næven til sig, det var saa fedtet. »Du som har i Skæppevis af Dalere, Thuen, — men hvad er det for en Skabelon«. Vægteren vendte og drejede Apparatet. Thuen trak paa det: »Ser du, det sku være til at tej en Skat op af Aaen med.« — »Hvor ligger den til Ankers?« »Ovre ved Lastebanken.« — »Det sejer du ett.« Vægteren for ud af Døren uden at sige Godnat. »Hvad mon der gik af Manden?« tænkte Thuen ved sig selv, han fik pludselig saa travlt.

Dagen efter stod der en Notits i Amtstidende om, at Guldsmed Thuen var ved at sætte et Apparat sammen, der kunde hæve en gemt Skat op af Varde

Aa. Thuen viste Konen Avisen. »A har ett Tid til at læse i Dav«, affærdigede hun ham. Hele Aftenen stod hun i Køkkenet og bagte det mest velsmagende Wienerbrød og Horn, som skulde sælges paa Markedsdagen. Det foregik pa den Maade, at hun falbød det fra en Kurv; paa lignende Vis solgte adskillige af Byens Koner Brød paa Markedspladsen. Lorens rykkede Faderen i Ærmet. »Ja, ja, nu kører vi, ka du spænde for?« Lidt efter rullede de over Sønderbro. Vognen var forspændt med en Tyr. Hen mod Aften kom gamle Købmand Mikkelsen ind i Værkstedet. Han var en meget aristokratisk Herre, der ikke plejede at hilse paa Smaafolk. »God Dag, er Hr. Guldsmed Thuen tilstede?« — »Nej, han er ude paa æ Søndermark, men kom Du bare indenfor!« Det gav et Sæt i den gamle. »A er ved at bage Wienerbrød til Markedet.« Madam Thuen viste et Par skidne Næver frem. Købmanden blev trukket ud i Køkkenet og puffet ned paa en Skammel. »Vil du ikke smage et Wienerbrød; naa ett.« Madam Thuen saa paa Købmanden. »Ja, hva A er eller ett er, saa bestiller A novet; det er maaske sig ett tilpas for de Folk, der trovr de er novet, og saa naar det kommer til den Styk, er de ett mer end os andre.« Den gamle mælede ikke et Ord — saadan var han ikke vant til at blive tiltalt. Døren ud til Gaardspladsen sloges op, en trind rød Malkeko masede ind. Lorens fulgte bag efter. »Bøh«, mælede den røde. »Nu bliver Pladsen snart for trang,« mumlede Købmanden. »Bøh«, lød det igen fra den røde. »Saa, ka Du nu være rolig, gamle Tøs, saa skal Muer her snart faa dig malket.« Hun tog en Spand og puffede den røde ud i Gaarden. Købmanden benyttede dette til at foretage et hastigt Tilbagetog og forsvinde. »Lorens, Lorens, raab etter æ Købmand, han skal ha et Par Kanelkager mæ

hjem, dem bager A bedst i hele Byen.« — »Han er væk, Muer.«

Madam Thuen grundede, og fortalte Manden om Besøget. »Mon han vilde se Apparatet til Skatten?« »A trovr nok, han vilde tilbyde mig Aktier i et af sine Skibe.« — »Du bliver ligefrem en Mand, der tages Hensyn til, bette Mand.« — »Naa, ja, det er ikke alle, der la'r sig forblinde af Penge.« — »Jamen du samler jo sjel o dem, Mand.« — »Vi har jo Lorens — ham vil vi jo gerne sætte godt i Vej,« saa gik Thuen ud for at fodre Tyren og Koen, de skulde jo ogsaa passes.

Markedsdagen stod Thuen i sin Bod og falbød sine Varer. »Hvordan gaar det,« spurgtes der fra alle Sider, »har du faaet Skatten hævet?« — »Nej, A har ett, Apparatet er ett færdig endnu.« — Et Par Dage efter gik Thuen over til Smeden. »Ka du hjælpe mig med den hersens Apparat?« Gejler sprang højt i Vejret. »Kom bare mæ den straks.« — »Den er ovre i Værkstedet.« Smeden ud gennem Porten, i Dag var al Skræk for Madam Thuen bortvejret. »Skal vi alligevel ikke som gamle Naboer slaa halv Skade om Værket!« — »Nej, vi skal ikke.« Gejler brugte al sin Overtalelsesevne, men intet hjalp. Slukøret listede han sig hjemad. Maaske kunde han selv lave et bedre Apparat; men hvordan skulde det virke, det var jo dèr Humlen brændte!

Stadig lød det fra alle Kanter: »Thuen dog, faa Skatten hævet!« Først næste Foraar tog han en Beslutning. Næste Morgen var Madam Thuen i Køkkenet Klokken 2, et solidt Maaltid indtoges af hele Familien. »Held og Lykke, bette Mand,« sagde Madam Thuen ud af Døren efter Ægtefællen. Og saa gik det ned til Aaen. Apparatet bar Thuen selv med største

Omhu. Lorens var overvældet af Begivenheden og havde ingen Træsko faaet paa Fødderne. Nær ved Lastebanken sattes Apparatet i Vandet. »Der er vel ingen, der kigger, Lorens.« — »Nej, ett andet end Studene ovre ved Bleggaarden.« — »Der er vel ingen Kvindfolk begyndt at vaske derovre?« — »Nej, hvorfor maatte de ett det?« — »Jov, forstaar du vel, saa kom de bare og vild ha en Skilling med!« — »A har aller set, Du har givet en Skilling væk, Far.«

Men der blev ikke en Skilling til dem selv, hvordan Vidunderapparatet end vendtes og drejedes. »Hov«, Thuen var nær drattet i Vandet, »hvad er det for en svot Gespenst, der render derhenne?« »Det er da Nigge henne fra æ Nordby-Skif.« Lorens var stolt over at kende den.

»Vi maa hjem,« lød det kort fra Thuen. »Jamen æ Skat, bette Far,« kom det grædefærdigt fra den lille. »Vi kan ett faa den op, Lorens.« — Slukøret traskede de hjemad. Madam Thuen modtog dem med korslagte Arme: »Der ka du sie, Thuen.«

»A løber derned igen,« Lorens forsvandt ud af Døren. En Times Tid gik, saa kom den aldrende Søren Fisker slæbende med Lorens, som drev af Vand. Det var første Gang, siden Jordemoderen vaskede ham, han igen var vaad over hele Kroppen. »Tak ska du ejsen ha, Søren«. Madammen gispede efter Vejret. »Hvor er Knæjtens Træsko?« Det vidste hverken Søren eller Lorens. »Og saa kommer du slæbende med Knæjten uden Træsko!« Hun ned til Aen, Søren og Lorens fulgte bagefter selv om denne drev af Vand. Snart fandt de een Træsko: »Har Du ett taven den anden, Søren.« — »Nej A har ett, men kunde A ett gøre Krav paa en Skilling!« — »For hvad?« — »For at have trukket Lorens op af Van-

det.« — »Du ka ett gør Krav, naar Knæjtens jen Træsko er væk.« Dermed blev det.

Thuen fik Tyren for Vognen, rask gik det ad Søndermarken til. Han brød sig for en Gangs Skyld ikke om at snakke med Folk. Gejler kom forsigtigt og stak sit Hoved ind ad Køkkendøren: »Naa, fik Thuen Skatten?« Madammen svarede ikke. »Og Lorens faldt i Vandet,« vedblev den hoverende Smed. Saa faldt Madam Thuen ind: »Jamen, Du kan være vis o, Smed, det sker aldrig mere.« Det kom til at passe, og heller ikke Apparatet kom i Vandet mere, det blev gemt og glemt.

»Om ikke andet,« sagde Thuen senere til Gejler, »en Skat i Vandet fandt A ett, men paa Landjorden har A haft større og bedre Held med mig.«

»Ja, du har dit paa det tørre«, indrømmede Gejler; »men Vandet kan I spilme ikke med!«

En ekstraordinær Forsinkelse

DET var en Søndag sidst paa Eftermiddagen og et Stykke hen paa Efteraaret. Forstander Siwertz for Janderup Højskole stod oppe ved Landsbyens Station for at afvente Togets Ankomst. Det var adskillige Aar før Radioen begyndte at konkurrere med Foredragsholdere. »Hvem er det, der skal tale i Aften?« spurgte Stationsmesteren. — »Det er den unge Foredragsholder Lars Larsen med Tilnavnet Ledet«. — »Ork er det ham, saa forstaar jeg saa godt, at der er saa mange ved Stationen i Eftermiddag.« — »Ja, for han skal akkurat ligne en Gorilla,« indskød en ganske ung Lærling henne fra Brugsen.

Det begyndte at skumre. Ind paa Stationen rullede det lille Privatbanetog med et skarpt Fløjt. Første Mand, der traadte ud, var Larsen-Ledet med en Pakke under Armen, indpakket i Avispapir. Der hilstes. Et Par Mænd blinkede til hinanden: »Mon der er Optræk til Komuneafstemning?« — »Nej, det er saamænd en ganske almindelig Foredragsaften,« indskød en tredie.

»— Ja, jeg vakte en Del Opsigt i Toget, Forstander,« — »Ork, det er ingenting, se hvormange her er mødt frem for Deres originale Udseendes Skyld.« —

»Ja, paa Varde Banegaard var der et Par Koner, der diskuterede, om jeg var Vegetarianer.« — »Saah, men kom nu med hjem og faa en Frikadelle og en Bid Brød.« — »Tak, jeg er saa sulten, — jeg kan godt spise 2 Rugbrød.«

»Naa, min Kone har nu lige bagt nogle Boller.«

»Ogsaa dem er jeg Mand for at indtage.«

Forstanderen svarede ikke, men tænkte desto mere. Frikadellerne var upaaklagelige og Bollerne særdeles fortræffelige. Lars puttede en Del i Munden ad Gangen. Eline, Forstanderens Kone, saa misbilligende til. — »Han sluger Bollerne som nogen Elefant,« betroede hun en ung Karl, Hans Jensen, fra Nabogaarden; hans Besøg havde de næsten daglig. »Han æder som en Tæsker.« — »Det er godt, der er flere end mig, der kan se det.« — Eline smilte for en sjælden Gangs Skyld; hun var vrissen, irritabel og saa ondt til enhver.

Lars skulde paa WC, en lang Række Baase med kun een Udgang til det frie, og Huset var placeret meget afsides. Hans Jensen gik ud derfra og smækkede Udgangsdøren i efter sig, uden at ane, der var flere indenfor. At Døren smækkede, hørte Lars, ak og ve. Døren kunde kun aabnes udefra. Han raabte og bankede, ingen kom ham til Undsætning, saa satte han sig ind i een af Baasene igen og gjorde Status og Balance.

»Hvor mon Manden er blevet af,« spurgte Forstanderen sin Kone. Hun vrissede bare.

Henne i Forsamlingshuset var Folk begyndt at møde frem. Ingen havde set noget til Taleren.

»Jow, A har,« sagde en lille skæv og vissen Karl.

»Hvor er han da?«

»A saa han kom med Eftermiddagstoget.«

Forpustet kom Forstanderen hjem til Skolen igen.

Hvad var dette da for noget? Heller ingen Lars her. Saa gik han i Forsamlingshuset paany. Salen var fyldt til sidste Plads, og det var over Tiden. Nej, ingen havde set Manden.

Forpustet kom Forstanderen hjem til Skolen igen. Det var da noget underligt noget. Konen, der ellers ikke var tabt bag en Vogn, paabød sin Mand at blive hjemme. Han var i Vildrede. Henne i »Huset« var Salen fyldt, men hvor var Taleren?

»Hør, nu maa du faa begyndt, Folk er meget utaalmodige, og det er langt over Tiden.« Hans Jensen kom halsende ind ad Døren.

»Ja, men jeg kan ikke finde Manden,« lød det næsten ynkeligt fra Forstanderen.

Han saa paa Hans. — »Lars skulde da vel ikke være lukket inde paa Das! — Jeg smækkede Døren efter mig.«

»Saa er han dør!«

De to Mænd for om til WC'erne. Døren lukkedes op. — »Er du dør, Las?«

Intet Svar. Nu var Forstanderen lige paa Bristepunktet. »Bare jeg ikke faar Mavepine. Jeg er saa nervøs. Han maa da være her.«

Hans raabte og slog paa Dørene ind til Baasene. Famlende i Mørket gik de ned ad Gangen og bankede paa hver Dør.

»Halløj, halløj!« raabte de af deres Lungers fulde Kraft.

»Hvad er der!« lød med eet Larsen-Ledets Vendelbomaal.

»Ja, men kom saa da!«

»Lad mig først lige vaagne op. Jeg troede, jeg blev nødt til at være her i Nat, der er jo ikke engang et Vindue.«

»Vilde du da have været her i Nat?«

»Jeg havde sat mig til at sove, naar I saadan laaser mig inde.«

Hans og Lars rendte i Forvejen. Forstanderen maatte lige ind og fortælle sin Kone, at Lars var fundet. Hun var igen vrissen.

»Saa maatte han da rigtig have kunnet faa sig afmagret ovenpaa alle de Frikadeller, og særlig alle de Boller, der gik i ham.

Det var en Time over Tiden, da Forstanderen bød velkommen til den utaalmodige Forsamling. Et Latterbrøl var lige ved at løfte Taget, da Forsinkelsens Grund blev tilkendegivet. — »Vi fandt ham heldigvis, inden det hele gik i Vasken.«

»Mit Honorar var i hvert Fald ikke kommet ud og svømme,« replicerede Lars, »det kan I være bundsikker paa.«

En usædvanlig Rævestreg

DET vakte ikke særlig Opsigt den Formiddag, Kromanden fra Nordby kom ombord paa Fanø Færgeren med en tam Ræveunge under Armen. Passagerer og Mandskab mente, det var en Hundehvalp. Først da en ældre Skipper fra Rindby kom, blev der Røre: »Nu ska' du ejsen ha Tak, Harder, vil Du nu lave Fanø om til en Rævefarm.« Kromanden rømmede sig forlegen. »Nej, det har A skam aaller tænkt paa.« Skipperen prøvede at tage Ræveungen, den klemte sig ind til sin Ejermænd og var ved at bide Angriberen i Fingrene. Hurtigt tog Skipperen Næverne til sig. »Smid den overbord, Harder.« — »Naa, hvorfor skulde A det?« — »Den gaar jo hen og raserer alle Hønehuse paa Øen!« — »Den skal være Lænkehund i Krogaarden.« — »Det vil du fortryde.«

Adskillige hørte Samtalen, — et Øjeblik efter lød det over hele Færgeren: »Kromanden har en tam Ræveunge med sig hjem!« Saa blev der kigget, og Ræveungen kiggede op paa sin nye Husbond, som om den vilde søge Beskyttelse. »Nu skal I ellers ha Tak,« lød det fra alle Sider. Fanøboerne rystede paa Hovedet. Et Par Toldbetjente, der var Jægere, kom om-

bord. »Skal den fortoldes?« lød det fra en Spøgefugl. »Nej, vi vil bare lige tage den i Øjesyn, vi kan jo altid arrangere Klapjagt paa Fyren. Vi er snart saa mange, at der kan dannes et Jagtkonsortium.«

Rindbyskipperen saa den helst langt ude i en Kæmpegrav.

Da Færgen naaede Nordby, spredtes Nyheden hurtigt, det var en Sensation udover det daglige. De gamle Søfolk, der sad paa deres Stambænk, spidsede Øren: En Ræv til Fanø! Adskillige Skuder laa ved Bolværket og havde travlt med at faa Tørv og Lyng i Land. Dog, noget saa usædvanligt maatte man se. Først sprang Skibsdrengene i Land. »Naa ja,« Skipperne raabte til hinanden, »saa skal vi da ogsaa se Dyret.«

Kromanden var ikke saa særlig glad for Situationen; han vilde saa nødig vække Opsigt. Efter ham masede unge og gamle ind. Krokonen stak sit Hoved ind gennem Serveringslugen; hendes Ansigt var et stort Spørgsmaalstegn. Kromanden satte hurtigt Ræveungen ud paa Køkkengulvet, det tog hverken Krokonen eller Pigerne Notits af, først da en Skibsdreng for hylende rundt om den nye Vagtmand og hylede: »Det er en rigtig Ræveunge,« stak alle Kvindfolkene i med et Hvin, der nær havde kyst Livet af den røde. »Lad nu være med det Hysteri!« Kromanden gav sin nye Ven en Bid Kød. Haps, sagde den og saa sig forundret om; den var ikke vant til Foræringer. — »Da skal vi da ikke have den her i Huset?« Krokonen aabnede Bagdøren, hurtigt tog Kromanden Ungen op. »Jamen, lille Far, alle mine Kyllinger!« — »Aah, du skal se, det gaar nok.«

Gamle Andreasen havde som sædvanlig faaet en Punsch for meget; han vilde ikke tro, det var en Ræveunge. »Det er en Hund,« holdt han stædigt

paa. »Det er bare fordi A er fuld, I vil bilde mig noget saadant ind.« — »Saa stik Fingrene ind i Gabet paa Hvalpen.« Det gjorde Andreasen. Smak sagde det omgaaende. »Huh, huh, det kunde I have sagt straks, og saa griner I ad mig ovenikøbet.«

Kromanden fik fat i et solidt Halsbaand og en Jernkæde. Ræveungen indledte sin nye Tilværelse med at nappe en stor fed Kylling, og lidt senere et Par til. Sønderho Postkører saa lige det sidste Ben forsvinde i Gabet. »Bare du ett snart faar de Ben i den gale Hals.« — »Aah,« sagde Krokonen, »Fatter vil jo ha Rovdyret, saa der er intet at stille op.«

Rævens Ankomst blev Dagens Samtaleemne, — Skolebørnene kom i sluttet Trop og sang: »I Skoven skulde være Gilde.« Det blev gamle Andreasen for meget, nu var han hønefuld og krydsede henad Gadens toppede Brosten med sin gamle Forlader over Skulderen. »Vil I drille mig, I Sørens Unger?« — »Du er sjel en gammel Ræv,« lød det fra een af de mest fremtrædende, »saa vi synger ogsaa for dig.« — »Saa skal I ogsaa ha en Skud med.« Inden han faar Bøssen i Stilling, river en tililende Mand den fra ham. »Hov Du, det er mi egen Bøsse.« — »Saa skulde du passe bedre paa den.« — »Jamen A vil bare skyde Mikkell.« — »Saa maa du først se at blive ædru.« — »Det blir han aldrig,« lød det igen fra et af Børnene. Under Hujen og Skrigen forsvandt de, skarpt forfulgt af den gamle.

Adskillige pudsede Hunde paa den nye Vagtmand, der havde faaet Navnet Mikkell; den snerrede godt fra sig, saa Angriberne hurtigt trak sig tilbage i god Ro og Orden.

Et Par Dage efter kom gamle Andreasen ind paa Apoteket og forlangte Gift »Til hvad?« spurgte Apotekereren, »er De ked af Livet?« — »Nej, det er bare

til Ræveungen.« — »Naa saa den vil De have af med Livet?« — »A vil det.«

Apotekeren gik ud i sit Køkken og fik noget Flormel og Melis blandet sammen. »Kan det gøre det af med den røde?« — »Ja, kom det bare paa en Pandekage, saa glider det nok ned.« — Ræveungen spiste med stor Appetit. Beroliget gik den gamle hjem. Dagen efter stillede han for at se, hvordan det gik.

Den røde var ved at æde af sit Fad. »Naa saadan!« Flere Dage stillede den gamle i Gaarden. Dyret havde en glubende Appetit. »Du har bare givet den Mel og Sukker,« betroede en lille Purk ham. »Hva!« Et Lys gik op for Pandekagemanden, saa skulde han ikke mere købe hos den Apoteker.

Mikkel trivedes selv om det ikke var ene Fanø-Pandekager, der gled ned. Sommer og Vinter gik uden noget særligt nævneværdigt skete. Ræven blev mere og mere dvask. Hønsene gik hen og hakkede i dens Trug. I Begyndelsen snærrede den efter dem, men hvad, Æde var der nok og rigeligt af, saa hvorfor gøre sig den Ulejlighed at snappe en lækker Kylling, langt mindre en gammel Høne. Byens Folk kiggede ikke mere efter den, der var kommet andre og interessantere Ting at snakke om. — Der kom stadig flere Badegæster til Øen, de kom i Flok eller enkeltvis om i Gaarden for at se den omtalte Lænehund, som Byens Befolkning alligevel betragtede som een af Byens Seværdigheder, det var jo da et vildt Dyr og en usædvanlig Dørvogter. Mikkel glimtede bare med det ene Øje; at I gider kigge paa mig, mente den sikkert, og saa vendte den sig om paa den anden Side og snorkede videre.

Badesæsonen lakkede mod Slutningen. Sommerens faste Gæster holdt Afskedsfest i Kroen. Mikkel kom paa Tale mellem Gæsterne. »De maa skyde

den«, sagde Grev Molkte til Kromanden. »Nej, hvorfor dog det,« svarede denne. »Mikkel faar alt, hvad han kan æde.« — »Joh, men det er mod Dyrets Natur at staa lænket.« Det svarede Kromanden ikke paa. Hen mod Midnat gik Greven ud og tog Halsbaandet af Mikkel. Den missede med Øjnene, et lille Skub i Siden, saa var den helt klar over Situationen — ud af Porten — væk.

Næste Morgen bemærkedes det straks, at han var forsvundet. Halsbaandet var der, saa alle var klar over, at Dyret var løst. Kromanden red rundt og søgte, Stafetter sendtes ud, en Belønning blev udsat til den, der kom med Mikkel, enten han var i Live eller død. Ligemeget hjalp det. Mikkel var og blev borte. Han var som sunket i Jorden, eller taget med paa Søen som Skibshund. Nogen Tid gik, saa kom der Klager ude fra Rindby, at Mikkel gik i Hønsehusene og snappede de bedste Høns. Nu, da han selv maatte bjerge sig Føden, valgte han de mest ud-søgte Varer. Flere forsøgte at faa ham fanget, og andre skød efter ham, men uden Resultat.

Hen paa Efteraaret observeredes Mikkel ude i Klitterne. En omfattende Klapjagt foranstaltedes, og inden ret mange Skud var skudt af, laa han udstrakt i Sandet.

»Vi kommer alligevel til at savne dig, lille Mikkel,« sagde Krokonen, da Fatter kom med ham over Skulderen. »Du maa ikke flaa ham, lille Fatter. A vil aldrig blive glad for hans Pels, han var saa'en taalmodig Dyr.« — Saa blev han gravet ned i Haven. Hønseejerne aandede lettet op. Siden den Tid har der ingen Ræv været i Nordby; en enkelt er gaaet over Isen til Sønderho, men blev hurtigt skudt af Byens Jægere. »Det var nu alligevel en usædvanlig Rævestreg her i Nordby, Greven lavede, da han lø-

ste Mikkell,« sagde gamle Andreasen inde i Skænkestuen, »A havde da altid noget at kigge paa.« — »Du kan jo gaa ned og se paa Skibene.« — »Det ka' A, dem er der saa mange af, men Mikkell var der kun een af!«

A har tjent „Nørholm“

DEN frodige Natur med en tæt Beplantning, der fortæller, at Vestjylland ikke længere er ene Sand og Marehalm med et enkelt Naaetræ hist og her, gør sit til, at adskillige Vejfarende i vor rastløse Tidsalder glemmer Vestjyllands største Herregaard, »Nørholm«, der ligger i en Lavning paa en Holm ved Varde Aa, gemt og skærmet af kronrige Ege og Bøge i omfattende Størrelser, kun et Øjeblikks Kørsel fra Varde—Grindsted Landevej. Før i Tiden hed det sig: »Der kan ingen Træer gro i Vestjylland.« Den Tale høres ikke mere. Dog skal det siges, at »Nørholm« ligger i en Strækning af Vestjylland sammen med Landsbyerne Hodde, Thorstrup og Mejls og har faaet Fordelen af et dybt Muldlag. Det øvrige Vestjylland gør sig store Anstrengelser for ogsaa at vise, at det kan spire og gro, selv om der er Sandunderlag.

Der gaar et Sagn om, at een af Nørholms Ejere satte sin Ridefoged paa Træhesten oppe ved Landevejen. Ridefogden vilde advare Herremanden mod at tage Del i et Terningspil, men Henstillingen blev taget unaadigt op. En hel Dag maatte Ridefogden sidde til Skue paa den usædvanlige og ikke tilredne

Ridehest. Ellers var det ikke Ridefogden, der knyttede Næven og sendte hadefulde Blikke mod Nørholm. Nej, det var Hovbønderne, og de maatte bide Smerten og Hadet i sig.

Den Herremand, Jep Thomsen, der i det fjortende Aarhundrede lagde Grundstenen til »Nørholm«, har været en snu og forudseende Mand, og det er sandsynligt, at han tog Jorden til Godset fra Hodde og Tistrup Kirker, der havde Ejendomsret til den. — Strækningen paa den østlige Side af Aaen interesserede ikke Herremanden, det var Lyngbanker; men paa den vestlige Side var der brede Enge med Plads til et stort Studeopdræt. Tillige en sikker Grund til hans Borg paa en Holm omgivet af Vand til alle Sider. Et solidt Værn mod ubudne Gæster. Jep Thomsen førte 3 Roser i sit Vaaben. Den, der først siger Roser, skal nok holde sig fra Sand, Lyng og Marehalm.

Efter Herremandens Død indstævnedes Dronning Margrethe hans Enke til Retterting paa Borgen »Vardehus«. Her blev Mor og Søn fradømt de Grunde, »Nørholm«, Ladegaarden og Vandmøllen stod paa. Paa Grund af Ufred og Krig trak Sagens Stadfæstelse i Langdrag. Først i 1522, da et nyt Slægtled var blevet Ejer, blev det endelig afgjort, at Nørholm maatte blive staaende paa Grunden mod Afstaelse af fire Gaarde, der hørte under Godset, og endvidere udrede 1000 Gylden.

Varde Aa, der har sine Kilder helt ovre ved Jelling, gennemløber omkring ved Grindsted Slavs Herred, i fordums Dage det goldeste i hele Landet. Det var som en Ørken. Herskeren over det hele var Sand og Lyng, som Aaen kun i ringe Grad formaaede at trænge tilbage. Kun en smal Stribe Eng med Dynd og uden nævneværdig Vegetation var der

langs Aaen. Alligevel opstod der her en sparsom og spartansk Bebyggelse. De Folk, der slog sig ned her, var i Forvejen klar over, at deres Livsfornødenheder skulde være smaa, og et kummerligt Udkomme stod foran dem hele deres Liv. Enkelte Efterkommere af de store Adelsslægter som Kaas og Munk, der manglede Kapital til noget større, slog sig ned i Slavs Herred, bl. a. i Landsbyerne Eg og Utoft, og spiste Grovbrød som de øvrige Tilflyttere. Efterhaanden som Tiden gik, fik man ogsaa her Bugt med Lyngen, og Sandflugten blev dæmpet. Store Kultiveringsarbejder blev gennemført, saa Efterkommerne har faaet mere taalelige og lysere Vilkaar.

Længere vestpaa fremtryllede Aaens Svingninger og Bugtninger frodige Engstrækninger samt et større Stykke østjysk Natur med skovklædte Skrænter. Maaske har Aaen engang med sin stærke Strøm ført dette Landskab med sig som en Gave fra det frodige Østjylland til det dengang saa barske Vestjylland og sat det hele af 10 km nordøstlig for Varde. Disse Fordele, denne Natur har, indsaa Jep Thomsen sikkert uden Betænkeligheder.

Sagn og Overtro gaar der om »Nørholm«. Jens Lassen, der ejede Godset indtil sin Død i 1706, skal have været en brutal og hensynsløs Karl, der lod sine Fæstebønder smide i Hundehullet, hvor den nordøstlige Del af Laden nu er, eller satte dem paa Træhesten, hvis han ikke kunde pine Arbejde nok af dem.

Ved en Auktion i 1726 overtog Stefan Nielsen Ehrenfeld (til Èndrupholm og Lunderupgaard) Nørholm for 14220 Rigsdaler. Stefan var ikke skabt af Godhed. En Aften for et lille Aarhundred siden kørte et Par Varde-Haandværkere hjemad. De

havde været til Grindsted Marked og falbudt deres Varer. Da de kørte forbi »Nørholm«, hørte de en Jernkæde rasle. »Det er nok Stefan, der er ude med Landmaalerkæden og maale den Jord op, han kom til paa en egen Maade,« sagde den ene af Mændene. Lyden blev ved helt hen til Lunderupgaard. »Vi kan

Nørholms Hovedbygning set fra Haven.

(Ældre Billede)

vel nok køre fra den Karl!« Ham med Tømmen satte Farten op. Helt forbi Varde Østerport og ind i Hugormegade (nu Østergade) blev Lyden ved.

»Stop!« raabte den ene og sprang af Vognen. »Jeg vil se, hvad det er. Vi har Spøgelser nok her i Varde, — lyslevende endda, — saa Stefan behøver vi ikke at køre herind.« Saa var det hele saamænd kun en lille Jerntøjre i et Stykke Reb. »Den skal nok have raslet helt fra Grindsted,« var den anden helt sikker paa, »men vi snakkede jo saaen om Markedet det første Stykke af æ Vej.« — »Ork jo,« den første kløede sig bag Øret, »vi har jo ogsaa selv prøvet at lave lidt Sjov med de andre Markedshandlere.«

Den Mand — baade med gode og daarlige Sider — der har præget »Nørholm« mest, er Andreas Charles Teilmann. Hans Far, C. F. Teilmann, der var

Borgersøn fra Ribe, blev Amtmand i Lundenæs og Bøvling Amter, og boede paa den nu forsvundne Herregaard »Skrumsager«, der laa 3—4 Mil nord-vest for Nørholm, oppe i de store Engdrag ved Ringkøbing Fjord. Den gamle Teilmann interesserede sig stærkt for at faa Flyvesandet dæmpet, og forbedrede Bork Mærsk ved at grave en Kanal. Efter hans første Kones Død blev han gift med Stefan Ehrenfelds Enke. Med sin anden Hustru oprettede han et Testamente. Ifølge dette skulde »hans« Børn, om hun overlevede ham, arve hende. Begge var halvgamle Mennesker. Med sin anden Kone fik han Herregaardene »Endrupholm« og »Nørholm« samt Avlsgaardene »Lunderup« ved Varde og »Agerkrog« ved Tistrup.

To Aar efter døde Konen. Teilmann døde i 1749. Af disse Gaver fik hans Søn, Andreas Charles Teilmann, »Nørholm« og »Lunderup«. Andreas Charles var teologisk Student, men ved Overtagelsen af Godset gik han med Fyr og Flamme op i at forbedre sine Ejendomme. Teilmann var den første paa Eggen, der begyndte at give Jorden Mergel ved Opdyrkning af raa Hede og ved Kultivering af Moser Og Kjær. Ved at lade grave ca. 2 Tusinde Grøfter i Engene fik han næsten Høavlens fordoblet, og Kvaliteten blev bedre. I 1770 var der ca. 600 Læs. Nogle Aar før sin Død udtalte han, at der kunde fodres 300 Høveder, 30 Heste og 200 Faar paa hans 2 Gaarde. Kreaturholdet var fordoblet, og Avlen næsten tredoblet.

Faa Aar efter sin Overtagelse af Godset anlagde han et Teglværk ved »Nørholm«; det blev senere flyttet til Lunderup. Et andet Teglværk begyndte han med ved Abrahams Dam i Stundsigt. I 1759 blev der opført nye Avlsbygninger paa »Nørholm«, og i

1780 opførtes samme Sted den monumentale Hovedbygning med blaa Tagsten. Bygningen er i eet Stokværk; hviler paa en høj Granitsokkel, der staar paa nedrammede Egebjælker. Piloteringen skal altid staa under Vand, for at Bjælkerne ikke skal gaa i Forraadnelse, men ved en nærmere Undersøgelse fornylig viste det sig, at Grunden er røde Mursten. I den høje Kælder med Hvælvinger var Folkestuen og tæt derved Fadeburet med store udhulede Saltmadskar af Granitsten. Et halvt Aar før sin Død den 27. Juli 1790 oprettede Teilmann, der var ugift, »Nørholm«, »Lunderup« og »Agerkrog« til et Stamgods for sine Søskenes Efterkommere paa Kvindesiden. Over Indkørselsporten ind mod den store Gaardsplads er der et Ur med Klokkespil, der nu er holdt op med at gaa. Derunder et Solur. Af sidstnævnte er der adskillige, bl. a. i Haven, sat op af Teilmann for at holde Øje med Tiden. Oppe paa Straataget over Indkørslen staar en Trane som Vejrhane. Tranen sover altid med en Sten i den ene Klo. Taber den Stenen vaagner den. Tranen er »Nørholms Bomærke; den findes ogsaa som Vejrhane paa de Kirker, der tidligere har hørt under »Nørholm.«

I Godsets Arkiv opbevares Teilmanns Kontrolregnskaber over Malkekøerne. Teilmann var een af Verdens første Kontrolassistenter.

Teilmann lod 2 af sine Rideheste og 2 røde Støvere begrave ved »Sortedam« inde i Skoven og satte en Mindesten over Dyrene, den staar der endnu. Folk sagde, det spøjte paa dette Sted, ingen turde gaa derned om Natten. I Folkestuen kom dette paa Tale en mørk Vinteraften. To Karle paatog sig at gaa til Sortedam. De gik og forsvandt sporløst. Men det har ogsaa nok været deres Mening at forsvinde fra Gaar-

den. Præsten fra Kvong skulde mane Spøgelset ned — det var han Specialist i. Da han næste Morgen vendte hjem, havde han mistet Mælet. En Fugl eller et Dyr maa have forskrækket ham. Sortedam er nu udtørret. Stedet mod øst herfor kaldes Urskoven. I vore Dage er Overtroen ved at være uddød, men Sagn vil Folk gerne høre om, som Minder fra en svunden Tid. Spøgelserne forsvandt, da det elektriske Lys blev tændt for første Gang, enten det var i By eller paa Land.

I de 18 Aar, fra 1861—1879, Theodor Rosenørn var Ejer af »Nørholm«, skete der overalt i Landet gode Fremskridt indenfor Landbruget, og paa »Nørholm« blev der arbejdet med mange Forbedringer. Det gav sig særlig Udslag i Plantning af næsten alle de Træer, der er nord og øst for Gaarden. Den første, der begyndte at plante, var Andreas Charles Teilmann. Derefter tog de øvrige Ejere denne Sag op til Gavn og Pryd for hele Egnen. I Theodor Rosenørns Tid blev alle Fæstegaarde solgt. Ved hans Død var der kun een Fæstegaard tilbage, nemlig »Agerkrog.« En Del af dens Jord blev udstykket til to Gaarde, da Th. Rosenørn kom i Tanker om, at Stamhuset blev benævnt: »Nørholm«, »Lunderup« og »Agerkrog«. Senere hen er Agerkrog ogsaa solgt.

Rosenørn var i en Del Aar Landstingsmand og i nogle Aar Justitsminister. I denne Tid var Vejle hans nærmeste Jernbanestation. »Nørholm« havde da altid fire Heste staaende i Grindsted. Fire Heste for Vognen dør til, og saa fire friske for Vognen til Vejle. I disse Aar var der 24 Heste i Nørholms Stalde.

I 1875 opførtes Afbyggergaarden »Armvang« paa Lunderup Hede. Gravlund Hede blev ogsaa afhændet og kom under Kultur i mindre Dele.

Efter at Jernbanen Varde—Skjern var aabnet for Trafik skulde Rosenørn en Tur til Hovedstaden. Den Gang var der ingen Station i den nærliggende Landsby, Sig. Ved Lunderup kørte Toget forbi Rosenørns Vogn, der var blevet forsinket. De fire Heste drev af Sved, da Vognen rullede op foran Stationsbygningen i Varde. Fra det Sted, hvor Toget kørte forbi Vognen, er der ca. 4 km ind til Stationen. Til stor Forbavselse holdt Toget og ventede paa Rosenørn. »Tak fordi De ventede paa mig,« sagde han. Dette maatte han ikke have udtalt, for saa kørte Toget, uden han kom med. »Vi venter ingen paa!« Og da det drejede sig om vigtige Forretninger, maatte Rosenørn leje et Ekstratog. Det kostede 80 Kroner fra Varde til København.

Skræder Hovedskov fra Varde syede paa »Nørholm,« gerne nogle Dage i Træk. En smitsom Sygdom havde lige hærget Gaarden. Een af de smittede var lige kommet af den Seng, Hovedskov fik anvist som Natteleje. Herremanden syntes, den Seng var god nok til en Skræder. Hovedskov svarede omgaaende, at en Skræders Liv var ligesaa meget værd som en Herremands. Der kom ikke mere Bud efter Hovedskov, der havde Mod til at sige Sandheden.

Jens Kjerk boede i et lille Hus langt nede i Skovens Udkant, paa en Skrænt ned mod Varde Aa. Han vilde have været Kusk paa »Nørholm,« men kom til at hjælpe i Haven, og med til at grave Grøfter. Om Aftenen sad han hjemme i sin lille Stue og legede Hest og Vogn med Stole og Kakkelovnen. Han havde Frisprog med Rosenørn og var Dus med ham. — En Dag saa Rosenørn, at et Par Havekoner stod og talte sammen. »Kan du ikke sætte dem til at luge eller rive Gangene,« raabte han over til Jens Kjerk, der var i Nærheden. »Haaer du ett andet aa

sej, saa baaer forsvind!« kom det gesvindt fra Jens. En anden Dag var Rosenørn nede i Engene for at se hvordan det gik med Jenses Grøftegravning. Han var der ikke. Dagen efter var han der. »Hvor var du henne i Gaar?« spurgte Rosenørn hvast. »A var baaer hjemme og se til Feddeline (hans Hund), hun ligger med Hvalpe i de hersens Daw.«

Paa sine ældre Dage blev Jens alvorlig syg. Hans Kone troede, det var lige paa det sidste med ham. Lige med eet forlanger han en Mellemmad. »Hva«, Ane kiggede forbavset paa ham, »og A har endda hængt din Ligskjorte hen til Kakkelovnen for at blive varmet.« Men Jens blev ved til han fik en Mellemmad, og endda en ekstra mere Han overlevede Ane i adskillige Aar.

Den 10. Januar 1879 døde Rosenørn under et Besøg hos sin Fætter, Baron O. Rosenørn-Lehn, Orebygaard paa Lolland. Theodor Rosenørn blev begravet i Slægtsgravstedet paa Thorstrup Kirkegaard, hvor hans Hustru i 1852, efter kun 2 Aars Ægteskab, ogsaa er stedt til Hvile. I den Tid, Ægteparret boede i Fredericia, var Rosenørn Byens Borgmester. Kort Tid efter blev han Herredsfoged i Skads Herred med Bopæl i Varde. I 1858 flyttede Rosenørn ud til »Nørholm« og overtog Driften af Landbruget for sin Søster, Frøken Ingeborg Christiane Rosenørn-Teilmann (den sidste af de »kvindelige Descendenter paa Spindesiden« af Teilmanns Forældre). Frøkenen døde i 1861. Hun ejede Godset i 44 Aar. Med hende døde den ubrudte Linie af kvindelige arveberettigede.

Ved sin Faders Død overtog Frøken Ingeborg Kristine Rosenørn Teilmann »Nørholm« i 1879. Hun var født i 1851 i Fredericia. Frøkenen var lille og spinkel og ikke særlig skøn, men naar hun stod paa

Tæerne, var alle bange for hende. Der var ca. 40 faste Tjenestefolk paa Godset, bl. a. en Murer og en Tømrer. Alle spiste i Folkestuen. Saa mange Stykker Brød til hver, det, der blev tilovers, fik Daglejerne med hjem. En Aften kom Frøkenen ned i Folkestuen for at tale med Hans, en ung Knægt paa 15—16 Aar. Han glemte at rejse sig. Frøkenen skældte ham saa læsterligt ud: »Ikke for min Skyld, men det skulde nødigt senere siges, at Du har tjent paa Nørholm.«

Hver Dag kørte Frøkenen en Tur rundt i Skoven for at se, hvordan det stod til. En Tid var en ung Karl, der hed Niels Jensen, Kusk. Frøkenen vilde selv have Tømmen. Niels sad bagi den lette Vogn. En Dag var Hestene ved at løbe løbsk. Niels greb resolut Tømmen. Dette blev taget meget unaadigt op. »Kom op og faa Deres Afregning straks.« Saa flyttede Niels til Fyn. Senere blev han Forpagter i Øse Præstegaard, ikke saa langt fra »Nørholm«. En Morgen kom der Bud til Niels, at Frøkenen ønskede at tale med ham. Niels tog straks over til »Nørholm«. »Vil De være Forpagter her?« var det første Frøkenen sagde til ham lige indenfor Døren. »Ja, A ved næsten ett.« — »Jeg har ikke sendt Bud efter Dem for at De skal tabe Penge paa »Nørholm«. — »Nej, det ved A godt nok,« svarede Niels frejdigt. Inden saa længe var de enige om Betingelserne. Niels blev »Nørholm« en god Forpagter.

Frøkenen havde en stor Vennekreds i Varde. En Veninde spurgte Frøkenen: »Hvorfor er De aldrig blevet gift?« — »Kan jeg ikke faa den, jeg holder af, vil jeg slet ingen have,« lød det ærlige Svar. — Der kom en Frier omme fra Fiil Sø; han fik en Kurv og en Halvtredskroneseddel I sin Sorg og Smerte skrev han en Kærlighedshymne til Frøkenen. Det gav en

enkelt Frier mere Lyst og Vovemod, men han fik kun ti Kroner.

Frøkenen, der var en stor Naturven, lod i 1888 Udsigtstaarnet opføre ved Tistrup-Vejen. Taarnet er opført af røde Mursten. En Dag kom den nye Præst i Sognet op paa »Nørholm« for at hilse paa Frøkenen. »Hun er oppe ved Udsigtstaarnet,« blev der svaret, »men Kusken er lige ved at spænde for, han skal op efter hende.« — »Saa kører jeg med ham derop.« Men dette tog Frøkenen meget unaadigt op. Næste Søndag kørte hun til Tistrup Kirke, hvor Konerne saa paa hendes spartanske Udseende.

Paa 100-Aars Dagen i 1890 for Andreas Charles Teilmann, Stamhusets Opretter og Bygherre, afsløredes en Mindesten for ham i »Nørholm«s Have. Det var en Tak, der blev bragt for det gode Hjem, S'ægten havde haft i den Tid. Forud for Afsløringen kørte Frøkenen ud til adskillige gamle Folk, der havde tjent paa »Nørholm«, samt til enkelte andre, og gav hver en Hundrekroneseddel. Hun kom ogsaa ind til Grete (Morten Røgters Enke). — Grete havde tidligere faaet Afslag paa Brændselshjælp. Nu laa hun til Sengs og var alene hjemme. Da hendes Datter kom hjem fra Marken, kunde Grete intet sige af bare Benovelse. Hun viftede bare med Sedlen.

Lunden, »Nørholm«s Skov, var Frøkenens Kælebarn, den var engang den eneste Skov i Vestjylland. Efter sin Fars Plan beplantede hun »Højgaard«s (tidligere Godsets Gartnerbolig) Hede og Ager med Løvtræer. Før dette lod sig gøre, brændtes Lyngen af. Frøkenen kom selv og saa til; de lyngklædte Gravhøje skulde skaanes for Luerne. Een af Højene var der ved at gaa Ild i; saa tog hun selv energisk Del i Slukningsarbejdet.

Før hun rejste til Hovedstaden til sin Vinterbolig i Frederiksgade (ved Marmorkirken) kom hun ud i Skoven og sagde: »Skaan de gamle Ege.« De maatte ikke røres. Det gjorde Folkene nu alligevel, naar de kunde se Træerne var tjenlige til Fældning. Mærkede Godsforvalteren eller Skovfogden Træer til Hugst, kunde hun give Kontraordre, saa maatte man til at pode Mærkerne ud. En Dag, Frøkenen var ovre i den Del, der kaldes Lemsig Løvskov, saa hun, at der af en lille Eg var brækket en mindre Gren. Der var Tusinder af Ege i Skoven, men alligevel maatte intet gaa tabt. Frøkenen kørte hjem efter Podevoks og podede Grenen fast.

»Nørholm«s Skov er af sagkyndige blevet kaldt Danmarks smukkeste Skov med Lemsig Langkrog, Store Lund og Lille Lund, Taarnskoven, Højgaard, Kildeskov, Solituden, gamle Fiskedamme ved Varde —Grindstedvejen.

I Dammene tattede en af Frøkenens Selskabsdammer Aal saa tykke som en Arm (det er ikke en Lystfiskerhistorie), Møllelund ved den gamle Vandmølle, Fasterslund, Langelund, Øen, Elbækskov, Elbækdal med den rislende Bæk og i tusindvis af Bregner op af de stejle Skrænter, Mengelsborg (Aalingskov), Granlund og Peder Madsens Rode. Fra alle Verdenhjørner virker Skoven stor. Det bedste Udsyn over den har man oppe fra Bastrups Plantage, hvorfra man ogsaa ser ud over Thorstrup Kirke. Over Træernes Kroner ses enkelte høje Gran, men dem var Sneorkanen i Vinteren 1952 haard ved. Tusinder faldt.

Kraruplund ved Hodde Præstegaard og Lunderuplund ved Varde hører ogsaa under »Nørholm«. En Lækkerbisker er Stien fra Lindingbro langs Linding Aa over Peder Madsens Rode ned til Varde Aa.

Her er de høje Skrænter med Jens Kjerks Hus, der blev forandret til Thepavillon; Udflugtssted for Frøkenens Gæster. De Sideløb af Varde Aa, der snor sig gennem Skoven med mægtige Ege og Bøge ud over Vandet, er ved at tørre ud.

Enten det er ved Juletid eller en Foraarsdag, naar Anemoner eller nyudsprungne Bøge giver unge og gamle nyt Mod, eller ved Grundlovsdag med hvidklædte Skrænter af duftende Liljekonvaller og sommerglade Menneskers Leg paa »Store« og »Lille Plæne«, — herligt er der altid i Skoven for den, der forstaar Naturen og dens Ejendommeligheder.

Kogleri er der over Landskabet, naar Sommeraftenens Skygger breder sig over Skov og Eng, naar Mørket stille lægger sig over Landet, Bilernes og Cyklernes Lygter tændes; det giver den lune Skovvej, hvor det dufter af Caprifolium, et hyggeligt Skær.

Saa er der Lindingbro med det lille Aaløb, Engene med Pilebuske hist og her, og saa Træer og atter Træer op af Skrænterne. Midt i det hele ligger det straatækte Skovfogedhus. Murene er skjult af Slyngroser og Vildvin, alt her er heldigvis saa gammel-dags, en stille Plet uden en skrattende Højttaler med daarlige eller aandløse Melodier. Det eneste, der forstyrrer Stilheden, er Togenes Kørsel gennem Dalen, men det ved man, hvad er. Engang imellem kommer en Flok Fiskehejrer nede fra Fiskedammen ved Sig, de skræpper op, men det lyder mange Gange bedre end en amerikansk Jazz-Plade. Her er Fred og Harmoni, enten Solen skinner, eller det er Aften, hvor Mosekonen brygger, og det gumlende Kvæg er ved at finde sig et Natteleje. Kanon- og Jetjagerfabrikanter skulde herud og se Naturens frodige Gave, saa kunde de maaske faa Øjnene op

og forstaa, at det er bedre at fabrikere Traktorer og Biler og sætte Sommerhuse op ved Skov og Strand end lave Kugler og Jetjagere. Men saadanne Mennesker kan vel kun glæde sig over knaldende Champagnepropper og Massemyrderi.

For faa Aar siden fiskede Lauge Skovfoged »saltede« Sild i Aæn. Lystfiskerne tænker nok »hvad

Peder Puggaard.

for noget?» Chaufføren paa en toplæstet Lastvogn paa Vej til et af Badestederne mistede Herredømmet over Rattet i det skarpe Sving; Daasemad og Vinflasker gik over Bord ned i Aæn. Sukker oversprøjtet med Salmiakspiritus landede paa Engen.

Under »Nørholm« hører 700 Tdr. Land Skov. Her er mange Ræve, bl. a. Steder i Kraruplund. Her var det Grævlingehundene ikke vilde gaa i Graven. Saa gik Janus, der havde en Ejendom tæt herved, hjem efter lille Smut, en lille Foxterrier, den kunde lige faa Mikkel op.

Adskillige af Egnens Beboere har tjent paa »Nørholm«. Blandt disse er den nu 75-aarige Peder Puggaard i Sig. Han kom derved i 1897 som Tjener. En Dag fik han Besøg af en yngre Broder, der gik paa

Varde Realskole, han havde sin nye Cykle med. Det var noget usædvanligt! Peder prøvede den en Tur fra Hovedbygningens Trappe ned over den lange Række tilslebne Kampesten, der ender nede ved Indkørslen. Sagnet fortæller, at Stenene stammer fra Ølgod Kirkegaards Dige, og at Herremanden her paa Nørholm vandt Stenene i Terningspil fra sin Kollega paa »Lindbjerg.« Puggaards lange Skøder i Tjenerliberiet flagrede ud til begge Sider. Frøkenen saa dette fra sit Vindue. Hun blev uhyre for-tørnet, kaldte sin Tjener ind og lod ham vide, at saa-dan en Episode bestemt ikke maatte ske oftere. Cyk-ler saa Frøkenen skævt til. Værre blev det, da Bi-lerne begyndte at indfinde sig.

Om Vinteren, naar Frøkenen opholdt sig i Køben-havn, sendte hun Puggaard ud med Pengebeløb til de fattigste af de allerfattigste Hjem i den indre By, hvor Familierne sov i Pjalter eller Papir og var hær-get af Sygdom og Elendighed. Puggaard glemmer aldrig disse Hjem, hvor smaa Børn og gamle ud-slidte Mennesker var de, der følte Fattigdommens knugende Tryk haardest. Hjemme paa »Nørholm« mærkede man ikke til Uddelingen.

En Vinter var Frøkenen en Tur oppe i Lilleham-mer i Norge. Puggaard var med iført Uniform, ellers var han altid civil udenfor Vestjylland. I de første Dage var Hotellets Gæster ikke rigtig klar over, om det var en højerestaaende Officer eller en Her-skabstjener. Men den sidste er jo lige saa respekte-ret en Mand som den førstnævnte.

Nørholms Hovedbygning har to Sidefløje. I den ene af dem er et gammeldags Køkken; før i Tiden med aaben Ildsted og stadig med gammeldags Brød-skærer og andet Inventar. I Køkkenet dansede Ho-vedbygningens Personale til Harmonikamusik; da

gjorde det ikke noget, om Peders Frakkeskøder svang til alle Sider.

Tychsen i Tastrup er nu over 80 Aar. Han er født i Gartnerboligen paa »Højgaard«. Som Ungkarl arbejdede han flere Vintre i »Nørholm« Skov for 1 Kr. om Dagen. Tychsen gav sin Mor 50 Øre daglig for Kosten og købte Skraa for 18 Øre, saa var der 32 Øre til andet Formaal. En Lørdag Eftermiddag sendte Godsforvalteren Tychsen og en Hjælper ned i Køkkenet med et Læs Brændeknuder. »Nej, ingen Brændsel i Dag,« sagde Husjomfruen, Kerstine Alkjærsg, Frøkenens højre Haand. Saa maatte de køre tilbage med Læsset, men en god Kop Kaffe fik de for Ulejligheden.

Kerstine var paa »Nørholm« i den Tid, hvor de nymodens Køkkenredskaber begyndte at komme frem. Saa hørte hun om en Kaffemølle, straks maatte Morten Kusk køre til Byen efter en. Før den Tid »kogtes« Kaffebønnerne. Lidt senere var det en Kødhakkemaskine, der interesserede Kerstine, straks maatte Morten afsted igen.

En Tid var der en Hønsepige paa Gaarden, der udelukkende passede Hønsene. Hun satte stor Pris paa, at Karlene tog Kasketten af for hende.

Da Morten Røgter og Grete blev gift, ejede de ikke noget til Hjemmet. Saa fik de efter store Anstregelser fat i et Hus. »Har I nu ogsaa jeres Vinterbrændsel?« spurgte Gretes tidligere Madmor, der havde sit paa det tørre, og gik over for at se paa dette. Der laa 2 Tørv ved Ildstedet. — Grete fødte en Pige, men maatte kort efter Fødslen igen begynde med at gaa paa Dagleje. Morten var kun hjemme om Søndagen. Grete gik tidligt om Morgen. Den lille Pige kom hen til en gammel Kone. Efter en lang og drøj Arbejdsdag gik Grete barfodet hjemad, un-

dervejs var hun inde efter sin lille Pige. Efter at hun omhyggeligt var blevet ordnet og faaet Bryst, faldt begge ofte i Søvn paa Husets eneste Stol og sad der til næste Morgen ved Solopgang. Ofte maatte Grete gaa paa Arbejde uden Morgenmaaltid Det »lysnede«, da Morten blev Røgter paa »Nørholm«.

Paa sine ældre Dage blev han Faarepasser samme Sted. Tælle kunde han ikke, men lod Faarene passere ind i Folden med Bemærkninger som: »Dig kender A«, »Dig ogsaa«, »Naa, saa det er dig.«

En Gildes- og Festdag var det, naar Faarene skulde klippes; adskillige af Egnens Folk var til-sagte til at hjælpe. Forpagter Wirrich sendte Hjord-drengen Lavrids, der var ny i Tjenesten over til Lemsig i Vesterbæk, hvor Faarene gik. Lavrids fik Paabud om at hente Bederne (Vædderne). Han tog Rødbederne i Haven. Ved Hjemkomsten kiggede Forpagteren forbavset. »Hvor har du Bederne?« »Her i æ Sæk.« Lavrids viste Indholdet frem. »Hvad sagde de til det derovre?« — »Ork, du milde, der var en gammel Kone, der brugte en forfærdelig Hals ud gennem et Vindue, men A tog dem bare alligevel.«

Hver Formiddag gik Frøkenen gennem Haven. Gangene blev revet hver Dag, alt var i fineste Orden. Efter en Inspektion gav hun Gartneren, Peter Vanda, Ordre til at plukke Blommerne af et Træ. En af hans Hjælpere plukkede baade de modne og grønne og stillede Kurven paa Havetrappen. Ras-sende, fordi der var var umodne imellem, gav Frø-kenen Kurven et Spark, saa Indholdet fløj vidt omkring.

Viggo Schwabe, der bor i Hjerting, har været Kusk paa »Nørholm« en Række Aar. Juleaften ser-verede Frøkenen og Selskabsdamen for Hovedbyg-ningens Personale. Ingen kunde faa fri den Aften.

Efter Julemaaltidet spurgte Frøkenen Schwabe, om han vilde lufte Hunden. Saa gik han en Tur ned om Vandmøllen med den, imens han røg en Cigar. Frøkenen udstod ikke Tobaksrøg. »Jensen« hed Schwabes Ridehest, den kiggede højt. Om Eftermiddagen hentede Schwabe Posten paa Sig Station, imens gik »Jensen« frit og løs omkring paa Stationspladsen. Naar de naaede hjem til »Nørholm«, gik Schwabe først op til Frøkenen med Dagens Post og Aviser, og »Jensen« gik hen og bankede paa Døren ved Godsforvalteren, den vidste, at der ogsaa var Post til ham. En Eftermiddag gjorde den det alt for godt, og sparkede Dørfyldingen helt i Stykker.

Lige før Lukketid skulde Schwabe ind i Banken i Varde efter et større Pengebeløb. Det tog Jensen 11 Minutter om at rende det Stykke Vej. Der er ca. 10 km.

Frøkenens Hund, »Fenris«, var slem til at strejfe rundt paa Eggn. Den blev ofte borte i adskillige Dage. Saa blev Schwabe sendt ud for at eftersøge den. »Nu har »Fenris« været borte i snart 14 Dage,« sagde Frøkenen til Schwabe, »kan De ikke finde den, selv om den er død?« I en Lavning ude i Heden laa »Fenris« stiv og kold. Indhyllet i en stor Pres-senning kørte Schwabe og en Gartnermedhjælper Hunden hjem i Haven, og fik gravet et stort Hul. Frøkenen lagde selv sin trofasten Ven derned, ingen andre maatte være tilstede. Schwabe blev inviteret op i Spisestuen paa Jordbær med Fløde. »Se under din Kuvert,« sagde Stuepigen. Der laa 15 Kr., men Schwabe maatte ikke sige Tak for Pengene. Frøke-nen blev ogsaa arrig, naar nogen stod og bukkede og skrabede ved Vejen, mens hendes Vogn kørte forbi.

Der var Gedder i Dammen ved Landevejen. For-pagteren spurgte Schwabe: »Kan du ikke fange en

stor Gedde til mig? Jeg skal have Selskab.« Schwabe havde set, der gik en meget stor, gammel Gedde; den fangede han, og fik 1 Kr. for Ulejligheden. Efter Selskabet kom Forpagteren igen: »Gedden smagte vel nok herligt.« — »Gjorde den, den har ellers kun levet af døde Vandrotter.« — »Hva'«, Forpagteren svang sin tykke Stok. Schwabe maatte smide de fine Maatter fra sig, som hans Heste ellers stod paa, og se at komme i Sikkerhed.

Frk. Kirsten Sørensen var Husjomfru paa »Nørholm« i 10 Aar. Hun saa det første Persontog komme til Varde efter Banens Aabning i 1875. I mange Aar drev hun Trikotageforretning i Varde. Paa sine gamle Dage kom hun paa de gamles Hjem, hvor en Slægting er Bestyrerinde. Paa Frk. Sørensens 102 Aars Fødselsdag sendte nogle af hendes Venner et Pengebeløb til Statsradiofoniens Ønskekoncert. Ved de efterfølgende Udsendelser sad den gamle Frøken og ventede at hendes Ønske, en Melodi hun ofte hørte spillet paa Nørholm, skulde komme i Højtaleren. Den udeblev, det var en stor Skuffelse for alle paa Hjemmet. Frk. Sørensen døde i Vinteren 1950, kort Tid før hendes 103-aarige Fødselsdag.

Frk. Hermann fra Fredericia blev Selskabsdame paa »Nørholm« i 1914, fordi hun kunde tale Tysk. Hun skulde saa være med til at holde Tyskerne i stiv Arm, naar de besatte Landet. Det var oprindeligt Meningen, at Frk. Hermann skulde have boet paa »Nørholm« hele sin Levetid, men dette blev forandret, og hun fik et Hus i Nordby paa Fanø. Det er jo ikke altid saa let at komme overens, hvor der er saa god Plads. Frk. Hermann fortæller, at Frk. Rosenørn Teilmann købte Klæder, der kunde holde i ubegrænset Tid. Flere Gange tog Folk fejl af Godsbe-

sidderinden og Selskabsdamen. Der er jo nogen, der altid først ser paa Klæderne.

En Dag i April 1929, kort Tid efter en meget streng Vinter, døde Frk. Rosenørn Teilmann. Da hendes Kiste førtes til Thorstrup Kirke, bar hendes gamle Tjenestefolk hende til Lindingbro og saa kom Thorstrup Folkene og bar Frøkenen op i Kirken. To af de gamle Tjenestefolk stod ogsaa Nattevagt ved Kisten, indtil Bisættelsen fandt Sted.

Den 3. Sept. 1950 var der Adgang for alle til Hovedbygningen. Ca. 2000 Mennesker mødte op. Ved Nedkørslen til Gaarden stod en Trafikbetjent og dirigerede Færdselen. Den store Gaardsplads var fyldt med Biler og Cykler. Ingen af Delene syntes Frk. Rosenørn Teilman om. Adskillige af Gæsterne blev skuffet, de havde ventet noget mere. Men i historisk Interesse var »Nørholm« et Besøg værd. — Mange af de gamle Tjenestefolk var ogsaa mødt op, og mindedes den Tid, de havde deres daglige Gang her. I Musikværelset stod Frk. Rosenørn Teilmanns Harpe. Adskillige af de gamle Tjenestefolk erindrede Musikaftenerne i de lune Sommeraftener. Naar Altandørene stod aabne, lød Musikkens Toner ud i Haven, hvor Tjenestefolkene stod og lyttede. Frøkenens musikalske Gæster havde deres Musikinstrumenter med, saa det blev et helt Orkester. Et Ægtepar fortalte, at de blev Kærestefolk en »Musik-aften«. Konen tjente som ung Pige paa Gaarden. Ægteparrets Interesse for lødig Musik har stadig holdt sig i »Aande«. En Mand beretter, at hans Oldeforældre, Bedsteforældre og Forældre gjorde Hovarbejde paa Nørholm. Der var ca. 300 Bønder fra de omliggende Sogne, der var lovpligtige. Af dem skulde der møde 74 baade Kvinder og Mænd hver Dag og udføre Arbejde paa Gaarden.

I Biblioteket fandtes bl. a. Frk. Rosenørn-Teilmanns egen Produktion. I sine Digte tolkede hun Hjemstavnkærlighed til Egn, Skov og hendes lyngbeklædte Hede. Nedenfor Hovedtrappen staar der ved hver Side en stor aflang Cementbeholder. Nogle Gæster mener, det er Badekar. Nej, det er Sulekar nede fra Saltkælderens, der er stillet herop.

I Haven bemærker man, at den store Blodbøg er fjernet. I Kælderens ser man Folkestuen fra den gamle Tid med Hvælvinger, Egebordplade med Cementben og svære Bænke med Skuffer. Havde der været en Mikrofon i den gamle Tid og samtidig optaget en Film baade fra Folkestuen og Køkkenet med den gamle Brødkæder og det store Komfur (før i Tiden var det aabent Ildsted), kunne Ungdommen af i Dag have faaet at høre og se Herregaardslivet. Vidt forskelligt fra i Dag. Men den Gang fandtes der ingen Mikrofoner eller Film, saa man maa nøjes med det fortællende.

Enkelte Gæster saa paa de brede Hylder i et mindre Rum. »Har der mon sovet Mennesker i et saadant Hummer?« Nej, selv om Folkeværelserne i gammel Tid ikke var som nu, har dette Rum aldrig været beregnet som Soverum, men til Opbevaring af Frugt.

I Sommeren 1951 døde Ejeren, Baron Rosenørn-Lehn til Orebygaard paa Lolland, en Fætter til Frk. Rosenørn Teilmann. Baronens Datter skulde have »Nørholm«, men overdrog Godset til sin Bror, Carl.

Hen paa Efteraaret blev der holdt Auktion over en Del af Bohavet, der var tilovers, og en Mængde mindre Ting, lige fra Jydepotter til Frøkenens røde Silkeparasol. Noget var dyrt, andet gik til en mindre Pris. En Kunsthandler købte 2 Rammer for en Daller; hvad vil han da med dem, mente Folk. Jo, Kø-

beren havde ved Eftersynet set, at der var en dansk Dronnings Navn paa Rammerne, egenhændigt skrevet for 200 Aar siden. En anden Kunsthandler købte et Maleri af Kong Christian IX, udført af Kunstmaler Ollerich, der af den danske Konge blev sendt til London for at male et Portræt af den danskfødte Dronning Alexandra. — En rød Sofa med revnet Damask Betræk gik for 2 Kr. Herover blev Sofaen saa bestyrtet, at den tabte et af sine Ben. Midt i det hele træffer jeg »Nørholm«s ældste Arbejder, Chr. Brørup, der bor i Tistrup. Han er 93 Aar gammel.

»A er den jennest o »Nørholm«, der bestiller noget,« siger den gamle. — »Hvor lang Tid A arbejder, jov, A kommer op o æ Formiddag og gaar hjemad lige over Middag. I den her Uge,« — det var om Lørdagen, vi talte med hinanden, »har A kun bestilt Punser, for A skulde jo te Auktion.« Saa gled han videre over mod en Bekendt, der lige havde købt et Par Flaske Spiritus. Den gamles Næse fejlede intet. En Mand siger til gamle Brørup: »Kan De gaa lidt til Side, saa her bliver Plads.« Den gamle svarer: »Hva bilder du dig ind,« Saa sagde de, det var Baron.

Hen mod Aften sælges de sidste Numre, nemlig Jagtvognen og den gamle Slægtskaret med Vaabenskjold og 3 Roser paa Dørene. Kareten fik een af den gamle Skovfogeds Sønner, Johannes, for 20 Kr. Johannes satte sig ind i Vognen, det havde han aldrig tænkt sig, han skulde blive saadan kørende. »Saa blev den dog i Sognet«, udtalte Anktionarius. (Johannes vil forære Vognen til Varde Museum). »Nørholm«s Traktor kører om ved den gamle Karet. »Nu skal der Motor til i Stedet for Heste,« siger Traktorføreren.

Stille sænker Mørket sig over den gamle historiske

Gaard. Den gamle Karet staar ene og forladt og ligesom synker sammen, som om den vilde sige: »Ja, saadan kan det altsaa gaa.«

Historisk Stemning hviler der stadig over »Nørholm«, selv om gamle Traditioner udviskes.

Et Herberg mellem Lyng og Marehalm

HVOR Varde—Vejle Landevejen svinger i Stationsbyen Sig, ligger en lang hvidkalket Bygning. Her har der i flere Aarhundreder været kgl. privilegeret Kro. Den er forlængst nedlagt, og Kørestalden er revet ned. — En Kromand kan faa Lejlighed til at vurdere Folk. Den sidste Kromand her i Sig var Peter Olsen, i daglig Tale kaldet Pe Wollesen. Først havde han en Gaard i Tistrup og var samtidig Musiker, saa han var meget hjemmefra. — Ustandseligt kom der Bud efter ham saa maatte han vandre afsted med Fiolen til Bryllupper eller Gilder, der først sluttede om Morgenen eller varede flere Dage i Træk.

Saa blev Sig Kro til Salg, den købte Pe Wollesen, og fik sit store Ønske opfyldt: at kunne blive hjemme Dag og Nat. Han blev en Kromand uden Lige, forstod at omgaas alle Folk, selv de værste Krakilere og irriterende Tværdrivere.

Kroen havde i den gamle Kromands Tid et Spøgelse, det fulgte med i Handelen, da Pe Wollesen overtog den. En Aften kom en rejsende. Der var kun et Gavlværelse ledigt. »Det skal du ikke have«, blev der sagt til ham, »for dèr spøger det.« Den rej-

sende var en modig Mand og troede ikke paa hverken Spøgeri eller Trolddom. Han gik til Ro uden at laase Døren, blev ikke engang forbavset, da en hvidklædt Skikkelse ved Midnatstid traadte ind i Værelset. Han ud af Sengen — kendte ikke at vige tilbage, saa hans Samvittighed var i Orden — greb fat i Spøgelset og raabte: »Er du et Menneske, saa skrig; er du Djævelen, saa vig.« Spøgelset hylede og skreg, saa alle i Kroen kom farende for at se Gespenstet fanget paa fersk Gerning. Det var den forrige Kromands Datter, der ikke vilde fra Kroen, og saa blev hun ved at komme der hver Nat. Hun fik en uheldbredelig Hofteskade af Mandens faste Tag. Her blev Spøgelset taget ved Vingebenet, inden det forduftede; det hører til Sjældenhederne.

I den Tid var der to Pe Wollesen'er i Sig. Kromanen og saa Professor P. O. Pedersens Far. De var smaa Mænd begge, dog var Professorens Far ubetinget den mindste.

Pe Wollesen fik sat god Skik overalt i Kroen. Om-sætningen steg, selv om fulde Folk ikke taaltes indenfor Kroens Døre. Kroen var et Bedested; her kom og gik eller kørte alle forskellige Slags Mennesker: Handelsfolk, Rejsende eller Markedsgæster, der skulde te Waaer eller Grindsted Marked, samt Egnens fastboende Bønder. — En Mand, der ejede en Gaard i Vesterbæk var fin paa det; han vilde ikke ind i Slyngelstuen, selv om han var fordrukken. Pe Wollesen førte ham op i Stadsstuen, hvor Varerne kostede lidt mere. Manden fik et Par Punse, saa kom Pe Wollesen og stak ham i Siden: »Gaa saa inden de kommer nede fra æ Slyngelstue.« Disse Ord kunde lige faa den fine ud af Døren — og hjemad.

Ofte kom der en Vogn læsset med Bønder, der

skulde ud til Prokuratøren i Varde angaaende en Trætte, der var opstaaet mellem dem og nu tegnede til at blive en Retssag, enten det var en Hestehandel, Vejstrid eller Marskel, Uenigheden var opstaaet over. Mens Hestene bedede, kom de kørende ind og fik en Genstand. »Hvad Ærinde skal I te Waaer i«. — »Ja, sie, vi er bløwen ujens, og saa vil vi ind te æ Prokurator og ha ham te a sie o æ Sag.« — »Ja saa, bette Folkens, sparer I novet ved det; gir det Fortjeneste, vinder I novet? A trovr det ett.« — »Ja, der maa nu blive Proces,« mælede een af de, der var med. Pe Wollesen satte sig ved dem, og ofte fik han snakket det hele til Forstaaelse, saa de sparede Waaer-Turen og Salæret.

En mørk Aften kom Kusken for Diligencen Varde —Mølby ind i Skænkestuen. »Hva er det for manne Lys, der er ovre paa di Østermark, Pe Wollesen?« spurgte han. Pe Wollesens Svigersøn og den unge Lærer sad og spiste Aftensmad. De for ud for at se dette mærkelige og uforklarlige Fænomen. Ikke saa meget som et Blink kunde de faa Øje paa, — Mørket rugede over Landet. De gik ind igen. »Der er intet andet end Tusmørke.« Kusken vilde overbevise dem og gik ud igen for at se nærmere. »Jo, det er der endnu, endda mange Lys.« Paa det Omraade er Stationsbyen kommet til at ligge. Hver Torsdag Morgen kørte Sig-Bønderne til Varde for at handle. Det var Torvedag. Ofte kørte en 30—40 Vogne efter hinanden. I Byen fik de adskillige Punse. Deres Koner gik hjemme og var bekymrede: »Kunde de da bare naa til Sig Kro, for saa har vi dem snart hjemme igen.« Ofte kom en eller anden Kone og takkede Pe Wollesen for, at han havde faaet hendes Mand sendt hjem i god Tid.

Markedsdage i Varde eller Grindsted stod Kroen

paa den anden Ende. Det begyndte tidligt paa Dagen før Markedet. Handelsfolkene kom kørende med deres Varer, Pottemagerne med deres Jydepotter og Bønderne trækkende med deres Dyr. Kun Bondefangerne med deres slyngelagtige Fjæser gik langt udenom Sig Kro, — havde de vovet sig ind, var de blevet smidt ud med en kraftig Appel.

Gøglerne kom enten i deres Vogne eller gaaende, adskillige var uhyre fattige. »I skal ikke betale noget,« hviskede Pe Wollesen til dem. »Se nu bare at tjene en Skilling paa Markedet.« Kromanden havde tre Døtre, een af dem er Fru Sillesen, der sammen med sin Mor bor i »Vesterled«, Nabo til den gamle Kro. Deres Datter kendes bedst under Navnet »Sille« — saa ved alle Landets Vandrere og mange fra Udlandet, at det er Agnes Sillesen. Lærerinde om Vinteren i sit Hjemsovn, Ejer af Vandrehjemmet »Solfang« ved Henne Strand, der er aabent fra Maj til September. Breve til hende behøves kun at adresseres til: Sille, Sig Station, saa ved Posten, hvem Brevet er til. Sille og »Solfang« er blevet kendt langt ud over Grænserne. Foraaret i Henne begynder, naar »Solfang« aabner. Her kommer Præster, Lærere, Skoleelever, Bydreng, Landbrugsmedhjælpere, unge Piger, Studenter og ældre Folk, enten spadserende eller cyklende. Her er ingen Rangs-forskel, alle er lige. Hver og en maa hjælpe med Rengøring, skrælle Kartofler eller andet, alle Gæster tager fat med største Fornøjelse. Kl. 23 skal alle være til Køjs. Kl. 7 Morgen staar man op, om Formiddagen er der fælles Spadseretur. Et ældre Ægtepar kom cyklende i strid Modvind. Saa snart de var inde ad Døren lød det fra dem: »Maa vi ikke nok faa en Kartoffel?« Deres Ønske blev opfyldt. To Aftener om Ugen er der aabent Hus med Folkedanse,

Sang, Musik og Underholdning i Salen. Rygning maa kun ske i Kontoret, der kaldes for Sodoma. Der er Orden fra det store til det smaa.

2 unge Piger gik til Bal og blev fulgt til Døren af unge Kavalerer. Det var langt over Køjetid. Den ene af Pigerne udbrød forbavset: »Jamen, der lig-

»Solfang, Ungdoms- og Vandrehjemmet, Henne Strand.

ger een i min Køje.« — »Det har været din«, lød det oppe fra Køjen, det var Sille selv, »nu kan I sove paa Gulvet i Salen, men Kl. 6 i Morgen tidlig er I ude af Døren med alle jeres Pakkenelliker. Godnat!«

Snakken og Diskussionen gaar paa den store Veranda. Her diskuteres Kommuniste og Konservative. Sker det, at Bølgerne gaar for højt, kommer Sille: »Giv saa hinanden Haanden, hver maa have sin Mening, men naar Diskussionen er Slut, maa I være Venner.«

Naar Sæsonen er slut, cykler Sille en Tur Landet rundt. Om Vinteren arrangerer hun »Henneaftener« i adskillige Foreninger og underviser i Folkedanse. Tidligt paa Aaret begynder Forberedelserne til den kommende Sæson. En Tradition, et Herberg, et Gæstested føres videre ved Stranden, med de store Hedeflader og Blaabjerg som Naboer.

Blandt Fiskere og Jægere omkring Blaabjerg

O PPE paa en Klittop, omgivet af Lyng, staar den lille beskedne hvide Børsmose Kirke, der i Sommer fejrede sit 50 Aars Jubilæum.

»De danske Gudstjenester har ikke Præg af Cirkus eller en overdaadig opsat Teaterforestilling,« sagde en Udlænding, der besøgte vort Land. Det beskedne Skær tiltalte ham meget.

Selv om Kirken ligger højt, er Grundvandet fulgt med. En lille Pige sagde ved en Begravelse: »Naar Bedstefar er død, hvorfor skal han saa drovnes bag efter?«

Naboerne til Havet siger ikke, der er drevet en Strandvasker ind. Nej, de siger »der er Lig paa Stranden.« En Præst ved Kirken har begravet et Lig fra Havet uden Hoved, Arme eller Ben.

»Havet er ikke til Narrestreger,« siger en ældre Fisker, naar der er nogle unge Mennesker, der knejsende eller skrigende gaar i Vandet. En ældre, sminket Dame nøjedes med at promenere langs Stranden. Hun turde ikke gaa i Vandet, saa gik Forgylningen af hende.

Fleraarige Blomsterstauder trives ikke rigtig herude, de gaar til om Vinteren, bare der graves et

Spadestik, er man ved Grundvandet. Degnens Have ligger højt; her er der fin Frugt og Honning. Tyske Flygtninge-Drenge satte Ild i Lyngen og Børsmose gamle Skole nedbrændte. Den var Nabo til Kirken. Selvom Egnen ser lyngklædt, mager og sandet ud, har Andreas Lehnemann og hans Kone (hun er Datter af Rav-Mads) faaet Sølvbæger.

Det sidste Sejlskib, der strandede her paa Kysten,

»Nebo« af Lyngør.

var den norske Jernbark »Nebo« af Lyngør. Det var den 12. November 1913. Lanterneerne lyste, da den stod ind paa Stranden, og Maden stod paa Bordet i Kahytten. En engelsk Trawler havde ved Horns Rev taget Besætningen ombord. Barken var paa Rejse fra Finland til Cardiff med Træ. Strandboerne var højst forbavsede over Strandingen; Søen var ikke særlig haard. Strandingen gav Arbejde til mange af Egnens Folk med at faa Ladningen bragt i Land. Ved stærk Østenvind kan man se Resterne af Skroget. For ca. 20 Aar siden druknede flere unge Mennesker ved Badning ved dette Sted.

Et Par Aar efter gik en Zeppeliner (tysk Luftskib) lavt hen over Klitterne. Det var i den første

Verdenskrig. Der var Maskinskade. Besætningen sprang ud; 2 af dem naaede ikke at komme af og fortsatte med Luftskebet ud over Havet. Besætningen blev interneret og ført til Varde.

En Søndag Aften, kort Tid før Julen i 1951 kæn-trede den store, moderne, motordrevne Redningsbaad fra Hvide Sande. Den var hen under Aften kaldt ud til den hollandske Sandpumper »Kinhem«, der sendte Rakter op, saa man mente, der var Fare paa Færde. Det var kun Bugseringshjælp, der ønskedes. Sandpumperen havde ingen Radio. Redningsbaaden underrettede Blaavand Radio, der svarede, at Bugserbaaden »Mimer« var afsejlet til Assistance. Redningsbaadens Mandskab sejlede trygt indefter. 500 Favne fra Land blev Baadens Slæbepose slaaet i Stykker af de kraftige Bølger, saa Baadens Styreevne svigtede; den kæn-trede og hele Mandskabet, 8 Mand, slyngedes i Vandet. 5 druknede. 3 reddede Livet ved at klamre sig til Baaden. Selv i en moderne Tid med nymodens Redskaber, er disse ikke altid fyldestgørende. Den 9. af Mandskabet naaede ikke at komme med ud; han gik paa Strandvagt. De 5, der druknede, var: Fisker Carl Frandsen, Fisker Aage Iversen, Fisker Iver Enevoldsen, Husmand Thyge Thygesen og Fisker Marius Jakobsen. Enevoldsens Far stod paa Strandbredden og sagde Farvel, da Baaden gik ud. Aage Iversen har tidligere fisket fra Nymindegab. Hans Kone fandt ham som Lig ved Strandbredden.

Paasken 1951 var dyster og trist i Esbjerg. Kutter »Ekko« meldtes savnet. Mange Fiskere stod ud for at søge efter den, men desværre uden Resultat. Blandt Mandskabet, der gik ned med den, var den 18-aarige Kok, Mads Lundgaard Bork fra Stausø ved Blaabjerg, der kan ses langt ude paa Havet. Adskil-

lige Fiskere sender Blaabjerg et venligt Nik, naar de sejler forbi. Bag Banken bor Mads' Forældre i en hyggelig lille Landsby, — de savner deres store Dreng.

Fiil Sø har engang været Danmarks største 'Sø og været i Forbindelse med Ringkøbing Fjord og Ho Bugt. Henne Mølle (Vandmølle) havde Ret til at stemme op for Vandet. Møllen, der laa ved Henne-mølle Aa, er forlængst nedlagt. For ca. 100 Aar siden begyndte et kapitalstærkt Konsortium at interessere sig for Søen. Det var Herremanden fra gammel Tid om igen, at interessere sig og slaa sig ned, hvor der kan ventes en fed Bid. Selskabet begyndte med Havre- og Græsfrøavl og fik Tilladelse til at lade en stor Del af Søen udtørre, hvilket selvfølgelig vakte stor Forbitrelse paa Egnen. Der blev Kampe mellem de nye Ejere og Naboerne, hvis Enge gik ind til Søens Bred. Høvogne blev standset, naar de kom ind paa Naboernes Marker, enkelte forsøgte at slaa sig igennem med Stokke; en Fjeder-vogn stak en Mand fra. Hestene tog han med, Vognen blev staaende til den faldt sammen. Det udviklede sig til en langvarig Proces, de lokale Folk kørte ud til Retten i Varde.

»Nu skal vi ud og ha' Suppe hos Kalko (Dommeren)«, sagde en lille Fynbo, da de tog afsted. Det blev en meget tynd Suppe. Langt om længe blev der sluttet Forlig, saa de, der havde Eng ned til Søen, fik 300 Alen ud i Søen, der blev udtørret. »Det var det ringeste,« siger et Par Interesserede, »hele Postyret kunde have været undgaaet, hvis det hele var blevet udstykket til de lokale Folk; de maa have Førsteplads i Sognet!«

Søen har i gammel Tid hørt under Herregaard, før i Tiden Kongsgaard, der ejede Jorden (Sandet iberegnet) i Miles Omkreds.

I 1928 begyndte Selskabet at pløje paa den tidligere Søbund. Her har Traktorfører Dahl sejlet med Motorbaad, nu kører han med Mejetærsker dør.

Vest for Søen ligger Selskabets Avlsgaard. En Silo, der kan tørre 40 Tdr. Korn i Timen, og en Lade, een af de største i Europa, er opført midt ude i den tidligere Sø paa en Pold, hvor det tidligere vrimlede med Hugorme. Fiilsø Avlsgaards samlede Areal er paa 4400 Tdr. Land. Deraf kan opdyrkes 2100 Tdr. og de er snart indvundet. I 1951 var der 350 Tdr. Land med Rapgræsfrø, 50 Tdr. med Engsvingelfrø, 110 med Hvede, 570 med Havre, 87 med Byg, 100 Tdr. Land Brak og 200 Tdr. Land nyopdyrket til Rapgræsfrø. Der er 15 faste Karle, i Høstens Tid mange flere, 16 Traktorer, 3 Mejetærskere, 15 Bindere og 1 Motor-Mark-Halmpresser. — Et Millionforetagende!

Hvorfor blev det ikke udstykket eller dannet et Selskab, som Egnens Befolkning var interesseret i. Der er udført et stort Dræningsarbejde med Stats-tilskud. 4 Pumpestationer holder Vandet nede.

Kromanden i Henne Kirkeby Kro, Tue Christensen, sad for et halvthundrede Aar siden udenfor i Solen, da hans første Gæster, Kunstmaler Nørretranders og hans Kone kom gaaende. De fik Pension i Kroen for 1 Kr. daglig for begge to. Senere kom bl. a. Brødrene Adam og Johannes Poulsen samt Johannes Larsen, der 2. Juledag bliver 85 Aar. Han er Danmarks fineste Fuglemaler og har malet eller raderet mange Motiver fra Fiil Sø. Der var 9 Børn i Kroen. Naar der kom tilfældige Gæster til Middag, blev der sendt Bud over i Nabohuset til Rølle, der havde 16 Børn. Han underholdt Gæsterne med Egnens Historie, mens Krokonen, der hed Karen, stegte Ænderne.

»Hvorfor siger De ikke *Jeg?*« sagde en Gæst til Tue. — »Nej«, svarede han, »for saa fik A mit Sprog forkvaklet.« Nogle Gæster vilde give ham en Flaske Champagne, hvis han vilde drikke en Puns. »Nej, I kan ikke købe mig til at drikke.« Tue har aldrig nydt

Efter en Svanejagt paa Fiil Sø.

Brændevin. Tue flyttede senere til Okshøl. Nu er han over 80 Aar.

Efteraanden som Plantagerne voksede op, kom Kronhjortene herud. Der er sat et elektrisk Hegn op ved Houstrup, for at holde dem fra Agerjorden. Mange Folk kan erindre, at Fiil Sø før i Tiden har været snehvid. Tusinder af Vildsvaner dækkede Vandet. Gæs, Ænder og Brushaner var der ogsaa mange af, samt en Del Fiskehejrer og Traner, enkelte Havørne og en sjælden Gang en Kongeørn. Nu er der kun meget lidt af tidligere Tidens enorme Mængder Fugle. Jagten er flyttet op til Værnet, en Del af Tipperhalvøen, et Areal paa Syv Tusind Tdr. Land. Det hele tilhører Staten. Her er en enorm Plads for Hav- og Søfuglene, og er udlagt som Fugle-reservat. I Yngletiden skal man have Tilladelse hos Opsynsmanden i Tipperhuset for at færdes her.

Halvøen er en Lækkerbiskan for Ornitologerne. Ved »Store Mjøl«, en dæmpet Vandrekliit, er der en hel lille By med Jagthytter.

For et Par Aar siden blev der skudt en Vildsvine-orne i Nymnide Plantage, den vejede 150 kg og maalte fra Tryne til Halespids 2,26 m. Den blev udstillet på lit de parade i Nørre Nebel. En lille Pige spurgte sin Moder: »Er det een af Tyskernes Efterladenskaber?«

Jørgen Krummes var Opsynsmand ved Fiil Sø og ualmindelig fin til at skyde. Han kom en Dag ind til Methilius og vilde have ham med paa Jagt. Niels saa, at Jørgen var i »godt Humør« og turde ikke gaa med. Saa tog Jørgen to 5-Ører og smed dem op i Luften og skød med begge Løb. Skuddene ramte hver sin 5-Øre. Et sjældent Mesterstykke, hvem anden kan gøre det? Saa turde Niels Methilius nok gaa med. Jørgen kunde ikke lide Storsnudethed. En overlegen og storsnudet Jæger var med Jørgen paa Jagt. Den overlegne Mand sank paa et sumpet Terræn i til Armhulerne og raabte om Hjælp. »Hjælp dig, ka A ett,« svarede Jørgen efter at have »følt« sig frem (han var ogsaa sunket i, hvis han vovede sig længere ud) »men A ka' linde dig di Pine.« Han sigtede hen efter Manden, der nu fik endnu mere at bøvles med. Rædselsslagen hev han sig op af Dyndet styrtede over Mosehuller og Grøfter og var snart oppe paa det tørre igen. Episoden blev omtalt paa Egnen; alle, der kendte Jørgen, var paa det rene med, at han ikke vilde skyde men kun give Manden en Forskrækkelse, og det reddede hans Liv.

Det harmede Jørgen, naar han en sjælden Gang saa et skamskudt Stykke Vildt. En god Dragt Prygl af en Hundepisk burde være Straffen herfor.

Ved en Fest i Nørre Nebel blev Jørgen opfordret

til at skyde i et Telt. »A ka' jo prøve.« Ejeren passede Boden selv og saa op og ned ad Jørgen. Jørgen skød Plet hver Gang. »Aah, kan De ikke holde op,« jamrede Ejeren, »ellers rydder De jo Boden for alle Tøjhunde og Dukker«.

Efter en Jagt skulde Jørgen have 3 fremmede Jægere med i sin Baad. De blev beordret hen i Forstavnene, saa sprang Jørgen ned bagi. Vupti, de fremmede fik sig et koldt Bad. »Mente De det, eller mente De det ikke?« spurgte en af dem, en Vinhandler. Jørgens Ansigtstudtryk røbede intet.

Niels Methilius bor paa Fiil Sø Ø. Han er født i 1866 paa Hjulsagergaard, ikke langt fra Søen. I 1884 — eet af de daarligste Aar for Landboerne — maatte Familien gaa fra Gaarden. Faderen var svagelig, saa ingen vilde yde ham et nyt Laan. Han fik saa et lille Hus opført midt i Lyngen ude paa Fiilsø Ø. Der var 9 Børn, de maatte ud at tjene for at støtte deres Far og Mor. Niels Methilius kom i Skræderlære hos en lidt ældre Bror, der gik rundt paa Ejendommene og syede for Folk. »Jamen, de har jo Tuberkulose begge to,« lød det fra flere Sider, saa blev det forbudt dem at arbejde. Doktoren sagde, at Niels Methilius gik paa Gravens Rand, men det blev Broderen, der var Skræder, der døde. Faderen døde ogsaa. Niels Methilius kom hjem til Moderen for at dø. Der var ikke Mad i Huset. »Fiil Sø, Fiil Sø!« sagde det inde i Niels Methilius. Saa begyndte han at fiske, de første Par Dage gav det kun en enkelt Gedde; den smagte udmærket og gav Lyst til at fortsætte. En kold og trist Morgen stavrede Niels over Lyngen ind ad Varde til med en stor Kurv Gedder. Mellem Søen og Snorom var der kun Hede, ikke et eneste Træ. Kurven var meget tung, flere Gange var han ved at smide den og sig selv ved Si-

den af. Paa »lille Kjerregaard« (Nygade) solgte han Gedderne til Husmødrene. De var venlige og sagde, han skulle bare komme igen. Kurvens Indhold gav 16 Kr. Trøstet gik Niels Methilius hjemad, men der var ca. 3 Mil. Kræfter havde han meget faa af, saa han var mere død end levende, da han næsten faldt ind ad Hjemmets utætte Dør. En stor Opmuntring var, at Mor og Søn kunde leve en Maaned for de 16 Kr., men kummerligt. Saa slog han Hul paa Isen og stangede Aal. Bøssen kom i Brug; Ænder og Svanedun kunne ogsaa sælges.

Næste Foraar begyndte Niels Methilius at tænke paa Markarbejdet. Et helt lille Stykke Arbejde udførte han hver Dag. Kræfterne og Udholdenheden steg jævnt og sikkert efterhaanden som Tiden gik. Et Stykke af Heden blev svedet af. Flammerne var saa tit inde ved Huset, at det saa ud til, det ogsaa vilde gaa op i Luer, men heldigvis slog Vinden om. Fiskesalget i Varde By indbragte stadig lidt Penge. Naa, ja, saa syntes Niels Methilius, han skulde ind og have en Puns, inden han traskede hjemad. For mange Punse fik han en Dag. Det hændte ogsaa for adskillige andre, men de var kørende, — Klaus og Lotte kendte selv Vejen — saa det gjorde intet at Manden faldt bagover i Vognen og sov helt til hans Kone fik ham rusket vaagen hjemme i Gaarden. Værre var det med Niels Methilius. Ikke saa langt fra Hjemmet faldt han i æ Fael Groew (Grøft). Ingen hørte hans Raab om Hjælp. Folk var forlængst gaaet i Seng. Han kom til at ligge paa Ryggen, det iskolde Vand gik ham til Hagen, og det var bælgmørkt. »Æ Sygen kom du over, saa kommer dette hersens bagetter,« sagde han til sig selv. Han sank længere ned i Mudderet. Vandet begyndte at risle over hans Ansigt. »Hvis A kommer over dette, vil A

aldrig mere drikke Spiritus.« Angsten gav ham Kræfter, op kom han, drivvaad naaede han hjem, men tog ingen Skade af det ufrivillige og kolde Bad. Sit Løfte har han holdt.

Moderen døde i 1898, forinden havde hun set, der var Fremgang i Hjemmet. En Søster blev Husbestyrerinde. Der var megen Jord til Ejendommen, men kun lidt var der opdyrket. Niels Methilius og Søsteren levede mest af Faarekød, Boghvedegrød og Rugbrød, en sund og nærende Kost. Kun sjældent hentes der Varer i Byen. Niels Methilius havde kun een Ko til at begynde med, nu var der tre mere, seks-syv Faar, nogle Høns og et Par smaa Heste. Saa begyndte de to Søkende at sætte Penge til Side. At forbedre Huset maatte vente. Godsejer Tranberg, een af Fiil Sø-Ejerne, kunde ikke rigtig forstaa, at Niels Methilius vilde saa Havre, men da han saa Resultatet, blev han forbavset. I 1926 døde Søsteren. Det var et haardt Slag for Niels. Heldigvis fik han Katrine i Huset; hun vander altid sine Blomsterplanter med lunkent Vand.

Niels Methilius vilde gerne spille 6-Øres Mausel, men han gik hjem, hvis han tabte en 25-Øre. Hjemme sad han paa Langbænken ved Vinduet, og spyttede over Bordet i Tørvekassen.

Engang kom han op at skændes med en Mand, der tilslut stak ham en Øretæve. Straks ringede Niels Methilius til Politiet og anmeldte Sagen. Næste Morgen Kl. 4,30 kom han over til en Nabo — kun Røgterren var staaet op. »A vil ha' ringet til æ Politi om at æ Sag skal hæves. A kunde ikke bede min Aftenbøn og sige »fri os fra vore Syndere«. A havde Uret.«

Niels Methilius samlede Penge. Før Pengeombytingen gik Niels Methilius hen til en ledende Mand i Sognet og sagde: »A har snydt i Formueskat.« — »Ja

tho hva, det er der saa mange, der har gjort.« — »A har snydt møj.« — »Hvor møj?« — »Her kan du se Regnskabet.« Han havde ikke undt sig selv noget, og fik intet Dollargrin. Smaafolks Sager blev ikke henlagte.

Under Besættelsen smurte Tyskerne »Dolly«, Niels Methilius' nu 14-aarige sorte Grævlingehund, ind i Parfume og stjal den flere Gange, men Postbudet hentede den igen. En tysk Officer kom ind til Niels Methilius for at se hans fine Kikkert, der har tilhørt en Kaptajn i den franske Marine. En Engelskmand fløj over Huset, Tyskeren krøb ind under Bordet. Da Flyveren var lidt af Vejen, fløj han ud af Døren med Kikkerten. Mon den nu var konfiskeret? Nogle Minutter efter kom Tyskeren tilbage og afleverede Kikkerten: »Jo, Kikkerten er bedre end min.« — Dolly lytter stadig, naar en Flyver er i Nærheden.

Efter Besættelsen kom der en Pakke og et Brev fra en Cowboy-Pige (Niels Methilius er Bror til hendes Far) fra Californien. Hendes Far, Peter hedder han, lever stadig, men har ikke skrevet hjem i 50 Aar. Han handler med gule Høveder. Niels Methilius fik et Sæt fint Tøj, og Katrine fik et Par smalle Ridebukser.

Nu er Niels Methilius' Syn ikke saa godt, men ellers har Helbredet bedret sig siden hans Ungdom, da han fik at vide, det kun drejede sig om Maaneder. Nu er det blevet til 86 Leveaar.

I sine unge Dage spændte Niels Methilius Skøjterne paa og løb paa Isen helt ned til Vrøgum. »De har tavnen æ Sø fra os,« siger han. »Hva Ret har de til den mere end vi andre?«

Indianerne forsøgte at holde de Hvide borte fra

deres Jagtterræn med Bøssepipen. Her har der været Holmgang i den lokale Presse og for Domstolene. Vil Egnens Folk købe noget paa Fiilsø Avlsgaard, skal de nok faa Prisen at vide.

Niels Methilius blev en sund Mand, men ikke saa stærk som Poul Brugsuddeler i Henne, der kunde bære 200 Pund Korn under hver Arm. Povls Søster kunde tage 200 Pund. Deres Mor var det største Kvindfolk her paa Egnen.

Det er et sejgt Folkefærd heromkring Blaabjerg. Der var en Tid tre af Egnens Beboere, der var over 100 Aar.

Jens Mæsk er 85 Aar og bor ved æ Gaff (Nymindegab). En Eftermiddag ved 16-Tiden kommer jeg ind til ham. »Ja, A er lige ved at faa mi Unden (Middagsmad). A har været med paa Fjorden og fiske, men nu ska' A snaaer faa ryddet op.« Han griber en Kost og Spand og faa Minutter efter er der ryddet op. Ogsaa Jens' Syn og Førlighed begynder at tage lidt af, men han stiller selv, naar Fiskerne tager paa Fjorden. Ham faar man ikke saa let til at blive i Land. Engang for en Del Aar siden var Baaden ved at blive læk. Flere unge Mænd var med, men det var Jens Mæsk, der sprang i Vandet og kom helskindet i Land.

»A ka ett ret følge med mere,« siger Søren Peter, der ogsaa bor ved æ Gaff. Han har været Baadsmand i Redningsbaaden i 33 Aar og været med til at redde 39 Menneskeliv. Han og Aasine, der er fra Lillesand i Norge, traf hinanden i Boston. Der vakte det stor Opsigt paa Gaden, at en udenlandsk Sømand kom gaaende i Træsko. Amerikanerne peb i Fingrene og stimlede sammen for at se dette usædvanlige Syn. Nu er de begge over 80 Aar.

Søren Peter har mange Minder her fra æ Gaff.

Han har aldrig været bange for at sige sin Mening rent ud. Det er jo ikke alle, der kan taale at høre Sandheden, men det har Søren Peter aldrig taget Notits af.

Jens Mæsk skulde have en Pram i Land, da en Storm var ved at tage fat. Den var fortøjret ude ved Indsejlingen. Søren Peter hjalp til. Bølgerne var høje. Prammen vendte Bunden i Vejret, og de to Mænd var indespærret. Jens Mæsk slap ud, Søren Peter var indespærret. Ved en Kraftanstrengelse fik Jens Baadens ene Side hævet, saa Søren Peter slap ud. Faa Minutter efter naaede de uskadte ind paa Stranden. Ved Kirkestævnet næste Søndag omtaltes Episoden. 2 yngre Mænd mente ikke, det var noget særligt. »Nu skal I to passe paa,« sagde Søren Peter. Faa Dage efter kæntrede de samme Mænd, hvor det ikke var ret dybt. De slap med Nød og næppe i Land.

Det var dengang Ringkøbing Fjords Udløb var Syd for æ Gaff. En Sandpumper var stationeret ved Indsejlingen for at holde Udløbet fri. Sandpumpe-rens Styrmand bugserede en mørk Aften Kaptajnen hjemad. Han havnede i Grøften og blev vaad forneden og fik Styrtebad fra oven Saa kom de første Lygter paa Vejen, saa der mere sikkert kunde bugseres og navigeres.

Sild kom der saa mange af ind i Kanalen, at de kunde skovles op i Pramme, men Fiskerne maatte kun bruge dem til eget Forbrug. Laks kom der ogsaa mange af, men dog ikke i Stimer; de fortsatte op i Fjorden, vel at mærke, naar de da ikke blev hevet i Land her ved æ Gaff. Alt dette kunde nok give Uoverensstemmelser mellem dem ved æ Gaff og de, der boede omkring Fjorden. De vilde jo ogsaa se Sild og Laks.

»Der er Fisk ved æ Gaff«, sagde Løberen, en Mand,

der blev sendt ind i Landet. Landboerne kom kørende og købte et Læs Fisk, som deltes mellem to eller flere Husstande. Det ene Aar kørte Søren efter tørret og saltet Fisk, det næste tog Naboen afsted. Handelen foregik ved Fiskeboderne. Jens Mæsk bor herved.

En ugift Fisker, der hed Max, boede i den sidste Fiskerbod (kaldet Port Agthur). En haard Vinter blev Max syg, en Mand laante ham en Kakkelovn, saa der kunde blive lunt i det utætte Hus. Desværre maa Skorstenen have været utæt. Næste Morgen gik Jens Mæsk over for at se, hvordan det gik med den syge. Inden han naaede hen til Boden slog Flammer ud af Vinduer og Døren. Inden Jens fik tilkaldt Hjælp, var det hele omspændt af Flammer, og Max var død, da man fik ham ud. Jens mener, Max var kvalt af Røgen, inden Ilden blussede op.

Da Sluserne ved Hvide Sande blev opført, kom Søren Peter til at tale med een af Ingeniørerne, der sagde du. Saa sagde Søren Peter ogsaa du. Ingeniøren for op: »Hvornaar er vi blevet dus?«

»Nu ska A sej dig jen Ting,« Søren Peter saa Ingeniøren lige ind i Øjnene. »Sagde du ett du til mig?« og saa snakkede han løs og sagde du alt det han kunde overkomme.

En Sommerdag kom Digteren Sigfred Pedersen og hans Kone, Else, kørende ud til æ Gaff paa hver sin Knallert for at hilse paa Venner og Bekendte. Sigfred har fornylig skrevet en ny Husmandssang. Else har som Barn ofte sejlet med Søren Peter i hans Motorbaad. Hendes Far var Overbanemester ved Nørre Nebel Banen. Folketingsmand Søren Sørensen var hendes Farfar. Han gjorde en stor Indsats for at Ringkøbing Fjords Udløb stadig kunde blive ved æ Gaff. Folketingsmand I. C. Christensen vilde

have Udløbet ved Hvide Sande, og han kunde faa alt gennemført.

Saa var det Slut med Fiskeriet fra æ Gaff. Nu fiskes der fra Hvide Sande, 3 Mil nord for æ Gaff, eller fra Esbjerg.

Thomas Jensen (Lyhne) i Houstrup blev lammet i højre Side, da han var 2 Dage gammel. Alligevel blev han Bondemand. Begyndte med en lille Islænder og opdyrkede en Ejendom paa 30 Tdr. Land. Det var kun Hede, da han tog fat. Der var 4—5 Køer foruden Opdræt, nu har en Søn overtaget Ejendommen. Thomas er saa lammet, at han halter. Ogsaa Ravsliber har han været. Han kunde kun arbejde med venstre Haand, men sleb fine Knapper og Perlekæder. Han er nu nogle og firs Aar. Hans Navn er indstillet til at komme med i Kongenshus Mindepark. For et Par Aar siden blev han opereret for en slem Brokskade og fik kort efter en Øjenoperation (Stær). Alt det hele stod han fint igennem og lever i bedste Velgaaende.

Den gamle Vejmand, Niels Søren i Lønne, er ogsaa over 80 Aar. Skorstenen i hans gamle Hus faldt efterhaanden ned, men han fyrede alligevel. Skorstensfejeren satte Kakkellovnen udenfor Huset, men Niels Søren bar den ind igen. Hans Katte — han har mellem 10 og 20 — skulde ikke fryse. Venlige Naboer hjalp til, saa Niels Søren fik et nyt lille Hus bygget. En ny Slagter kom kørende med Varevognen. »Du er ene.« — »Ja, men det Stykke Kød passer til mig.« Det var en Luns paa 8 Pund. Slagteren saa paa den gamle Mand. Spiste han saa meget Kød? Men han vidste ikke, at de 10—20 Katte sidder med til Bords og nyder en ekstra Forplejning. 4 Liter Mælk faar de hver Dag.

Mange af de ældre Mænd her paa Egnen har fisket

i deres unge Dage. Den 96-aarige Chr. Lyhne bor hos een af sine Sønner i Houstrup. Han har set Blaabjerg som en nøgen Knold og har været med til at plante de første Træer der omkring.

En Foraarsaften staar jeg oppe paa Blaabjerg, Vestjyllands højeste Banke. Det er vindstille. Ude ved Kysten slaar Bølgerne ind mod Strandbredden som de vilde sige: »Vi skal ogsaa have et Pusterum.« Langsomt sænker Mørket sig over Land og Hav. Blaa vand Fyr i Syd og Nørre Lyngvig i Nord kappes om at vise de skarpeste Lysstriber paa Himmelen. Ude paa Havet ses i hundredvis af lysende smaa Prikker. Det er Fiskekutternes Lanterner. En Aften er der fra Stranden talt over 400 Lys.

Foraaret pløjes ind. Nede paa Markerne brummer Traktorer med lysende Projektører; de, der pløjer med Heste, har holdt Fyraften.

Lys fra Havet, fra Landsbyer og spredtliggende Ejendomme samt fra Ruteflyverens Lanterner siger, at Blaabjerg ikke længere er et afsondret og forladt Sted. Lys om Fred!

En dansk Prins besøgte engang Blaabjerg. »Uf, lad mig komme væk,« sagde han, »her er for ensomt.« — I Aften vilde han have gnedet sig i Øjnene.

»Hva nøtt er det te,« siger »mi Nabo Pe Smed« i en af Anton Berntsens Sange.

»Hvor der er Vilje, er der Vej,« staar der paa Bankens Mindesten for Klitinspektør Thygesen — det har Lyngen og Marehalmens Naboer vist i deres Gerning.

INDHOLD:

Det gyldnes til Høst	7
Ved Porten mod Vest	22
Nye Hjem, hvor Lyngen stod	39
En Husmands Liv og Virke	47
Mellem swott Potter og Jydepottfolk	51
Omkring den gamle Vej	61
Genboer til Varde Marked	75
En vestjysk Handelsmand	82
En hjemlig Skattesøger	89
En ekstraordinær Forsinkelse	98
En usædvanlig Rævestreg	102
A har tjent »Nørholm«	108
Et Herberg mellem Lyng og Marehalm	131
Blandt Fiskere og Jægere omkring Blaabjerg...	136

En Bog for hele Familien

Aksel Krogh

Længst mod Vest

2. Oplag

Fortællinger og Skildringer fra Eventyrets Land, Egnen omkring Blaavand og det vestligste Danmark. — Der fortælles bl. a. om den gamle Faarehyrde paa Skallingen, Faaremarkedet i Ho, Mads Ravsliber og Kunstmaler Lyngbo i Henne og Redningsvæsenet i Blaavand. — En lang Række Fortællinger og Skildringer, hvor det sunde vestjyske Humør udfolder sig, og hvor Kampen mod det fraadende Hav giver viljestærke Mennesker Præget af Arbejdslyst og Energi.

En smuk Gavebog, 132 Sider, Kunstpapir, smukt illustreret, 6 Kr.

I Boghandelen eller fra

KROGHS FORLAG - VARDE